

Kandidatafhandling

Karrieren og det gode liv

En kritisk analyse af karrieren som svaret på det gode liv

Cand. Merc. (fil.), Copenhagen Business School, 2016

Af:

Oliver Linde Clyens &

Andreas August Vendelbo-Gjerløv

Vejleder: Tommy Moesby-Jensen

Afleveret: 31.05.2016

Anslag m. noter: 272.101

Normalsider: 119,6

Abstract

This thesis explores the correlation between having a career and attaining the good life. We set out to formulate a critique of this correlation, on the grounds that this is the product of a false consciousness. There is an assumption in career development literature that such a correlation exists, and thus, it becomes a strong motivational factor for the individual to develop their career in the prospect of attaining the good life. We provide a diagnosis of contemporary society, to further grasp the conditions that individuals in late modernity must abide by in order to live and act out their lives. With this as the foundations we formulate a critique of how the career systematically undermines the possibilities for the individual to attain the good life. To provide an alternative way than the career to attain the good life, we suggest the use of stoic philosophy and praxis. By using this philosophy, it is argued, that both the career and the good life will be possible to attain, without a mingling of the two. It is suggested, that if we aspire to attain the good life through a creation of the successful career, it will lead to an unhappy life. If the career and the good life are separated, this however will lead to an improvement of both.

We have suggested the use of stoic philosophy in order to revive a subject and discussion which in contemporary society has been silenced, namely what the good life should be for mankind. We find many accounts of how people live their life in our modern society, but to discuss how the good life should be for anyone else than oneself has become a taboo. This thesis therefore tries to break with a strong assumption in modern times, which is the right for anyone to define his or her life as he or she sees fit and the assumption that no one can criticize anybody's choice of life. It is the aspiration of this thesis to revive this discussion, so that we yet again can explore this aspect of life, which we find to be of utmost importance.

Indholdsfortegnelse

Introduktion	5
Problemformulering	8
Videnskabsteori	12
Metode	17
Reflexivitet	18
Motivation	23
1. del - Samtidsdiagnose	28
Introduktion	29
Refleksion.....	30
Samtidsdiagnose	32
Acceleration.....	33
Autenticitet	42
Intimitet og anerkendelse.....	45
Den instrumentelle fornuft.....	51
Individets muligheder	52
2. del – Det gode liv og karrieren	56
Introduktion	57
Refleksion.....	58
Hvad er en karriere?	59
Tvang og totalitær kraft	61

Tvang til autenticitet.....	64
Tvungen til netværk.....	69
Tvungen til passion.....	78
Karrierens påvirkning af individet.....	83
3. del – Karriere og stoicisme	89
Introduktion	90
Refleksion.....	91
Stoikerne.....	92
Kritik af karrieren	96
Autenticitet	96
Netværket	101
Passion.....	104
Det gode liv og karrieren?	108
Konklusion	110
Litteraturliste.....	116

Introduktion

Et interessant spørgsmål at stille sig selv er, hvad vil jeg gerne have ud af livet? En gængs måde at besvare dette kan være ved at sige, at man gerne vil have en succesfuld karriere, en dejlig ægtefælle eller en lækker bil, men fælles for alle disse ting er at de er noget vi kan have, eller opleve i livet og er således ikke hvad vi vil have ud af livet. Det er i denne henseende utroligt vigtigt at finde ud af, med sig selv, hvad man gerne vil have ud af livet fordi det er så let at blive, eller lade sig, distrahere af tilfældige behov eller impulser ansporet af idoler, reklamer, tv-serier eller film. Risikoen ved ikke at tænke over hvad man vil have ud af livet kan være at man ender med at fylde livet op med en masse oplevelser, som distraherer en fra at opnå eller formulere et mål for sit liv. I sidste ende kan man risikere, at ligge på sit dødsleje og tænke tilbage på et liv fyldt med oplevelser der har distraheret en og at man ikke længere har mulighed for at gøre det om. Med Sokrates ord, kan man sige at et ureflekteret liv ikke er værd at leve.

Verden vi lever i og oplever til dagligt er fyldt med indtryk der påvirker os eller forsøger at påvirke os i forskellige retninger. Uanset hvor man befinder sig vil der være indtryk, lige meget om man kigger ud af vinduet eller sidder og læser en bog vil vi opleve forskellige indtryk, der er i stand til at påvirke os. Så længe man dog blot sidder ved sit vindue er det alligevel et begrænset antal indtryk vi har mulighed for at opleve, men især teknologi har åbnet op for at denne begrænsning er slået itu. Vi bliver nu bombarderet med indtryk konstant, stort set ligegyldigt hvor vi befinder os. Der synes konstant at være indtryk, som målrettet forsøger at påvirke os til at føle noget og have indflydelse på vores meninger eller handlinger. Men indtryk alene er ikke alt der forsøger at påvirke vores retning eller holdning. I samfundet findes også en række forskellige normer eller krav som vi på den ene eller anden måde i det mindste må tage stilling til hvordan vi vil forholde os til. Et af disse krav, blandt mange, er et krav om at vi skal skabe en karriere.

Kravet om at skulle skabe en karriere er dog ikke blot noget, der findes i miljøer af højtuddannede individer eller for direktører, men er blevet udbredt til det meste af befolkningen. En undersøgelse foretaget af Det Nationale Forskningscenter for Velfærd viser, at 95% af danskerne opfatter at de har en

karriereorienteret livsform.¹ Med et krav om karriere følger en række afledte krav om, hvordan man må tænke og handle, hvis man skal blive i stand til at opnå en succesfuld karriere. Fra kravet om karriere, får individer i senmoderniteten således en række nye indtryk af og om verden, som påvirker deres måde at leve på.

Hvis 95% af danskerne lever det de opfatter som en karriereorienteret livsform, må det være fordi en sådan livsform, på den ene eller den anden måde, bidrager positivt til deres liv. Men hvis det på den anden side ikke er tilfældet vil det betyde at langt størstedelen lever et liv som ikke leder dem i den rigtige retning. Spørgsmålet er således om det første eller andet er tilfældet? At opnå den succesfulde karriere bliver samtidig en måde til at kunne realisere sig selv og karrieren er blevet så vigtig for individet i senmoderniteten at individer "[...]synes at være rede til at ofre kærlighed, børn, demokratisk solidaritet for karrierens skyld"² som Charles Taylor bemærker. Spørgsmålet er således en karriereorienteret livsstil er i overensstemmelse med den vej man gerne vil gå i livet og om karrieren leder til det gode liv. Hvis karrieren bliver resultatet af en falsk bevidsthed bliver realiseringen af denne ensbetydende med at man potentielt forspilder sit liv, ved at fylde det op med indtryk og aktiviteter, som stjæler værdifuld tid fra individers liv, tid som kunne have været brugt på noget bedre eller mere meningsfyldt.

Hvis en succesfuld karriere er ensbetydende med det gode liv, bliver det afgørende for os at kunne sikre os denne. Det bliver derfor nødvendigt for individet at kunne kapere de krav som medfølger når man skal opnå karrieresucces. At have nok energi til at kapere karrieren er i denne henseende en fremtrædende opgave for det moderne menneske, som skal sikre sig ikke at bryde sammen under for mange opgaver eller for store krav. En anden vigtig opgave er at have lysten til at arbejde hårdt for at opnå karrieresucces. Uden energien kan man ikke udføre de nødvendige opgaver og uden lysten vil man mangle motivation til overhovedet at gå i gang. Manglen på energi og lyst kommer i senmoderniteten til udtryk som henholdsvis stress eller depression. Anders Fogh Jensen definerer depression, som "manglen på lyst til lyst"³ som udemærket fanger denne problematik mennesker står overfor i det senmoderne.

¹ Holm, Anders og Jæger, Mads Meier (2008): "Livsformer i Danmark: Udbredelse og udviklingstendenser 1981-2005". Dansk Sociologi, 19(1): 31-53., i: Social Forskning (2008), "*Karrierelivsformen vinder frem*", oktober, nr. 3: s. 12

² Taylor, C., (1991, 2002), "*Modernitetens Ubæghag - Autenticitetens Etik*", Forlaget Philosophia, Aarhus: s. 85

³ Fogh Jensen, A., (2009), "*Projektsamfundet*", Aarhus Universitetsforlag, Aarhus: s. 13

Mange selvhjælpsbøger tager både energi- og lystproblematikken op, og forsøger på forskellige måder at løse den. Der synes at være en form for underliggende antagelse i disse, ofte meget forskelligartede, selvhjælpsbøger om, at hvis problemet med manglende energi og lyst i hverdagen løses, vil det automatisk give én nøglen til det gode liv. Men hvor målet kan siges at være ensartet er måden hvorpå det opnås dog langt fra ensartet. Nogle søger at finde energien i meditation, motion, musik, mad, planlægning eller visualisering for blot at nævne nogle få. Lige meget hvilken vej man vælger er hensigten den samme: hvis man kan sikre sig at ens energikilde er udtømmelig bliver man uovervindelig i det senmoderne samfund. Paradoksalt kan det bemærkes at en række af disse metoder ofte er temmelig tids- og energikrævende og i værste fald blot tilføjer endnu et gøremål der kræver sin del af individets energi og lyst. Et andet vigtigt fokus for en række selvhjælpsbøger er også tid som i stigende grad synes at forsvinde mellem fingrene på os. Med andre ord står man i det praktiske problem, at selvom man rent faktisk har energien til at udføre alle de opgaver man står overfor er dette langt fra en garanti for at man har tid nok til at udføre det hele. Man bliver nødt til at klare alt lidt hurtigere hele tiden for at sikre sig at have tid til det hele og have overskuddet til at påtage sig de nye opgaver der måtte opstå.

Arbejdet og i mere udtalt grad den succesfulde karriere fremstilles, som måden hvorpå det gode liv opnås i det moderne samfund. Men hvad er det for et liv man skal forsøge at leve og er det liv overhovedet godt for individet? Det er et af de fokusområder denne afhandling vil dreje sig om. Vi vil undersøge hvordan det er muligt at leve i senmoderniteten og foretage en kritik af karrieren forstået som svaret på det gode liv, som værende et udtryk for en falsk bevidsthed. Man kunne måske gå så langt som at sige at der enten er noget galt med, hvordan vi forstår det gode liv i senmoderniteten eller med måden hvorpå det sædvanligvis opnås. Vi vurderer derfor at det enten er nødvendigt at revidere måden hvorpå det opnås, eller målet som sådan, for at sikre at flest muligt har muligheden for at opnå det gode liv i det moderne samfund. Håbet og målet for denne opgave er at kunne opfylde fordringen som beskrives af Epikur,

“Vain is the word of a philosopher which does not heal any suffering of man. For just as there is no profit in medicine that does not expel the diseases of the body, so there is no profit in philosophy either, if it does not expel the suffering of the mind.” Epikur, (1940): s. 54⁴

⁴ Epicurus, (1940), *"Fragments: Remains Assigned to Certain Books."* In *The Stoic and Epicurean Philosophers*. Edited by Whitney J. Oates., Modern Library, New York: s. 54

Filosofiens formal er således, ifølge Epikur, at bidrage til at fjerne sindets lidelser. Det bidrag vi vil forsøge at give er dog ikke at kurere individet for *alle* senmodernitetens lidelser, da dette i bedste fald ville være urealistisk, men hvis vi dog blot kan bidrage med et bud på hvordan man kan tilgå nogle af disse problemer vil det for os, være et positivt bidrag. Det er hermed denne tanke vi vil forpligte os til at arbejde for.

Problemformulering

Genstanden for denne undersøgelse er det gode liv i det moderne samfund, idet dette udfordres af tendenser i samtiden. Det gode liv er således målet for vores undersøgelse, men vi vil dog ikke love at kunne give et endeligt svar på hvad det gode liv er som følge af denne undersøgelse. I stedet vil vi spørge ind til det gode liv i senmoderniteten, og via en undersøgelse af samtiden forsøge at anskueliggøre hvordan karrieren bliver svaret på det gode liv. Ved at spørge ind til det gode liv vil vi, i stedet for at definere hvad eller hvordan det gode liv er, forsøge i det mindste at sige noget om hvad det ikke er og herefter at give et bud på hvordan et alternativt svar kunne være, set i lyset af samtidens udfordringer. Målet er således det gode liv men det er ikke hvad der giver os anledningen til denne undersøgelse. Anledningen til at undersøge det gode liv, er at dette udfordres af en række tendenser i samtiden. Problemet der vil være omdrejningspunktet for denne afhandling er således:

Svaret på spørgsmålet om det gode liv i det moderne samfund er karrieren. Det er karrieren som svar vi vil problematisere i denne afhandling, fordi vi mener at det er udtryk for en falsk bevidsthed og leder individet på afveje i forhold til at opnå det gode liv.

Med en falsk bevidsthed menes at karriere, som svaret på det gode liv, siger noget falsk om virkeligheden og at det tjener en undertrykkende funktion i samfundet.⁵ En falsk bevidsthed bliver problematisk, fordi det tvinger individet til at anlægge et særligt blik på verden, et blik som vi vil argumentere for er falsk. Blikket får en række konsekvenser for hvordan ting anses og værdsættes af individet og en række elementer tvinges til at spille en mindre betydelig rolle i livet, eller bliver måske endda udstødt. Værdien af en række forskellige forhold glemmes fordi de ikke nødvendigvis medvirker til karrierens opfyldelse og mål, hvilket vi vil udfolde nærmere i afhandlingen.

⁵ Politikens Filosofileksikon (2010), 2. udgave, JP/Politikens Forlagshus A/S, København: s. 334

Karrieren, som et troværdigt svar på det gode liv, bliver i særlig grad problematisk for individer der ureflekteret lader sig flyde med strømmen og ukritisk accepterer karrierens præmisser og denne som svaret på det gode liv. Det betyder dog ikke at skabelsen af en karriere kun er et problem for topchefer og direktører der har dedikeret deres liv til karrieren. Derimod er skabelsen af en karriere et fænomen og et krav der har bredt sig til alle på arbejdsmarkedet. Det betyder nødvendigvis ikke at alle arbejder for en karriere, men at karrierementaliteten har koloniseret hele arbejdslivet og måden man ser på og taler om arbejdet og arbejdsmarkedet. Der er altså et samfundsmæssigt pres for at individet skal skabe sig en karriere og en bevidsthed af at det naturligt vil føre til det gode liv. Baggrunden for at undersøge sammenhængen mellem det gode liv og karriere er fordi kravet til skabelsen af en karriere er så udbredt i det senmoderne, og fordi antagelsen at det gode liv følger med karrieren ikke problematiseres, men uden videre tages for givet. Man kan i forlængelse heraf stille spørgsmålstejn ved de løfter der fremsættes ved at følge karrierevejen, herunder opnåelsen af det gode liv, glæde, succes, etc. og om indfrielsen af disse løfter overhovedet ligger indenfor karrierens rammer at opfylde.

Ved at kritisere karrieren som et troværdigt svar på det gode liv, og ved, som følge af denne kritik, at opstille et ideal for det gode liv, går vi imod en stærk kraft i senmoderniteten, nemlig; alles ret til at definere hvad det gode liv betyder, for dem selv. Ved at opstille et sådant ideal for det gode liv er det håbet at vi herved kan puste liv i en debat, som ellers er blevet tavs i senmoderniteten. Der tales meget lidt, hvis nogensinde, om hvordan man skal leve sit liv, alle har i stedet travlt med at fortælle hvordan *de* lever deres liv. At kritisere andre er blevet et tabu, men med denne afhandling håber vi, at vi kan bidrage til at tabuet mindskes og vi igen får muligheden for at diskutere hvordan det gode liv er. Muligheden for opnåelsen af det gode liv via karrieren, kravet til skabelsen af en karriere, samt en undersøgelse af alternativer til opnåelsen af det gode liv, leder os frem til afhandlingens tre forsknings-spørgsmål:

- 1) Hvordan er det muligt at leve i senmoderniteten?**
- 2) Hvordan påvirker kravet om karriere individers vilje og handlinger?**
- 3) Hvordan bidrager karrieren til en falsk bevidsthed om det gode liv, ud fra et stoisk perspektiv, og hvordan er det ellers muligt at leve?**

For at besvare disse spørgsmål vil vi dele afhandlingen op i tre hoveddele, der hvert beskæftiger sig med et af de ovennævnte spørgsmål. De analytiske fund der gøres i de respektive afsnit vil videre benyttes i de næstkommende, således bliver de tre dele ikke uafhængige undersøgelser men koblet sammen hver hoveddel bygger ovenpå de foregående så gentagelser minimeres. Indledningsvist vil der være et afsnit som omhandler afhandlingens kritisk teoretisk videnskabsteoretiske standpunkt, der vil blotlægge vores tilgang til den i afhandlingen undersøgte genstand og afhandlingens emancipatoriske formål. Herefter vil der være et afsnit om den benyttede metode i undersøgelsen, hvor vi vil forsøge at blotlægge måden hvorpå vi analyserer og tilgangen til det empiriske materiale, således at læseren kan få indblik i hvordan de fundende pointer er fremreflekteret. Herefter vil opgavens tre hovedafsnit forekomme.

I afhandlingens første del vil vi undersøge hvordan det er muligt at leve sit liv i senmoderniteten med udgangspunkt i tre forskellige samtidsdiagnoser af henholdsvis, Hartmut Rosa, Charles Taylor og Richard Sennett. Diagnoserne med deres forskellige fokusområder, bidrager alle til at skitsere nogle af de vilkår som individet påvirkes af. Samtidsdiagnoserne vil fungere som fundamentet for afhandlingens tre dele ved at bidrage med forskellige elementer og identificere temaer, emner, problemstillinger og fænomener der videre analyseres i de følgende hoveddele. For det første skaber de fundamentet for forståelsen af samtiden og rammerne for individets livsmåder. For det andet benyttes de til at identificere centrale krav som individet på forskellig vis står overfor og tvinges til at tage stilling til. Formålet med opgavens første del er at anskueliggøre hvordan karrieren bliver svaret på det gode liv i senmoderniteten.

Afhandlingens anden del vil nærmere behandle, hvilke krav individet underlægger sig i sin søgen efter karrieren og hvordan kravene har indflydelse på individets vilje og handlinger. Med udgangspunkt i de pointer som er fundet i afhandlingens første del, vil forståelsen af de krav individet stilles for at kunne opnå en succesfuld karriere, undersøges. Samtidig vil vi inddrage to bøger om karriereudvikling og -succes som ligeledes bidrager med en række perspektiver og eksempler på at opnå den succesfulde karriere. Disse bøger fungerer hermed både som en teoretisk udlægning og begrundelse for karrierens krav men samtidig også som eksempler for samtidens vilkår. Til at identificere de specifikke krav som medfølger karrieren vil vi anvende Hartmut Rosas teori om totalitær magt, som vil fungere som det teoretiske fundament for afhandlingens anden del. Formålet er her at beskrive hvordan individers vilje

og handlinger påvirkes af kravet om karriere og hvilke konsekvenser det har for individet at tillægge denne måde at agere og forstå verden.

I opgavens tredje del vil vi foretage en kritik af karrieren som vejen til det gode liv, som et udtryk for en falsk bevidsthed, set fra et stoisk perspektiv. Stoikerne har en række filosofisk funderet pointer om livet, som vi anser for at have en universel gyldighed. Det er en praktisk filosofi som udelukkende har baseret sine undersøgelser på opnåelsen af det gode liv i sig selv, uden indblanding fra eksterne midler og krav, med en klar definition på hvad det gode liv er og hvordan det kan opnås uafhængigt af ens omstændigheder. Det er simple indsigter som alle, også ikke filosofiske tempereret individer, kan tage til sig og der stilles som sådan ikke nogen ekstra krav til individet om individuelle vilkår. Den stoiske filosofi vil her fungere som den etiske platform, hvorudfra vi vil diskutere og kritisere karrieren som vi anser for at være en falsk bevidsthed, der distrahere individet fra at kunne opnå det gode liv. Til slut vil vi ganske kort give et bud på et alternativ til karrieren som det gode liv, via det stoiske liv i et moderne perspektiv, der ikke herved udelukker individet fra at deltage i arbejdslivet og evt. stadig søge karrieren, blot på andre præmisser.

Opgaven afsluttes med en konklusion og fremlægning af de i opgaven fremreflekterede pointer. Denne afhandling vil være relevant for individer på arbejdsmarkedet der påvirkes af fordringen, eller kravet, om karriere, ved at give et nuanceret billede af mulighederne og begrænsningerne ved denne tilgang, tankegang, og konsekvenserne det har for individets livsmåde, særligt på arbejdet, men også i livets andre domæner.

Videnskabsteori

I afsnittet vil vi beskrive afhandlingens videnskabsteoretiske fundament, hvorfra det overordnede mål for undersøgelsen udspringer og grundlaget hvorpå afhandlingen og dennes problem er fremreflekteret. Formålet er at blotlægge de underliggende motiver for afhandlingen, som i forskellig grad påvirker fokus, udformning og analyse. Det skal give læseren mulighed for at få indblik i måden hvorpå afhandlingen tænkes og pointer er fremreflekteret, samt blotlægge det normative mål. Det gøres samtidig for at det, metodisk, kan give anledning til selvrefleksion i forhold til vores forskerposition og det blik vi tillægger verden. Fundamentet for denne afhandling er kritisk teori, og både emnet og problemet er identificeret, fremreflekteret og analyseret på baggrund af denne forståelse. Målet for afhandlingen er således også kritisk teoretisk. I afsnittet vil vi først skitsere målet for kritisk teori, og hvordan denne afhandling tænkes som et led i realiseringen af dette og dernæst fremlægge ontologien. Dernæst vil vi beskrive den form for kritik vi vil foretage af samtiden og karrieren, nemlig en etisk kritik med udgangspunkt i Hartmut Rosas udlægning. Herefter fremlægges epistemologien inden for kritisk teori og hvordan dennes tilgang til viden er medindeholdt i afhandlingens problem og metodiske tilgang, som beskrives nærmere i det efterfølgende kapitel. Afsnittet afsluttes med en diskussion og begrundelse for valget af stoisk filosofi, som kritisk modsvar til karrieren som det gode liv, og fundament for at kritisere lykkeidealet der findes i senmoderniteten.

Formålet

Først og fremmest skal det bemærkes at kritisk teori er en samlebetegnelse for en række forskellige ansatser med udgangspunkt i Karl Marx, som videreføres særligt af Frankfurterskolen i en række forskellige retninger.⁶ Frankfurterskolens medlemmer er hverken tilhængere af én fælles teori eller ét fælles program, men en række synspunkter går igen og er med til at afgrænse skolen fra andre filosofiske retninger.⁷ Hos Marx er udgangspunkt, meget kort fortalt, kritisk at vise hvordan samfundets ideologi om kapitalismen og produktion har en undertrykkende funktion og at der på baggrund af det sker en falsk udlægning af virkeligheden, med andre ord skabes der en falsk bevidsthed.⁸ Den mest centrale pointe der findes gennemgående i kritisk teori er det emancipatoriske formål og hermed en udvikling

⁶ Politikens Filosofileksikon (2010): s. 232

⁷ Ibid.

⁸ Sørensen, A., "Kritisk Teori" i, Hviid Jacobsen, M., et. al., (2010), "Videnskabsteori – I Statskundskab, Sociologi og Forvaltning" Hans Reitzels Forlag, København: s. 174

og dannelse af samfundet i en retning der er mere retfærdig og sand.⁹ Altså individets frisættelse fra hvad man i forlængelse af Marx kunne kalde en falsk bevidsthed. Det emancipatoriske formål er grundlaget for hvordan denne afhandling er tænkt og hvordan problemet, beskrevet ovenfor, bliver synligt for os og herefter fremreflekteres og formuleres. Formålet bliver tydeligt i formuleringen af afhandlingens problem, der tager sit udgangspunkt i en antagelse om virkeligheden; den forståelse af lykke som gør at karrieren bliver et legitimt svar på det gode liv. En antagelse som ikke reflekteres kritisk kan sagtens være uproblematisk for individet, men vi vil i denne afhandling vise, at denne antagelse om det gode liv er problematisk. Det knytter an til endnu et centralt anliggende for kritisk teori, hvilket er at ”stå i bevidst opposition til sociale uretfærdigheder”.¹⁰ Idéen om en kritisk teori forudsætter at der findes en teori som ikke forholder sig kritisk til verden.¹¹ Lidt forsimplet kan man sige, hvis der ikke var noget kritisabelt ved samfundet, ville idéen om en kritisk teori være redundant. Netop denne logik er medskabende for vores nysgerrighed for problemet der omkranser karrieren, i form af det væld af selvhjælpsbøger, der findes på området. Med andre ord, hvis der ikke var noget problematisk ved karrieren ville der ikke være et behov for selvhjælpsbøger. Vores bidrag er dog ikke det samme som disse selvhjælpsbøger, men vil række ud over det fokus der findes i disse ved at kritisere grundantagelsen bag karrieren som det gode liv. Bidraget er ikke at give en vandtæt metode for at kunne opnå en succesfuld karriere og hermed det gode liv, men er i stedet et forsøg på at skille disse to begreber fra hinanden og vise at de ikke er sammenhængende, men dog stadig kan forekomme samtidigt.

Ontologi

Indenfor den kritiske teori, forstås den sociale virkelighed, som et produkt af vores historie.¹² Der er tale om en historisk realisme, hvor verden bliver en virtuel virkelighed som formes af sociale, politiske, kulturelle, økonomiske, etniske og køns værdier, som udkrystalliseres over tid.¹³ Fordi virkeligheden er et produkt af vores historie, og kontingent, bliver en central pointe at den er i stand til at ændres i fremtiden, og kritisk teori er karakteriseret ved at give samfundsvidenskaben en privilegeret position som videnskab, fordi denne netop påtager sig formålet at foretage sådanne ændringer på baggrund af kritik

⁹ Ibid. s. 175-176

¹⁰ Sørensen, (2010): s. 168

¹¹ Ibid. s. 170

¹² Ibid. s. 175

¹³ Guba, E. & Lincoln, Y., "Paradigmatic Controversies, Contradiction, and Emerging Confluences" I, Denzin, N. & Lincoln, Y., (2005), "The SAGE Handbook of Qualitative Research – Third Edition" SAGE Publications, London: s. 192-196

af samfundets uretfærdigheder.¹⁴ Kritisk teori har hermed potentialitet for at bidrage til realiseringen af et mere retfærdigt og sandfærdigt samfund.¹⁵

For denne afhandling vil det betyde en dannelse og oplysning af individet om karrieren som svar på det gode liv, således at man bliver i stand til at overskue konsekvenser ved valget af udlevelsen af karrieren. På baggrund af forståelsen af karrieren, som et svar på det gode liv, som et resultat af en historisk proces og udvikling.

Etisk kritik

For at kunne anskueliggøre, at karrieren bliver et meningsfyldt svar på det gode liv, vil vi på baggrund af en samtidsdiagnose skitsere en række elementer, som giver anledning til at forstå karrieren som et troværdigt svar. Samtidsdiagnosen der foretages vil videre fungere som fundament for en kritik af karrieren med udgangspunkt i en række medfølgende nødvendige krav, som identificeres på baggrund af denne. Den type samfundsdiagnose vi foretager, bidrager med en grundlæggende etisk kritik af samtiden, som beskrives af Hartmut Rosa:

”En etisk kritik er [...] baseret på en forestilling om det gode liv (eller i negativ version de betingelser, der systematisk undergraver realisering af det gode liv, for eksempel forskellige tilstande af fremmedgørelse).” Rosa, H., (2014): *”Fremmedgørelse og Acceleration”*, Hans Reitzels Forlag, København: s. 78

Denne etiske kritik foretages i afhandlingen på begge de fremlagte måder. I samtidsdiagnosen og videre i afhandlingens anden hoveddel, identificerer vi de elementer der systematisk bidrager til at undergrave individets mulighed for det gode liv i senmoderniteten. Både første og anden hoveddel vil på denne baggrund have et negativt fokus, som beskrevet ovenfor af Rosa. I afhandlingens tredje hoveddel vil vi videreføre den etiske kritik, men i denne del vil kritikken være i den positive udlægning, på baggrund af den forestilling om det gode livs der findes i den senstoiske filosofi. Baggrunden for netop denne tilgang er at foretage en kritik af den forestilling om det gode liv der findes i senmoderniteten, som resulterer i at karriere bliver et legitimt svar. Via denne etiske kritik får vi mulighed for at kritisere

¹⁴ Sørensen, (2010): s. 168

¹⁵ Ibid. s. 175

selve den forståelse af det gode liv som er dominerende i senmoderniteten, og de betingelser som undergraver realiseringen.

Epistemologi

Kritisk teori er karakteriseret ved en fortolkende tilgang, kombineret med en udtalt interesse i at forholde sig kritisk til den aktuelle sociale virkelighed.¹⁶ Indenfor kritisk teori er forståelsen, at viden bliver medieret refleksivt gennem forskerens perspektiv.¹⁷ Vi er i denne forstand aldrig i stand til at separere os fra hvad vi ved, og det får en række betydninger for de undersøgelser der foretages, når vi her arbejder ud fra et kritisk teoretisk standpunkt. De pointer der fremreflekteres er i denne henseende et produkt af den viden, som vi besidder, og det får den betydning, at det er vigtigt at forholde sig refleksivt både til den viden man har og sin position som forsker, da denne position altid må medindregnes. Indenfor kritisk teori arbejder man ud fra tesen om at der ikke kan findes viden der kan kaldes værdineutralt.¹⁸ For denne afhandling får det betydning for den metode vi vil anvende til analyse. Vi vil benytte Alvesson og Skjöldbergs reflexive metode, som skal sikre at vi forholder os kritisk og refleksivt til den viden vi her producerer og medierer, denne metode beskrives nøjere i det kommende kapitel om afhandlingens metode.

Den viden vi har og er i stand til at tilegne os, bliver et produkt af en dialektik mellem den viden vi har haft, den vi har i dag, og en problematisering og videreudvikling (eller forkastelse) af denne.

Til udlægningen ovenfor skal det kort tilføjes, at det ikke nødvendigvis betyder en positiv udvikling, og vores formål som forskere er at bidrage til at denne udvikling af vores viden om verden bliver positiv.¹⁹ Kritisk teori tager hermed ikke realiseringen af et bedre samfund for givet, men pointerer at den historiske udvikling sagtens kan resultere i det modsatte.²⁰ Det er derfor af vital betydning at der arbejdes aktivt for at belyse usandheder og uretfærdige tilstande i samfundet, for at bidrage til disses eliminering. Vi vil bidrage til det i denne afhandling ved at foretage en etisk kritik af at karrieren bliver svaret

¹⁶ Alvesson, M., & Skjöldberg, K., (2009): "Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research" SAGE Publications Ltd., London: s. 144

¹⁷ Guba, E., (2005): s. 193

¹⁸ Alvesson & Skjöldberg, (2009): s. 160-161

¹⁹ Sørensen, (2010): s. 182

²⁰ Ibid. s. 183

på det gode liv. Kritikken skal bidrage til at eliminere den misforståelse der består i at karriere og det gode liv sammenblandes.

Måden hvorpå man opnår erkendelse om verden sker gennem en dialektik, hvor man afprøver teorier om verden ved at foretage en afprøvelse og streng kritik for at undersøge om udlægningen passer på virkeligheden.²¹ Hvis det ikke passer, må man revidere udlægningen, og denne proces fortsætter indtil der er overensstemmelse. Med udviklingen af vores erkendelse forsvinder den viden som ligger til grund for den vi har i dag dog ikke, altså, vil de tidligere negerede udlægninger af verden være en essentiel del af den historie, som har resulteret i den viden vi har i dag. De tidligere udlægninger bevares på denne vis som momenter, og hermed ”som virkende dele af den resulterende sandhed”²² eller virkningshistorien.²³

Kritisk teori og Stoicismen

Denne resulterende sandhed, eller virkningshistorie, bliver grundlaget for hvorfor vi vil argumentere for benyttelsen af den stoiske filosofi, som kritik og modsvar til karrieren som det gode liv. Grunden til at stoikerne har relevans i forhold til vores moderne samfund, er fordi en del af den viden vi har om verden har sit udgangspunkt i en række stoiske tanker.²⁴ Det har den betydning at vi, primært i vesten, har en direkte adgang til den stoiske filosofi, via den viden vi allerede har om verden i dag og en benyttelse af denne tilgang vil ikke betyde en radikal ændring i måden hvorpå vi skal forstå verden.

Det andet argument for stoicismens relevans for opgaven er, at flere af de førnævnte formål som findes i kritisk teori har sit udspring i den stoiske filosofi. En vigtig pointe som er sammenfaldende mellem kritisk teori og stoicismen er tanken om et fællesskab, eller *communitas*, mellem alle mennesker.²⁵ Der er her tale om at alle mennesker i kraft af at være fornuftsvæsner har samme lige ret til at realisere sig selv som lykkelig, og en teori om det gode liv som ikke giver alle lige mulighed for denne kan hermed aldrig siges at være retfærdig eller sand.²⁶ Denne pointe udfoldes også af Marcus Aurelius:

²¹ Ibid. s. 182-183

²² Ibid. s. 183

²³ Ibid.

²⁴ Macintyre, A., (2007), *“After Virtue – A Study in Moral Theory”*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana: s. 169

²⁵ Ibid. s. 178-179

²⁶ Ibid

”A human being has close kinship with the whole human race – not a bond of blood or seed, but a community of mind.” Aurelius, M., (2006), *”Meditations”*, Penguin Classics, London: s. 120

Menneskets bånd bliver her grundet i fornuften som alle deler, og det højeste gode bliver her fællesskabet. Stoicismen kan bidrage til det emancipatoriske projekt, da vi her ligeledes finder en grundlæggende omsorg og tagen hånd om menneskeheden. Kritisk teori viderefører ligeledes en idé om sandheden som det højeste gode, og det ideal vi må stræbe efter i udviklingen af vores viden. Et sidste lighedspunkt der bidrager til inddragelsen af stoisk filosofi er ideen om mennesket ”som fornuftsvæsen der fordrer frihed og betragter lyksalighed som sit højeste gode”.²⁷ Denne idé om mennesket betyder ikke nødvendigvis, at alle mennesker er fornuftige, men derimod at alle har et potentiale for at blive eller realisere sig selv som fornuftig.²⁸ Netop denne indsigt findes udtalt hos stoikerne og er et centralt mål for individet i den stoiske filosofi.²⁹ Alasdair Macintyre bemærker i øvrigt, at den stoiske filosofi vil forblive en permanent mulig etisk og moralsk position at vende tilbage til, i vesten, når samtidens moralske grundlag er i opbrud.³⁰ Vores formål er således at benytte den stoiske etiske position som grundlaget for en etisk kritik af karrieren og det moderne samfunds forståelse af det gode liv.

Metode

I afsnittet vil vi reflektere over den anvendte metode i projektet, for at give læseren mulighed for at få et indblik i hvordan afhandlingen er tænkt og struktureret. Vi vil i denne afhandling benytte os af Alvesson og Skjölbergers teori om reflexiv fortolkning som vi vil præsentere i kapitlet, og fremlægge hvordan denne praktisk anvendes og medtænkes løbende i afhandlingen, og hvordan det påvirker afhandlingens udformning. Vi vil her forsøge at give et indblik i nogle af de målsætninger, inspiration og kontekster hvorfra vi undersøger samt hvordan vi udvælger empiri, og vores forforståelse for den undersøgte genstand, nemlig det gode liv. Desuden vil vi i afsnittet præsentere motivationerne der er gået forud for opgavens formulering og blandt andet har været med til at skabe vor nysgerrighed for emnet. Med dette vil vi samtidig forsøge at give læseren et indblik i nogle af de ideer og tanker der har været

²⁷ Ibid. s. 179

²⁸ Ibid. s. 183

²⁹ Reinhardt, T., (2007), *”Introduction – Stoic Philosophy”*, i: Seneca, (2008), *”Dialogues and Essays”*, Oxford World’s Classics, New York: s. X-XX

³⁰ Macintyre (2007): s. 170

med til at give os inspiration til opgavens fokus, valg af teori og hvad der har været med til at forme grundlaget for denne afhandling.

Reflexivitet

Reflexivitet er Alvesson og Skjöldbergs betegnelse for det metarefleksive lag, der vil strukturere vores tilgang til opgavens forskellige specifikke elementer og fortolkningsniveauer.³¹ Reflexivitet er en central del af Alvessons teori om reflexivitet, og det er en central grund for at benytte denne teori i afhandlingen. At være reflektiv er en vigtig del af at arbejde kritisk teoretisk, fordi man typisk arbejder med emner som er svære eller umulige at kritisere. Dette er ikke mindst tilfældet for denne afhandling. Vi vil foretage en kritik af idealet for det gode liv i senmoderniteten, og idealet kan både være svært at tilgå og desuden også svært at kritisere. Vigtigheden af en metode der lægger op til reflexivitet må understreges, således at elementer som typisk ikke ville synes interessante for undersøgelse eller kritik bliver mulige at undersøge. Vi skal nedenfor se nærmere på hvad det præcist betyder at arbejde reflexivt, og hvordan denne tilgang til at være reflektiv vil bidrage til afhandlingen.

Den reflexive tilgang bidrager samtidig til afhandlingens emancipatoriske formål, fordi vi herved undgå at falde i den samme fælde som vi i første instans kritiserer: Formålet er som beskrevet at frisætte individet fra usandheder og uretfærdigheder, men, hvis den analyse, og den heraf foreslåede praksisændring, vi foretager blot bidrager med en nye former for undertrykkelse, er hele foretagendet mislykket. Kritisk teoretisk arbejder man således altid ud fra et normativt standpunkt, og hvis ikke forskerpositionen blotlægges og kritisk reflekteres risikeres den førømtalte undertrykkelse at resultere af den fremsagte kritik. Den kritisk teoretiske forsker har ifølge Egon Guba karakter af en ”Transformative intellectual”³² der forsøger at stimulere handling.³³ Målet for den kritisk teoretiske forsker er netop at forholde sig reflexivt til verden og bidrage til hvad Guba beskriver som ”erosion of ignorance and misapprehensions”³⁴. Alvesson og Skjöldbergs reflexive metode anvendes i denne afhandling for at sikre at kvalitetskriterierne, beskrevet af Guba, leves op til. Inden vi går videre med beskrivelsen af metoden og dennes anvendelse er det først vigtigt at understrege forskellen mellem de to begreber re-

³¹ Alvesson & Skjöldberg, (2009): s. 276

³² Guba, E., (2005): s. 196

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

fleksivitet og reflexivitet, for at undgå sammenblanding og forvirring. Forskellen mellem refleksivitet og reflexivitet er, ifølge Alvesson og Skjöldberg, ikke så meget en forskel i selve metoden der anvendes til at analysere, men derimod en specifik strategi til at være refleksiv på.

Refleksivitet betegner den tilgang hvor man reflekterer over hvordan anvendelsen af en specifik teori, position eller metode påvirker de fortolkningsmuligheder der herudfra kommer til rådighed for en undersøgelse.³⁵ Et eksempel på dette kan være hvordan anvendelsen af en specifik teori påvirker de fortolkningsmuligheder man har til sin rådighed som følge af blikket. Ulempen ved kun at benytte denne metode er, ifølge Alvesson, at den fokuserer på et snævert udsnit af de elementer der er med til at strukturere en undersøgelses udformning og tilblivelse.³⁶ Alvesson peger på at denne metode mangler bredde og variation i fortolkningen af genstanden for undersøgelse.³⁷ Refleksion til forskel fra reflexion er den forholden sig til sig selv, der gør sig gældende indenfor ét specifikt lag, som ikke tager stilling til de andre fortolkningsniveauer.³⁸

Reflexivitet sker således når flere fortolkninger, teorier og tilgange til en genstand gives mulighed for at blive diskuteret op imod hinanden.³⁹ To eller flere fortolkningsniveauer kan derfor være i interaktion med hinanden og gensidigt påvirke hinanden. Måden hvorpå det anvendes i denne afhandling kan for eksempel ses i samtidsdiagnosen, hvor vi anvender flere forskellige udlægninger af samtiden og foretager en refleksion af hvordan disse udlægninger gensidigt påvirker hinanden.

Der vil være tre fortolkningsniveauer i denne afhandling som vi vil forholde os reflexivt til, dvs. vi vil forholde os til samspillet mellem de specifikke refleksioner på de forskellige fortolkningsniveauer, der præsenteres nedenfor.⁴⁰

Første niveau omhandler fortolkning af verden, der ofte repræsenteres i form af observationer, interviews, billeder, film eller anden data – enten kvantitativt eller kvalitativt. Indsamlingen af data og den umiddelbare fortolkning gøres ikke af os specifikt i dette studie, men vi vil i denne afhandling foretage en fortolkning af verden på baggrund af forskelligt empirisk materiale, herunder en række samtidsdiag-

³⁵ Alvesson og Skjöldberg (2009): s. 271

³⁶ Ibid. s. 270

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid. s. 271

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid. s. 276-277

noser, praktisk orienteret karrierecoaching litteratur og artikler om skabelsen af en karriere. De samtidsskildringer vi anvender i denne afhandling, særligt i første hoveddel, er Hartmut Rosas, Charles Taylors og Richard Sennetts. Herudover vil der inddrages betragtninger om samfundet der relateres til de tre førnævnte, blandt andre Anders Fogh Jensen. Som nævnt ovenfor er formålet med at inddrage flere betragtninger og vinkler på samtiden, at sikre reflexivitet, ved at give os muligheden for at reflektere de forskellige tolkninger af samtiden i forhold til hinanden, og hvordan inddragelsen af de forskellige udlægninger påvirker tekstens produktion.

I anden hoveddel af afhandlingen vil vi inddrage udvalgt karrierelitteratur for analyse. På baggrund af en læsning af karrierelitteratur, herunder en række forskellige artikler og bøger om emnet, har vi udvalgt to bøger, som vi vurderer, indeholder elementer som er gennemgående for litteraturen generelt, og således repræsenterer denne. Vi har udvalgt ”Tag magten over din karriere”⁴¹ af Soulaïma Gourani og ”Din næste karriere – Headhunterens guide til livslang succes”⁴² af Stephen Bryant-Langer. Disse to bøger udvælges samtidig fordi forfatterne til bøgerne repræsenterer stærke autoriteter indenfor erhvervslivet hvor de blandt andet arbejder med at rådgive og uddanne et bredt udsnit af medarbejdere, fra unge nyuddannede til erhvervsledere, i karriereudvikling og -succes.⁴³ En række af disse forfatteres holdninger og tilgange til karriere accepteres tilsyneladende af et bredt udsnit af erhvervslivet og det bidrager til udvælgelsen. Sidst men ikke mindst er disse udvalgt, fordi de begge arbejder ud fra den samme forudsætning, som vi i denne afhandling kritiserer; at man via karriere er i stand til at opnå det gode liv.⁴⁴ Vi supplerer løbende analysen af disse to bøger, som foretages i afhandlingens anden hoveddel, med en række artikler.

Baggrunden for at inddrage disse forskellige empiriske elementer er at skabe en ny fortolkning af verden ud fra de inddragne empiriske kilder, som i forskellig grad belyser relevante fragmenter af den sociale virkelighed, og herved fungerer som fundament for formuleringen af en ny fortolkning.⁴⁵ At fremhæve disse forskellige fragmenter og udlægninger og sammenholde dem for at skabe en ny udlæg-

⁴¹ Gourani, S., (2009), *”Tag magten over din karriere – 10 trin til et succesfuldt arbejdsliv”*, 1. udgave, Politikens Forlag, København

⁴² Bryant-Langer, S., (2012), *”Din næste karriere – Headhunterens guide til livslang succes”*, Jakob Møll & Lindhardt og Ringhof Forlag A/S

⁴³ Gourani (2009): s. 14 & Bryant-Langer, (2012): s. 19

⁴⁴ Gourani, (2009): s. 176 & Bryant-Langer, (2012): s. 243

⁴⁵ Alvesson & Skjoldberg: s. 305

ning gøres ikke for at vise hvordan verden ”virkelig er” men derimod for at vise en ny anderledes udlægning der giver anledning til ny forståelse.⁴⁶ Vores anliggende i afhandlingen, er at foretage en problematisering og kritik af den ensidige forestilling om at have en karriere er et troværdigt bud på hvad det gode liv er i senmoderniteten. Og formålet med den nye udlægning, der foretages på baggrund af den udvalgte empiri, er således at belyse denne forståelse, som værende et udtryk for en falsk bevidsthed. Metodisk realiseres dette ved at vi analyserer den udlægning af verden der foretages i karrierecoachingbøgerne med de fundende pointer fra samtidsdiagnosen. Der suppleres i tredje hoveddel med en stoisk kritik af lykkeidealet i senmoderniteten der søger at udrydde misforståelser af karrieren.

Andet fortolkningsniveau er en kritisk fortolkning af den udlægning af verden vi foretager.⁴⁷ Formålet med fortolkningsniveauet er flerefoldigt. Et formål er at blotlægge hvad der ligger til grund for denne udlægnings sandhedsværdi; hvilke normer og traditioner samt socialt anerkendte udlægninger kommer til udtryk i forståelsen af det gode liv præsenteret. Hvilke vindere og tabere er der ved netop den specifikke fortolkning og hvilke potentielt problematiske autoriteter påvirker udlægningen. Et andet formål er at destabilisere gyldigheden af forståelsen af verden og modarbejde ureflekteret reproduktion af dominerende udlægninger, regler og konventioner.⁴⁸ Det gøres ikke for at underminere afhandlingens gyldighed, men derimod for at give anledning til refleksion af selve forståelsen, og skaber udgangspunktet for genanvendelse af glemte teorier og alternativ forståelse af det gode liv.⁴⁹ Den alternative livsform som vi vil benytte som udgangspunkt for en fundamental kritik af karrieren som et troværdigt bud på det gode liv, er den stoiske filosofi og praksis. Denne livsform er netop udvalgt, fordi den i sin praksis medtænker det emancipatoriske ideal vi kritisk teoretisk arbejder ud fra og kritiserer senmoderniteten på baggrund af. Målet med modstrategien er ikke at skabe en utopisk teoretisk konstruktion der er uopnåelig i praksis, men, derimod at præsentere ideen om at dominerende strategier, i dette tilfælde på arbejdsmarkedet, ikke nødvendigvis behøver at være dominerende i fremtiden. Det handler om at gøre det familiære fremmed igen for at det lader sig analysere i nyt lys.⁵⁰ Metodisk realiseres det via en stoisk kritik af karrieren i afhandlingens tredje hoveddel, hvor pointerne fundet i afhandlingens anden hoveddel analyseres ud fra et stoisk perspektiv, for at belyse nogle af de problematiske elementer der

⁴⁶ Ibid. s. 306

⁴⁷ Ibid. s. 277-278

⁴⁸ Ibid. s. 313

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Alvesson & Skjöldberg, (2009): s. 170

medfølger når karrieren accepteres som det gode liv. Denne tilgang giver os muligheden for netop at kritisere elementer af samtiden som kan være svære eller næsten umulige at undersøge. Og det giver samtidig mulighed for at nogle fænomener og antagelser bliver synlige for os og vi vil hermed få mulighed for at kunne reflektere over disse og hvilken betydning de har for individet i det moderne samfund.

Det tredje og sidste fortolkningsniveau vil bestå af et selvkritisk refleksivt lag der har til formål at give læseren indblik i hvorfor specifikke teorier eller empiri er valgt, og samtidigt for at stille vores position til skue, således at læseren får indblik i proces, refleksion og valg af specifikke fortolkninger, hvilken skole man befinder sig i, hvilken ramme man opererer indenfor, opvækst, etc. Herigennem vil vi forsøge at give en bedre forståelse for hvorfor nogle elementer er inddraget eller har fået særligt megen behandling og andre har fået mindre eller er udeladt. Især det sidste punkt kan være særligt besværligt da det ikke nødvendigvis lader sig observere direkte, men i stedet tager form som commonsense forståelse af verden eller er et produkt af livssituation osv. Selvkritiske elementer medtænkes generelt igennem afhandlingens produktion og vil således ikke nødvendigvis stå synligt frem i teksten, men for at sikre at denne selvkritiske refleksion kommer til skue, vil der være et indledende afsnit i hver hoveddel, og har til formål at give læseren et indblik i vores refleksion. Desuden vil vi senere i afsnittet foretage en mere overordnet refleksion ved af vores motivationer til at foretage denne undersøgelse og nogle af præmisserne for hvordan afhandlingens problem er fremreflekteret og centrale elementer der bidrager til vor nysgerrighed. Håbet er, at vi, ved at stille vores proces til skue, giver læseren mulighed for at få indblik i hvordan opgaven er udtænkt, udført og formet.

Måden hvorpå vi vil forholde os reflexivt i afhandlingen til de forskellige niveauer vil ske løbende, hvor det er relevant og produktivt for afhandlingen. Således vil vi forsøge at vise de relevante elementer der indgår i den analytiske proces og hvordan denne påvirkes af empiri, teori, kritisk refleksion eller metateori, således at vi forsøger at undgå faldgrupper ved den måde vi arbejder. Det gøres for at modarbejde fastlåst tænkning, f.eks. at forsøge at presse empirien til at passe på teorien eller ureflekteret at tilskrive en bestemt adfærd, til at være resultatet af en dominerende ideologi i det moderne samfund, så som forbrugerisme eller kapitalisme. Med andre ord for at undgå at skyde skylden på ”de sædvanlige

mistænkte” og undgå at dømme forbryderen inden analysen overhovedet er påbegyndt.⁵¹ På baggrund af det benytter vi en række forskellige samtidsdiagnoser og teorier, der hver især fokuserer på udvalgte områder af samtiden. De bidrager med forskellige udlægninger og problematiserer på denne baggrund forskellige elementer, og således bliver hele samtidens dårlighed ikke tilskrevet et enestående fænomen, og det er herved at vi vil undgå en teoretisk reduktionisme.

Målet er også at det kan give anledning til en mere kreativ tilgang til den analytiske proces, hvori forskelligartede analyser får mulighed for at komme til udtryk, både så der løbende sker en perspektivering til andre mulige afsæt til videre undersøgelse eller for at styrke pointerne i afhandlingen ved at give dem en anderledes analyse at sammenlignes og diskuteres med. Det gøres med andre ord ikke for at underminere opgavens pointer og validitet, men derimod for at styrke dem ved at gøre opmærksom på andre mulige udlægninger og diskutere denne opgaves pointer op imod disse. Det kommer særligt til udtryk i afhandlingens anden hoveddel, hvor udvælgelsen af forskelligartede samtidsdiagnoser giver os et større repertoire af begreber til at analysere karrierecoachinglitteraturen med. Det bidrager ligesom vi så ovenfor til at undgå reduktionisme, og i stedet kan analyseres ud fra en række forskellige perspektiver og muliggør en bredere og mere varieret analyse.⁵²

Motivation

På de følgende sider vil vi blotlægge motivationen for at skrive denne afhandling, herunder udvalgte elementer, som vi vurderer, er medskabende for tekstens produktion. Vi vil undersøge disse elementer hver i sær, og vil forsøge refleksivt og selvkritisk at undersøge netop hvordan teksten påvirkes af disse udvalgte elementer. Afsnittet er medtaget på baggrund af to hovedårsager. Den første er et metodisk argument. Vi arbejder ud fra Alvessons teori om metodisk reflexivitet, som beskrevet ovenfor, og en vigtig pointe han medtager i sin forståelsesramme, er forskerens position og undersøgelsens påvirkning som følge af denne.⁵³ Alvesson medtager en feministisk kritik af forskeren som objektiv/afkoblet fra produktionen af viden med reference til Alison Jagger.⁵⁴ Han peger videre på at det er vigtig for en forsker at medtage en selvkritisk analyse af egne motiver og følelser til den specifikke undersøgelse i

⁵¹ Ibid. s. 160

⁵² Alvesson & Skjöldberg (2009): s. 305-307

⁵³ Ibid. s. 293

⁵⁴ Ibid. s. 243-244

fokus. Formålet her er dobbelt, det første skal anspore forskeren til refleksion og evt. revision af analytiske pointer der i højere grad er følelsesmæssigt ansporet og som følge heraf ukritisk accepteres som gyldige. Det andet formål er at gøre læseren opmærksom på disse motivationer til forskning i det udvalgte emne, og skabe en større indsigt i hvorfor nogle elementer behandles mere nøjsomt end andre.⁵⁵

Den anden hovedårsag for at medtage et motivationsafsnit, er kritisk teoretisk motiveret. En central pointe her, er netop at viden altid vil være situeret i og medieret af forskeren der undersøger.⁵⁶ I denne forståelse bliver forskeren der udfører undersøgelsen en uundgåelig del af forskningen. Og man må blotlægge sin position for at kunne vise hvad der leder til undersøgelsen og motivationen for præcis den formning som kommer til udtryk.⁵⁷ Det har sit grundlag i det emancipatoriske ideal, hvor formålet er at frisætte individer fra en falsk bevidsthed. Det betyder at forskeren må blotlægge sin motivation for at vise, hvorfor det der undersøges og fremlægges, undersøges og fremlægges som det gør. Man må lægge sine motiver til skue således at det bliver klart hvad der ligger til grund for undersøgelsen, og hvis ikke det gøres fyldestgørende risikerer undersøgelsen blot at bidrage til, og producere eller reproducere elementer af strukturel eller normativ undertrykkelse af individer.

Afsnittet skal give læseren mulighed for at få et indblik i nogle af de elementer som vi vurderer essentielle, og påvirker afhandlingen. Vi vil her være refleksive i forhold til vores position som forskere og vores særlige dannelse, især med udgangspunkt i den uddannelse vi har og motivationen for at skrive denne afhandling. Antagelserne er således en essentiel del af den tekst der formuleres, men ikke nødvendigvis eksplicit. En lang række forskellige oplevelser, indtryk, erfaringer og uddannelse har bidraget til denne opgaves formulering, både hvad angår nysgerrigheden til det specifikke emne der her undersøges, men også til selve nysgerrighedens mulighed overhovedet. Vi vil her behandle fire elementer der påvirker afhandlingen; vores uddannelse, vores tidligere arbejde med pilotprojektet der i høj grad har lagt an til afhandlingen, egne oplevelser med kravet til karriere og motivationen til at transformere samfundet.

Det element som vi identificerer som det mest grundlæggende i forhold til afhandlingens udformning er vores uddannelse; cand. merc. filosofi. Netop denne uddannelse og dannelse vi har gennemgået skaber

⁵⁵ Ibid. s. 160-161

⁵⁶ Ibid. s. 175

⁵⁷ Ibid.

fundamentet for en lang række forskelligartede påvirkninger af afhandlingen, som vi herunder vil gennemgå nøjere. Grundlæggende har uddannelsen formål været at skærpe vores analytiske tilgang til komplekse problemstillinger i virksomheder, og samfundet generelt, ved at benytte både økonomiske og filosofiske koncepter. Vi har med andre ord opnået en særlig viden om verden, der kredser om disse to områder. Det fokus har i forskellig grad været bestemmende for hvordan vi har undersøgt og især hvilke emner vi har undersøgt igennem vores studium. Det har især været samfundsmæssige økonomiske fænomener der har udgjort genstanden for vore tidligere studier og det er også tilfældet for denne afhandling. Med andre ord har uddannelsen påvirket vores blik på verden, i forhold til hvilke fænomener der fanger vores nysgerrighed.

Sideløbende med det har uddannelsen påvirket tilgangen til fænomenerne vi undersøger. Den metode vi oftest har benyttet i vores studietid har været en kritisk tilgang og en ”spørgen ind til” både simple men også komplekse fænomener som ellers typisk ikke undersøges nærmere. Fænomenerne der fanger vores opmærksomhed er således den slags som i et eller andet omfang anses og accepteres som gode og/eller ikke kritisk reflekteres. Det har også resulteret i en undersøgelse af fænomener i kontekster som ellers ikke har åbenlyse relationer. Det påvirker i nogen grad også denne afhandling i undersøgelsen af karrierens forhold til det gode liv. Tilgangen til disse har herefter typisk været kritiskanalytisk. Vi har hermed igennem vores uddannelse fostret en grundlæggende mistænelighed overfor verden, især hvad angår metoder, strategier eller fænomener der udlægges som positive for individet eller samfundet.

Især den sidste har vi forsøgt i denne afhandling at imødekomme, således at vi ikke negligerer potentielle positive effekter af f.eks. karrieren for individet som følge af vores kritiske, mistænelige tilgang til fænomenet. Vi vil således forsøge i så vidt omfang som muligt at tage karrieren som en potentiel vej til opnåelse af det gode liv seriøst, men det er klart at det kritiske fokus er et grundlæggende element i afhandlingens udformning.

Udgangspunktet for nysgerrigheden, som har ledt os til netop den specifikke genstand der undersøges i afhandlingen, var et projekt på andet semester af vores kandidatgrad, der omhandlede passion i arbejdslivet. Vi undersøgte i projektet konsekvenser ved et krav om passion i arbejdslivet for medarbejderen. Vi blev igennem projektet opmærksomme på karrieren, der for os syntes at være den logiske forlængel-

se af at være passioneret for sit arbejde med den begrundelse, at hvis man elsker noget vil man gerne have mere af det eller gøre det mere. Men vi blev igennem forløbet opmærksomme på at kravet om karriere synes stærkere end kravet om passion for arbejdet, og passionen nærmere er et sekundært krav som måske endda kunne udvikles sideløbende med karrierens udvikling. Vores undersøgelser om passion for arbejdet gav os indsigt i at der, især blandt individer som er passionerede, findes en forståelse af at man ved at være/blive passioneret får man et lykkeligere liv. Nogle af disse antagelser har været med til at skabe nysgerrighed for, samt lede os i retning af, denne afhandlings undersøgelser, herunder hvordan opnåelsen af en succesfuld karriere leder individet til et lykkeligere liv eller det gode liv.

Samtidig med at projektet vakte interessen for at undersøge karrieren gav det os en indsigt i stoicismen. Vi benyttede denne filosofiske skole til at kritisere passion for arbejdet, men samtidig blev vores personlige interesse for stoikerne vakt. Undersøgelsen af det gode liv er stoikernes hovedformål, hvoraf undersøgelserne af passionerne kun udgør en mindre del der støtter op om hovedformålet. Vi blev overraskede af den meget positive indstilling samt praktiske tilgang til opnåelsen af det gode liv, på trods af hvilke betingelser man end måtte leve under. Det åbnede døren for det stoiske liv for os, og en række af de stoiske praktiske teknikker benytter vi næsten på daglig basis i vores liv. Især vigtigt er den stoiske pointe at det gode liv er tilgængeligt for alle, ligegyldigt hvilke levevilkår man end måtte have som udgangspunkt. Netop disse indsigter påvirker denne afhandling, i særdeleshed opgavens tredje del, hvori det stoiske liv præsenteres som en mulig modstrategi til karrieren for opnåelsen af det gode liv.

I forbindelse med vores forundersøgelse forekom det os at skabelsen af karriere synes at være blevet et slags kald for mange studerende og nyuddannede, men også pga. en konstant påmindelse om vores egen skabelse af en karriere. Jævnfør at vores studium lakker mod enden, bliver vi konstant kontaktet af A-kasser og fagforeninger samt CBS selv der i fællesskab dagligt påminder os om vigtigheden af karrieren. I forbindelse med dette er også en lang række af vores bekendte og studiekammerater ved at være, eller allerede, færdige med deres uddannelse og taler ofte om jobsøgning, ansættelsessamtaler, håb og drømme om arbejdslivet og ønsket om en succesfuld karriere. Der syntes for os at være en lang række grundlæggende antagelser blandt vores venner, bekendte og os selv om at man skal have en karriere når man har taget en lang uddannelse især, men også generelt på arbejdsmarkedet. Vi selv og andre stillede ikke spørgsmålstejn forinden ved antagelsen og det var især en vigtig faktor der inspirerede os til at undersøge det.

En generel motivation for at foretage denne afhandling kan findes i vores oplevelser og opfattelse af samfundets strukturer, særligt hvad angår arbejdslivets vilkår. Det er vores vurdering at det ideal af lykke som forefindes i senmoderniteten og som den moderne arbejder i særligt grad forpligter sig at leve sit liv efter, i bund og grund er udtryk for en falsk bevidsthed. Motivationen for denne afhandling er således at kunne belyse den falske bevidsthed og bidrage med en kritik, der har til formål at oplyse individer der forsøger at udleve karrieren. Vi forsøger at argumentere for et andet ideal for lykke, specifikt forstået som det gode liv, der i højere grad kan bidrage til en frisættelse af individet fra undertrykkende forhold i senmoderniteten, og giver individet mulighed for at kunne leve sit liv frit. Denne frihed skal ikke forstås som en negativ frihed, hvor man lever fri for nogen form for påvirkning, men fri fra undertrykkelse der leder til ulykkelige liv. Denne motivation påvirker gennemgående afhandlingens udformning både hvad angår udvælgelse af teori, samt det blik vi anlægger empirien, det kommer særligt til udtryk i afhandlingens anden og tredje hoveddel.

1. del
Samtidsdiagnose

Introduktion

I de kommende afsnit vil vi beskæftige os med den første af opgavens tre forskningsspørgsmål. Denne del af opgaven vil beskæftige sig nærmere med fænomener der i forskellig grad påvirker individets mulige livsmåder i det senmoderne. Det vil fungere som fundament for analysens videre opbygning og lægger an til opgavens følgende to hoveddele henholdsvis karrieren som tvang og en stoisk kritik af at karrieren bliver et troværdigt svar på det gode liv. I denne del vil vi besvare forskningsspørgsmålet:

1) Hvordan er det muligt at leve i senmoderniteten?

I afsnittet vil vi fokusere vores blik på samtiden ved at stille skarpt på, hvordan det gode liv er, hvilken betydning det har for individet og hvad det indebærer at opnå. Vi vil også fremstille nogle af de fænomener og begreber, som påvirker individets livsmåde, i senmoderniteten, og det er på baggrund af denne at vi senere vil foretage en etisk kritik af samtiden, jævnfør Hartmut Rosa, det gøres i afhandlingens anden hoveddel. Vi vil ikke foretage en længere historisk udredning af hvordan de problemer som identificeres nedenfor er opstået, vi vil i stedet skitsere hvordan problemerne i samtiden påvirker individets mulige måder at leve sit liv på. Opgavens kritiske anliggende vil her komme til udtryk ved at der i høj grad fokuseres på begreber og fænomener, som især har en undertrykkende karakter. Ved at identificere problemstillinger giver det os mulighed for at kunne ændre dem eller ændre vores attitude til dem. På baggrund af det kritisk teoretiske ontologiske argument, at verden og vores forståelse af denne er historisk betinget og kontingent, hjælper samtidsdiagnosen os til at skabe en historisk situering, således at kritikken bliver relevant for os i det moderne samfund. Det er et centralt anliggende for os, at oplyse om fænomeners historiske betingelse, fænomener som ellers måske anses som en form for naturgivne love.

Til formålet vil vi benytte os af en række forskellige samtidsdiagnoser, som hvert giver en særlig karakteristik og beskrivelse af det moderne samfund. Grunden til at vi har valgt at benytte en række forskellige fremstillinger, fremfor blot en enkelt af disse, er fordi at de hver især bidrager med vigtige pointer om hvordan samfundet er indrettet, hvordan man må agere, hvordan man som individ løser en række eksistentielle problemstillinger og hvad der ligger til grund for at være og blive anerkendt, for blot at nævne nogle få områder vi vil undersøge nærmere. Ud fra disse forskellige diagnoser og karakteristikker, vil vi forsøge at nå frem til en udkrystallisering af, hvordan det er muligt at leve i senmo-

derniteten forstået på den måde, hvilke positioner der stilles den enkelte til rådighed. Inden vi begynder vil vi kort foretage en refleksion over de udvalgte samtidssdiagnoser og hvad udvælgelsen af netop disse betyder for resten af afsnittets udformning og afhandlingen fortløbende.

Refleksion

I analysen af det moderne samfund benytter vi os specifikt af samtidssdiagnoser særligt fra tre tænkere, men andre inddrages ligeledes. Vi vil her kort tilegne lidt plads til at reflektere over valget af disse tre og hvordan det er med til at påvirke analysens udformning og fund.

De tre tænkere vi hovedsageligt baserer denne del af analysen på er, Hartmut Rosa, Charles Taylor og Richard Sennett. Fælles for de tre er, at de hver udpeger et fænomen som er grundlæggende for samtidens udformning, og hvordan fænomenet påvirker en række specifikke eller generelle elementer af samtiden, samt hvilke konsekvenser det har for individet. Samtiden der beskrives, pålægges hermed et særligt blik, og dermed er de elementer som fremstår relevante for diagnosen, elementer som kan relateres til hovedfænomenet. På denne baggrund bliver en række fænomener gjort tavse selvom disse måske kunne tilføje interessante pointer til en diagnose af samtiden. Det er netop på denne baggrund at vi har valgt at inddrage en række forskellige samtidssdiagnoser til brug for analysen, for at få forskellige perspektiver på samtiden, og hermed er håbet at vi får en bredere dimension til udlægningen. Samtidig har vi også valgt disse tre fordi de har forskellige formål med deres undersøgelse, som kort beskrives hvert især nedenfor. Alvesson og Skjöldberg peger på inddragelsen af forskellige typer af udlægninger som en måde at undgå, og et nødvendigt led i, at mindske muligheden for snæversynede analyser der miskrediterer elementer, som ikke passer ind i den valgte teori eller optik.⁵⁸

Hartmut Rosa, fremlægger i bogen ”Fremmedgørelse og Acceleration”⁵⁹ en diagnose og kritik af samtidens tidslige strukturer med omdrejningspunktet acceleration, som han mener, er et overset fænomen i vores samtid på trods af at det påvirker os i høj grad.⁶⁰ Ligesom vi selv, arbejder Rosa i værket ud fra en kritisk teoretisk position og formålet med hans undersøgelse er at vise hvordan acceleration leder til

⁵⁸ Alvesson og Skjöldberg, (2009): s. 276-277

⁵⁹ Rosa, H., (2014) ”Fremmedgørelse og Acceleration”, Hans Reitzels Forlag, København

⁶⁰ Ibid. s. 11-14

en række fremmedgørende oplevelser for individer i senmoderniteten.⁶¹ I denne opgave vil samtidsdiagnosen af Rosa særligt bidrage med en kritisk beskrivelse af samfundet struktur, som følge af tiden (og acceleration). Det bidrager hermed med en generel forståelse af struktureringen af individets opfattelse af tid og rum. Rosa anlægger i værket et særligt kritisk blik på samtiden, og med det blik bliver en række fænomener, der relateres til det tidslige regime, som vi ifølge Rosa er underlagt, gjort problematiske. Fænomener som innovation, forandring og entreprenørånd, for blot at nævne tre, som ofte fremstilles som gode eller prisværdige i vores moderne samfund, sættes i værket under kritisk lup, og en række negative konsekvenser ved disse fremhæves. Disse karaktertræk bliver udelukkende prisværdige som følge af underlæggelsen af den sociale accelerations regime. Det får betydning for afhandlingen, fordi de førnævnte idealer ofte associeres til karrieremennesket. Det betyder at vi med benyttelsen af Rosa får et grundlæggende negativt blik på en række (nødvendige) karaktertræk ved karrieremennesket.

Som den anden af tre samtidsdiagnoser analyserer og kritiserer Charles Taylor i værket ”Modernitetens Ubehag – Autenticitetens Etik”⁶² samtiden med udgangspunkt i fænomenet autenticitet. Formålet med denne kritik er, i modsætning til de to andre udvalgte værker, at beskrive et indbygget positivt potentiale for samfundet, som følge af fænomenet. Vi benytte samtidsdiagnosen af Taylor, i denne afhandling, til at undersøge nogle af de konsekvenser det kan have for individet og samfundet, særligt når omdrejningspunktet for autenticiteten bliver selvet. Vi benytter med andre ord ikke det modsvar, som Taylor finder indbygget i autenticitetens ideal, men fokuserer i stedet på den samtidsdiagnose som Taylor foretager. Autenticitet får således i denne afhandling en negativ betydning for individet og samfundet, bortset fra en specifik udlægning, som vi vil beskrive i afhandlingens tredje hoveddel.

Som den tredje benyttes Richard Sennett, som i bøgerne ”The Fall of Public Man”⁶³ og ”The Corrosion of Character”⁶⁴ foretager en kritisk analyse af samtiden med udgangspunkt i fænomenerne henholdsvis intimitet og den fleksible kapitalisme. I det andet af de to værker fokuseres på konsekvenserne ved den nye fleksibilitet, særligt for medarbejderen. Med denne kritik gøres et begreb som oftest anses som positivt gjort til ”skurken” i det moderne samfund, og bliver grundlaget for at individet i høj grad mi-

⁶¹ Ibid. s. 95-110

⁶² Taylor, C., (2002), *Modernitetens Ubehag – Autenticitetens Etik*, Forlaget Philosophia, Aarhus

⁶³ Sennett, R., (1974, 1976), *The Fall of Public Man*, Faber and Faber Ltd., London

⁶⁴ Sennett, R., (1999), *The Corrosion of Character*, Norton & Company Ltd., New York

ster en fundamental mulighed for at definere sig selv og sin identitet. For denne afhandling betyder det ydermere at der kastes et kritisk lys på karrieremennesket, fordi et grundvilkår for karrieren, som vi skal se, er at skulle være fleksibel i forhold til muligheder. Grundvilkåret vil herefter anses som negativt for karrieremenneskets mulige identitetsskabelse. I forhold til intimitet, som behandles i det førstnævnte værk, er forholdet til andre individer i fokus, og Sennett kritiserer tesen om at intime personlige forhold bliver anset som gode i senmoderniteten. Med denne kritik fremhæves en række problematiske konsekvenser ved intimitet, og en række fænomener sættes på baggrund af det i et nyt lys. Sennetts kritik af intimitet benyttes i denne afhandling særligt til at undersøge måden hvorpå vi forsøger at skabe forhold til andre individer i senmoderniteten.

Således har vi udvalgt tre forskellige udlægninger af samfundet, hvert med deres forskellige formål, der strukturerer udlægningen. Et fællestræk for de tre diagnoser er at der forekommer at være en overvægt af negative konsekvenser for samfundet og individet, forbundet med de fænomener som diagnoserne baseres på. Ved at benytte netop disse tre diagnoser tillægger vi samtiden en overvejende negativ beskrivelse. Vi er bevidste om det negative fokus, som tillægges samtiden, men det betyder ikke at vi ikke finder potentielle positive elementer og tendenser i samtiden. Men, i den udlægning og det fokus vi i denne afhandling tillægger, vil disse spille en mindre udtalt rolle, idet vores fokus netop er at finde og fremhæve de elementer som underminerer individets mulighed for at leve det gode liv.

Samtidsdiagnose

På baggrund af tænkerne, Rosa, Taylor og Sennett, vil vi i det følgende udfolde en samtidsdiagnose. Afsnittet vil være struktureret som følger. De første tre kapitler af denne del vil beskæftige sig med hovedfænomenerne for de tre udvalgte samtidsdiagnoser, henholdsvis acceleration i det første kapitel, der baseres på Hartmut Rosas tænkning og suppleres med Richard Sennetts betragtninger om den fleksible kapitalisme, autenticitet i andet kapitel, der vil baseres på Charles Taylors udlægning af dette som moralsk ideal og i tredje kapitel fremlægges Richard Sennetts teori om intimitet der her sammenkobles med Taylors udlægning af anerkendelsens betydning for individet. De følgende tre kapitler af denne hoveddel vil beskæftige sig med forskellige afledte fænomener og problematiske konsekvenser for samfundet og individet. Det fjerde kapitel omhandler en kritik af den instrumentelle fornuft igen med udgangspunkt i Taylor, hvor vi vil inddrage et uddybende perspektiv på baggrund af Anders Fogh Jen-

sens udlægning af relationer til andre individer. Slutteligt vil vi se nærmere på individets muligheder og hvad sikringen af det får af betydning for de livsmåder, som muliggøres på baggrund af denne.

Acceleration

Ifølge Rosa, behøver det ikke længere betyde noget for individet, hvad forældre eller bedsteforældre arbejder eller arbejdede med, eller hvordan de har levet deres liv, i forhold til hvordan individet kan eller skal leve sit liv.⁶⁵ Det er derimod op til den enkelte at mærke eller føle hvordan det er meningsfyldt for dem at leve eller arbejde.⁶⁶ Men tilværelsen er også blevet mere omskiftelig for individet, og det ses især tydeligt på arbejdsmarkedet.⁶⁷ Indenfor arbejdsmarkedet, handler det især om at man må skabe sig en karriere. Men individet i det senmoderne samfund holder sig end ikke til én karriere for hele livet, men skifter gerne flere gange, en pointe som observeres både af Rosa men ligeledes af Sennett.⁶⁸ Der er ikke længere en garanti for at man kommer til at arbejde med det man uddanner sig til, ej heller er det en garanti at man forbliver i det samme spor hele vejen igennem arbejdslivet, man kan således starte ud med at arbejde som skolelærer eller arkitekt og skifte til at være øl-brygger eller postbud. Karrieren har ifølge Sennett skiftet karakter fra den oprindelige form, hvor man indenfor en virksomhed gradvist kravlede opad i et hierarki, løn, anerkendes og social status til en mere ad hoc lignende eller projektkarakter.⁶⁹

Stabilitet i det moderne samfund er ifølge Rosa og Sennett begrænset og er blevet udskiftet af midlertidighed.⁷⁰ Hvor man før kunne fæste sin lid til, at når man fik arbejde som f.eks. bager, forblev man bager resten af sin tid. Denne sikkerhed og stabilitet er i høj grad ikke længere til stede og tabet af denne påvirker individets tilknytning til deres profession.⁷¹ Som følge af det bliver resultatet at man er gået fra at beskrive sig selv i forhold til arbejde ved et, ”jeg er...” til et ”jeg arbejder som...”. Tabet af stabiliteten får hermed betydning for hvordan individet skaber deres identitet gennem arbejdet. Individet i det moderne samfund er dog fuldt bevidst om midlertidigheden, og det kommer netop til udtryk i

⁶⁵ Rosa, H., (2003), ”*Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society*” Constellations, 2003, Vol.10(1), pp.3-33, John Wiley & Sons, Inc.: s. 8

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Se f.eks.: Sennett, (1999): s. 9

⁶⁸ Ibid. s. 22 og Rosa (2014): s. 25

⁶⁹ Sennett, (1999): s. 22

⁷⁰ Rosa (2003): s. 19

⁷¹ Ibid.

overgangen i beskrivelsen af dette ”jeg er” til ”jeg arbejder som”. Men denne overgang får en dobbeltbetydning for individet. Overgangen til at beskrive sig selv ved førortalt ”som” har til formål at beskytte individets imod tab af identitet, som følge af jobskifte eller afskedigelse, men det skaber samtidig en åbning af muligheden for at kunne skifte retning i livet, når chancen byder sig. Med det førortalt ”som” siges samtidig, at det nuværende kunne være anderledes og bedre.⁷² Måden man taler om livet beherskes af tanken og begreber om midlertidighed. Et udtryk der fanger tendensen er ”så kan jeg”, der typisk kommer op i de fleste samtaler der omhandler individets situation, med andre ord ”jeg er nu... og det giver mig muligheden for...”. Langsigtede mål får hermed karakter af at være fastfrosset i tiden, fordi de fastholder individet i en bestemt retning og påvirker individets opmærksomhed for muligheder til at skifte retning.⁷³ Det får også betydning for individets skabelse af sin identitet. Denne baseres ikke længere på et langsigtet mål, men bliver i stedet udviklet og defineret ad hoc, alt efter hvor man befinder sig i øjeblikket.⁷⁴ Som følge af disse betragtninger af Sennett og Rosa, bliver det vigtigt for individet at sikre sig ikke at sidde fast i sin position så man hele tiden er parat til at skifte retning, enten når chancen byder sig eller det er nødvendigt for at sikre sine fremtidige muligheder. Skiftet til måden hvorpå vi definerer os selv mere ad hoc er, ifølge Rosa, et af vilkårene ved at eksistere i en verden domineret af acceleration, og det er samtidig skiftet som Sennett betragter som karakterens forfald, fordi individet ikke længere er i stand til at forpligte sig til langsigtede værdier og loyalitet overfor andre individer, som begge er nødvendige elementer af opbygningen af individets karakter.⁷⁵ Også Charles Taylor bemærker skiftet fra langsigtede mål til mere kortsigtet fokus, idet han påpeger at vi i stigende grad forfalder til kortsigtet tilfredsstillelse fordi verdens omskiftelighed ikke længere giver mulighed for skabe en tilknytning til verden der går ud over ens egne selvcentrerede behov.⁷⁶

Det kvintessentielle, ifølge Rosa, for individet i det senmoderne er at sikre sine muligheder, for ikke at risikere at gro fast, som ligeledes observeres hos Andres Fogh Jensen i værket ”Projektsamfundet” hvor frygten for at investere for meget af sig selv resulterer i tab af andre muligheder.⁷⁷ Man er derfor nødt til hele tiden at holde sig opdateret med hvad der forgår i verden, hvad der er trendy, hvilke brancher

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid. s. 20

⁷⁴ Ibid. s. 18

⁷⁵ Sennett, (1999): s. 10

⁷⁶ Taylor, C., (2002): s. 127-130

⁷⁷ Se f.eks.; Rosa (2003): s. 11 eller; Fogh Jensen, (2009): s. 175

der er de mest attraktive og hvilke der er på vej ned. Samtidig med det må individet sikre sig den nødvendige energi til at kunne kapere et stigende pres for at følge med. Alle løber hurtigere og hurtigere for at sikre sig ikke at falde bagud (efter de andre der også løber).⁷⁸ Resultatet får karakter af en bizar form for stilstand i fuld fart:

”This, then, is how the experience of social acceleration is transformed into the experience of the treadmill: we no longer run to get anywhere, we just run to not fall behind, to keep the pace. And no matter how fast we run, at the end of the day, we never reach the bottom of our “to-do” lists.”
- Rosa, H., (2010), “*Full Speed Burnout?*” International Journal of Motorcycle Studies, Vol. 6, Issue 1: Spring 2010

Som Rosa her bemærker opleves denne stilstand i fuld fart som hamsterhjulet. Især denne oplevelse er en af senmodernitetens store traumer for individet, som tvinges til at løbe hurtigere og hurtigere men kommer dog ikke af denne grund fremad. Individet tvinges i stedet til at løbe stadigt hurtigere, fordi der i denne acceleration synes at være en form for stabilitet, der holder usikkerheden for døren. Men med denne acceleration kommer hermed også en tiltagende omskiftelighed og forandring i tilværelsen. Usikkerheden, der kommer med accelerationen af forandring, bliver et af individets største problemer i det senmoderne samfund.

Acceleration er, ifølge Rosa, et centralt begreb i det senmoderne, der gør sig gældende for alle områder af livet og samfundet. Acceleration implicerer at vi gør ting på mindre tid og der synes, ifølge Rosa, at være to fremtrædende grunde til accepten af accelerationen af vores livsverden. Den første grund er frygten for at gå glip af muligheder.⁷⁹ Et interessant eksempel kan findes i fænomenet ”Fear of Missing Out” (FoMO), som relaterer sig til en frygt for at gå glip af noget, især på sociale medier, med resultatet at individer føler sig tvunget til konstant at være ”på” disse og gennemgå alle nyheder og opdateringer fra venner og bekendte.⁸⁰ Det andet punkt er løftet om muligheder ved at acceptere acceleration.⁸¹ Ved at løbe hurtigere sørger man hermed for at man ikke bliver efterladt i kølvandet på andre der også

⁷⁸ Rosa (2003): s. 11

⁷⁹ Rosa (2003): s. 9

⁸⁰ Se f.eks.: Anderson, H., (2011): “*Never heard of Fomo? You’re so missing out*” The Guardian, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/apr/17/hephzibah-anderson-fomo-new-acronym> set 07.04.2016

⁸¹ Rosa (2003): s. 9

løber hurtigere og hurtigere og som dermed opnår flere muligheder end man selv gør, og får hvad man måske kunne kalde et forspring i livet.

Acceleration foregår på tre fremtrædende områder; teknologisk acceleration, social acceleration og en acceleration af livets tempo.⁸² Den mest åbenlyse acceleration er ifølge Rosa den teknologiske, og her er især transport, kommunikation og bearbejdning af data fremtrædende eksempler.⁸³ Det kan være svært at måle den præcise forøgelse i hastigheden af disse, men det er åbenlyst at der er gjort fremskridt i alle tre, f.eks. med internettet, mobiltelefoni, Big Data, forbedring af infrastruktur, etc.⁸⁴ Man kan sidde i skolen og streame live tv fra USA og chatte med en ven i Kina, alt sammen på samme tid. Denne teknologiske acceleration får en række følger for tilværelsen, som især interessant påvirker hvordan vi opfatter verden. Rosa mener, at især vores opfattelse af rummet påvirkes af den teknologiske acceleration.⁸⁵ Som følge af den teknologiske acceleration er vi i dag i stand til at tilbagelægge utrolige distancer på ganske kort tid og dette pointerer Rosa, leder til en indskrænkning af rummet, og afstande mellem ting bliver mindre betydningsfulde.⁸⁶ Opfattelse af rummet bliver ifølge Rosa i stigende grad opgjort i enheder af tid frem for rumlige dimensioner og rejsen til New York tager nu X antal timer, frem for at være Y antal kilometer. De færreste kender rent faktisk afstanden til de fleste ting men er i stedet bekendt med tiden det tager i bil f.eks. at komme dertil.

Med det andet punkt, acceleration af social forandring, menes ifølge Rosa, at hastigheden med hvilken attituder og værdier, mode og sociale relationer såvel som sproget, slang, normer og vaner, skifter med højere hastighed.⁸⁷ Rosa peger på at måden hvorpå vi forstår verden og giver den mening forandres over tid, men acceleration betyder at hastigheden, med hvilken det forgår, ændres. Når forandringen accelereres, formindskes det tidsrum hvori en forståelse af verden er gyldig. Netop denne acceleration af det sociale observerer Sennett ligeledes i ”The Corrosion of Character”, hvori han pointerer at der især på arbejdsmarkedet er blevet et stort fokus på fleksibilitet, omstillingsparathed og evnen til, både for individer og virksomheder, at skifte spor på et øjeblik.⁸⁸ Rosa baserer sin teori om accelerationen af

⁸² Ibid. s. 6ff

⁸³ Rosa, (2014): s. 21

⁸⁴ Ibid. s. 22

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid. s. 6-7

⁸⁷ Ibid. s. 22-26

⁸⁸ Sennett, (1999): se kapitel tre, ”Flexible”

social forandring på filosoffen Hermann Lübbes definition af hvordan man i praksis kan begribe en sådan acceleration.⁸⁹ I denne forståelse er nutiden defineret ved ”det tidsrum, for hvilket erfaringen og forventningens horisonter er sammenfaldende.”⁹⁰ Resultatet af accelerationen af den sociale forandring bliver at, forventningshorisonten for nutiden får kortere gyldighed. Forholdet mellem, hvordan verden ser ud lige nu og hvordan den ser ud i morgen bliver mere usikkert i stadig højere hastighed, hvad Rosa beskriver som sammentrækningen af nuet, eller ”en stadig hurtigere afvikling af pålideligheden af erfaringen og forventninger.”⁹¹

På baggrund af Rosas udlægning ovenfor, skabes hermed en stigende usikkerhed for at verden, som den ser ud i dag, også er den samme i morgen. Netop derfor bliver det nødvendigt at holde øje med hvad der forgår i verden for at sikre sig at man ikke overser en forandring der ændrer verdens mening. En viral video kan tilføje nye slangudtryk til sproget i løbet af en weekend, og frygten er, at hvis man ikke følger med mister man muligheden for at tale med. Omvendt kan man, ved hele tiden at være med, sikre sig en ”first mover advantage”, og få et hurtigt forspring over sine konkurrenter. Resultatet af accelerationen er at livet er blevet mere risikabelt i det senmoderne, ikke fordi der ligger flere tigre på lur efter os end tidligere, men ved at de valg vi træffer risikerer at lede os ad et spor som senere hen bliver ubrugeligt. Netop risiko udpeger Sennett som et centralt vilkår for individet, som følge af den påkrævede fleksibilitet.⁹² Ud fra det vurderer vi at der sker en ændring af hvad individet kan forvente af verden, og ligeså vigtigt, hvad man kan forvente af andre individer. Vi er ikke i stand til at forvente loyalitet længere, jf. Sennett, og vi kan heller ikke længere forvente at folk gør det som de sagde de ville, fordi tidligere løfte vil være udsagt på et grundlag som senere hen er forandret og ikke længere gyldigt. Det bliver problematisk for opbygning af længerevarende venskaber, som i stedet må bliver midlertidige (se desuden del 2, kap. 6 om tvangen til netværk for en uddybning).

Rosa beskriver det tredje og sidste domæne der accelererer i det senmoderne som accelerationen af livets tempo.⁹³ Sidste domæne er paradoksalt i forhold til det førstnævnte, nemlig accelerationen af det teknologiske, der netop får den betydning at dagligdagsaktiviteter tager kortere og kortere tid at udfø-

⁸⁹ Rosa (2014): s. 23-24

⁹⁰ Ibid. s. 23

⁹¹ Ibid

⁹² Sennett, (1999): s. 83

⁹³ Rosa, (2014): s. 26-32

re.⁹⁴ Accelerationen burde logisk nok føre til at det enkelte individ får mere fritid til rådighed, fordi opgaver kan udføres hurtigere.⁹⁵ Men Rosa peger i stedet på, at udviklingen i det teknologiske, paradoksalt nok, i stedet leder til en acceleration af livets tempo.⁹⁶ Den øgede frigjorte tid bliver brugt på at lave flere aktiviteter, frem for at slappe af. Tiden kan kun være som den altid har været, og går ikke hurtigere end før, men man fylder blot et større antal aktiviteter ind i det samme tidsrum, så hvor man før havde en langvarig aktivitet laver man nu ti eller flere. Samtidig med at tingene tager kortere tid at udføre, får man også dårligere samvittighed når man ikke når det man skal, fordi det netop ikke er særligt tidskrævende at udføre dem. Det gamle ordsprog, mange bække små gør en stor å, indkapsler problematikken, men hvor man før havde én å som relativt uproblematisk kunne sejles på, for at blive i ordsprogets analogi, er de mange bække der nu udgør vores verden blevet til en rivende flod der truer med at vælte båden og drukne os. Når individet føler at tiden bliver en knap ressource og ikke har nok af den i forhold til tidligere, kan vi herigennem, ifølge Rosa, få et hint om den førømtalte acceleration af livets tempo.⁹⁷ Samtidig med oplevelsen af tiden, kan man observere, at individer i det senmoderne samfund bruger mindre tid på de samme ting end tidligere, så som at spise, sove, lege, læse osv. Et klassisk eksempel herpå er fastfood, eller kagebøger med retter der maksimalt må tage 15 minutter at lave. Der er ikke længere nogen der har tid til at stå i køkkenet to timer hver dag. Tiden er blevet en værdifuld ressource som man skal værne om og sikre sig at få mest muligt ud af, gerne ved hjælp af planlægning, skemaer eller deadlines.

Når det sammenkobles med en acceleration af den sociale forandring bliver det moderne individ særligt hård presset. En lignende pointe finder vi hos Sennett, der viser, at den acceleration af forandringer som gør sig gældende i senmoderniteten påvirker den moderne arbejder i særlig høj grad.⁹⁸ Fortidens bedrifter på arbejdet bliver i stigende hast gjort meningsløse for nutiden, fordi nutiden er forandret og på vej mod noget helt tredje i morgen.⁹⁹ Sennett argumenterer, at konsekvenserne bliver, at man må starte på ny hver dag og bevise overfor sin arbejdsplads at man er, og kan forblive, en værdifuld ressource. Fortidens bedrifter er kun i stand til at give et fingerpraj om ens fremtidige værdi, som medar-

⁹⁴ Ibid

⁹⁵ Rosa (2003): s. 9

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Sennett, (1999): s. 84

⁹⁹ Ibid.

bejder, og det bliver vigtigere for en arbejdsgiver at kunne se, hvordan man som individ forbereder sig på fremtiden og investerer i sine kompetencer. Det der er interessant ved denne betragtning, er at det ikke er hvilke som helst kompetencer der bliver fremelsket som følge af denne dynamik. De kompetencer, som vi vurderer, bliver udviklet og perfektioneret er netop generelle kompetencer, der kan gøre sig gældende indenfor snart sagt alle områder af arbejdsmarkedet, således at man vil være i stand til at springe fra en radikalt anderledes branche til en anden. Tabet der sker som følge af det er, at de discipliner som kræver lang tids investering og specialisering bliver fravalgt, fordi det er risikabelt at male sig selv op i et hjørne. Samfundet risikerer på denne vis at miste grundlæggende mulighed for at udvikle specialiserede produkter eller løse komplekse problemstillinger, og vil i stedet komme til at bugne med generalister som i bund og grund ikke kan noget særligt, men i stedet en hel masse forskelligt, middelmådigt, og tværfaglige kompetencer fremragende.

Som beskrevet ovenfor er der tale om, at forandringen af en lang række processer, aktiviteter og opfattelser accelereres i senmoderniteten. Men med acceleration hører samtidig en række forskellige elementer af deceleration. Rosa identificerer fem forskellige typer af deceleration, som vi kun meget kort vil skitsere her.¹⁰⁰ Den første udgøres af fysiske rammer eller hastighedsgrænser for mennesket og andre områder. Her er der tale om hvad man kunne kalde naturlige grænser for hvor hurtigt noget kan være. En forkølelse eller en graviditet eksempelvis, tager den tid det tager og kan ikke afvikles hurtigere. Den anden type er kulturelle eller territoriale decelerationssamfund. Et eksempel kan være amish-samfund. Denne type af deceleration betegner Rosa som oaser af deceleration som er intentionelt beskyttet mod acceleration, enten fysisk eller kulturelt. Den tredje form kalder Rosa ”slow-down” som man kan kalde utilsigtede konsekvenser ved accelerationen af samfundet. Den måske mest velkendte version af ”slow-down” er trafikproppen. Alles forsøg på at accelerere deres transporttid resulterer i en at folk må vente i kø på andre og hermed sker en deceleration. Den fjerde form er funktionel (accelererende) tilsigtet deceleration. Denne fjerde kan yderligere deles op i to underinddelinger. Den første af disse er specifikke selvvalgte former for deceleration der har til formål at give individet mulighed for at kunne kapere en måske endnu mere accelereret tilværelse og for at give individet mulighed for en mere succesfuld deltagelse i accelererende sociale systemer.¹⁰¹ Til formålet findes en lang række forskelligartede selvhjælpsbøger der forsøger at beskrive metoder til at individet kan foretage denne type af de-

¹⁰⁰ For mere dybdegående udlægninger af disse decelerationsprocesser, se; Rosa (2003)

¹⁰¹ Rosa, (2014): s. 43-44

celeration, for at få mere energi til hverdagen (eller acceleration). Den anden underdel udgøres af ideologier, der oftest udgøres af radikale eller fundamentalistiske, anti-modernistiske sociale bevægelser med formålet at skabe radikal deceleration. Den femte og sidste type er en forståelse af, at den ekstreme form for acceleration, som finder sted i senmoderniteten, vil lede til en hyper-accelereret form for inerti og total paralysering af verden.¹⁰² Der findes ikke længere nogen visioner for menneskeheden, så på trods af denne ekstreme acceleration, vil man blot sidde fast i det samme punkt eller det samme hamsterhjul.¹⁰³

Især den funktionelle deceleration, vil vi argumentere for, er blevet en central del af individets liv. Især i arbejdslivet kan man observere, at langt de fleste større virksomheder har implementeret tvungen funktionel deceleration i en eller anden grad.¹⁰⁴ Især mindfulness er vokset voldsomt i popularitet de seneste år på arbejdspladser, der oplærer sine medarbejdere i disse principper og teknikker, som skal hjælpe til at mindske stress, blandt andet via åndedrætsøvelser.¹⁰⁵ Samtidig er den funktionelle deceleration blevet en vigtig måde hvorpå individet er i stand til at skille sig ud fra mængden af kandidater der konkurrerer om de samme arbejdspladser. Som kandidat kan man, ved at vise at man har indarbejdet funktionelle decelerationsprocesser, gøre sig attraktiv for potentielle arbejdsgivere, fordi man via det viser at man arbejder for at sikre sin effektivitet og mindske risikoen for at blive ramt af stress, depression eller burnout. Kandidater anbefales endda af fagforeninger til at benytte sine fritidsinteresser til denne differentiering, eksempelvis Djøf fremhæver at det er vigtigt at iscenesætte sig selv ved at vise, hvordan man benytter fritidsinteresser til at "lade batterierne op" eller få mere energi i hverdagen.¹⁰⁶ Konsekvensen her er, at grænsen mellem arbejde og fritid udviskes og arbejdet rækker ind i fritiden og stiller krav til at individet må vælge at foretage aktiviteter der på den ene eller anden vis bidrager til arbejdet.

Accelerationen af den sociale forandring, eller sammentrækningen af nuet som beskrevet ovenfor, får yderligere den konsekvens, at meningshorisonter ændres sig i stadigt højere tempo. Rosa peger på at

¹⁰² Ibid

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Ringgaard, A., (2012), "*Mindfulness: Mirakelkur eller opium for folket?*", Videnskab dk, <http://videnskab.dk/krop-sundhed/mindfulness-mirakelkur-eller-kortvarig-smertelindring> set 11.04.2016

¹⁰⁵ Green, S., (2013) Harvard Business Review, <https://hbr.org/2013/12/reduce-stress-with-mindfulness/> set 07.04.2016

¹⁰⁶ Djøf (2016), "*Brug din (elite)sport som karriereforskel*", <https://www.djoef.dk/studerende/aktuelt/elitesport-som-karriereforskel> set 27.04.2016

tidsrummet hvori individet er i stand til at trække på fortidens erfaringer til at besvare nutidens problemer indskrænkes.¹⁰⁷ De fortællinger som før har været dominerende for individets skabelse af mening mister hurtigere deres betydning i det senmoderne samfund. Med tabet af de store fortællinger, der tidligere har været fundament for meningsskabelsen for individet, skabes det vi anser som et tomrum, som accelerationen af individets livsverden lover at kunne udfylde. De fortællinger som tidligere har haft betydning for hvordan man skal leve sit liv mister sin gennemslagskraft og mening. Man må derfor finde en anden løsning på problemet om hvad man skal gøre med sit liv, og her peger Rosa på at individet i senmoderniteten anvender acceleration som et svar på dette:

”The eudaimonistic promise of modern acceleration thus appears to be a functional equivalent to religious ideas of eternity or eternal life, and the acceleration of the pace of life represents the modern answer to the problem of finitude and death.” – Rosa, (2003): s. 13 (original kursivering fjernet)

Accelerationen bliver således, ifølge Rosa, svaret på problemet om at livet har sit endeligt, men det stiller en række nye krav til individet. For at sikre sin lykke, er det vigtigste for individet at kunne kape den acceleration af livet der kræves, for at nå så meget som overhovedet muligt. Jo mere man er i stand til at håndtere på en gang, jo flere opgaver man kan løse samtidigt uden at brænde sammen, desto bedre er chancen for at opnå det gode liv, hvori man oplever så meget som muligt på en livstid. Rosa stiller skarpt på det problem individet i det moderne sekulære samfund står overfor, nemlig at der ikke længere venter et højere liv efter døden.¹⁰⁸ Accelerationen af livets tempo bliver hermed den moderne løsning på problemet om at opnå det evige liv. Hvis vi kan nå dobbelt så meget på den samme tid får vi dobbelt så mange oplevelser og lever på denne måde to liv i et, og en videre acceleration multiplicerer antallet. Det behøver ikke betyde at store fortællinger, eksempelvis om familien, ikke længere findes eller har betydning, men derimod at de alene ikke længere er nok for individet. Individet i senmoderniteten kan ikke længere finde motivationen til et ”kedeligt” liv i forventningen om et højere liv efter døden, men i stedet benyttes accelerationen af livets tempo og forøgelsen af oplevelser som en funktionel løsning for problemet i et sekulært samfund, at livet uundgåeligt har sit endeligt. Taylor peger ligeledes på problemet ovenfor, med udgangspunkt i at der er sket et skifte i hvordan vi opfatter fortællin-

¹⁰⁷ Rosa, (2014): s. 24

¹⁰⁸ Se citat ovenfor

ger og benytter os af dem.¹⁰⁹ Taylor mener, ligesom Rosa, at individet ikke længere forpligter sig til en af de store fortællinger, men i stedet benytter sig af disse til at bidrage til sin individuelle selvrealisering. Man forpligter sig ikke længere til en sag fordi den betyder noget for en selv, men i stedet fordi man ved at forpligte sig bidrager til sin sag, som er sig selv. Det vil vi se nærmere på i det næste kapitel om autenticitet.

Autenticitet

Taylor bemærker ligesom Rosa og Sennett, at individet er overladt til sig selv, til selv at finde ud af hvad det gode liv er. Det handler om at opleve så meget som muligt, men Rosa påpeger et problem i forlængelse af denne bestræbelse; verden vil altid have flere potentielle oplevelser at tilbyde end hvad der kan nås på et enkelt liv.¹¹⁰ På baggrund af dilemmaet vil vi argumentere, at accelerationen af livet ikke bliver et fyldestgørende svar, for individet, på problemet om, hvordan man skal leve. Dilemmaet rejser i stedet et nyt spørgsmål, nemlig, hvilke oplevelser er de ”rigtige” for at opnå det gode liv? Det bliver et centralt problem for individet i senmoderniteten, og at løse det bliver essentielt for at sikre sig at det liv man vælger at leve er det gode liv. Senmodernitetens løsning på problemet observeres af Charles Taylor som autenticitet og at leve det gode liv bliver ensbetydende med at leve et autentisk liv.¹¹¹

Senmodernitetens autenticitetsideal består ifølge Taylor af en række forskellige bestemmelser som må opfyldes og beskriver, hvordan man netop er eller bliver autentisk.¹¹² Autenticitetens ideal handler om at være tro mod sin egen originalitet, det er noget der findes dybt inde i os selv og er netop noget man kun selv kan opdage og give udtryk for.¹¹³ Herigennem realiseres et potentiale som er helt igennem ens eget, og Taylor mener, at når der gives udtryk for denne autenticitet, definerer man samtidig også sig selv.¹¹⁴ Individet bliver med denne udlægning af Taylor sat i fokus for sin egen skabelse af mening og man må sikre sig at være i kontakt med sig selv og sine indre følelser for at sikre at leve i overensstemmelse med sit autentiske selv og at det kan komme til udtryk. Denne bestræbelse efter at udleve sit

¹⁰⁹ Taylor (2002): s. 81f

¹¹⁰ Rosa, (2003): s. 13

¹¹¹ Taylor, (2002)

¹¹² Ibid. s. 81f

¹¹³ Ibid

¹¹⁴ Ibid

personlige potentiale betyder at individet må sikre sig at leve sit liv uden påvirkning af at skulle være konform med samfundets normer. Netop denne pointe gøres ligeledes af Sennett i ”The Fall of Public Man” hvori han påpeger at en bestræbelse efter at udtrykke sin (autentiske) personlighed, leder til et tab af offentlighedens maske (se næste kapitel). Samtidig med at man giver udtryk for sin autenticitet skaber og fremlægger man sin identitet og denne bliver hermed direkte sammenkoblet med det at være autentisk. Taylor understreger at individets kilde til mening i senmoderniteten skal findes inde i os selv og ikke længere ”derude”, hvilket får den betydning at universelle bestemmelser mister sin gyldighed og historiske eller kulturelle kilder til mening potentielt mister værdi for det enkelte individ.

Konsekvensen af meningstab, vurderer vi, bliver at kritik af individuelle livsmåder mister sin legitimitet. Taylor udpeger at det er ikke længere tilladt at dømme andre, men paradoksalt nok bliver man dømt for at dømme andre.¹¹⁵ Med autenticitetens ideal bliver alle tænkelige livsmåder potentielt gyldige, såfremt at det er individets autentiske livsmåde. Det gode liv er et autentisk liv i kontakt med sig selv, og enhver indblanding i andres liv vil potentielt betyde at de ikke er i stand til at leve et godt liv i kontakt med sig selv.

”Det er neutralitetens liberalisme. Et af de grundlæggende elementer i den er, at et liberalt samfund skal forholde sig neutralt til spørgsmålene om, hvad et godt liv er.” – Taylor, (2002): s. 73

Det gode liv bliver hermed en privat sag, og hvis man forsøger at fremstille universaliser for hvordan et godt liv skal leves mister man sin neutralitet, og vil samtidig anses som et direkte angreb mod individets frihed til at leve sit liv autentisk.¹¹⁶ Der kan med andre ord ikke findes universelle bestemmelser ud fra idealet om neutralitetens liberalisme, om hvad indholdet af livet må være, men i stedet skabes en universel betragtning om, hvordan man skal finde frem til det specifikke indhold der må udgøre ens liv. Det betyder ikke, ligesom Rosa pointerede, at fortællinger om Gud eller familien ikke kan være meningsfulde for et individ, men vejen til denne forståelse sker ifølge Taylor nu via os selv, gennem vores følelser til dem. Det der giver verden mening bliver måden hvorpå vi føler for verden og ”vi tænker os selv som væsener med indre dybder”¹¹⁷.

¹¹⁵ Ibid. s. 70

¹¹⁶ Ibid. s. 73

¹¹⁷ Ibid. s. 81

Den neutrale liberalisme synes, ifølge Taylor, at være den eneste form for universelle rettighed der findes i det moderne samfund.¹¹⁸ Alle skal have ret til at leve sit autentiske liv og Taylor beskriver modernitetens retfærdighedsbegreb som:

”Grænserne for ethvert menneskes selvrealisering må defineres som sikringen af andre menneskers lige muligheder for at opnå denne realisering” – Taylor, (2002): s. 95

Samfundet skaber hermed både mulighederne, men også begrænsningen, for individets selvrealisering. Individet er nødt til at tage hensyn til andres selvrealiseringsprojekt, for at legitimere sin færd i samfundet, men det er samtidig hvad der beskytter ens eget projekt. På baggrund af Taylors udlægning af retfærdighedsprincippet kan findes en af hovedårsagerne til at individet i stigende grad isolerer sig selv fra andre og minimerer sine nære relationer. Ved at indgå i disse nære relationer bliver man nødt til at tage hensyn til andres behov for selvrealisering og ens egen selvrealisering kan på denne baggrund hæmmes. Hvis man kort observerer hvordan man ofte legitimerer singlelivet, bruges udtryk som ”jeg vil ikke være bundet til andre..”, med andre ord bliver relationer til andre anset som en begrænsning for friheden. Muligheden for diskussion hæmmes på samme tid af den neutrale liberalisme.¹¹⁹ Fordi man ikke længere er i stand til at anfægte andres livsmåder, bliver det samtidig tabu at diskutere dem. Man er i stedet overladt til udelukkende at diskutere sin egen livsmåde, og resultatet bliver en narcissistisk selvcentrering omkring de valg man har truffet for sit eget liv. Den neutrale liberalisme dræber hermed muligheden for at diskutere hvordan det gode liv kan være. Individet risikerer på denne måde at gøre sig selv ufølsom overfor alle former for kritik, også af konstruktiv slags.¹²⁰

Måden hvorpå individet forsøger at løse dilemmaet om hvordan man skal leve, som kapitlet blev introduceret med, vil vi argumentere for, er det autentiske liv. Men hvordan ved man *om* man er autentisk, og ikke blot lever i konformitet med kulturelle normer eller samfundsmæssige krav? Det bliver således et grundlæggende praktisk problem for individet der søger at udleve det autentiske ideal. Svaret på problemet synes paradoksalt nok at findes i anerkendelsen af ens livsmåde, af andre. Det bliver grundlaget for anerkendelsens dobbelte problem i senmoderniteten. For det første må man opnå anerkendelse for at sikre sig at man er autentisk, men man er samtidig nødt til at være autentisk for at opnå anerkendel-

¹¹⁸ Ibid. s. 95

¹¹⁹ Ibid. s. 74

¹²⁰ Ibid.

sen. Det praktiske problem resulterer således i at man er nødt til at afprøve en lang række forskellige livsformer og mærke efter om det er den autentiske måde at leve på. Det betyder for individet at der skabes en vis tilfældighed om hvorvidt man igennem livet er i stand til at finde frem til netop den livsmåde der er den rigtige. Endnu en gang bliver acceleration, efter vores vurdering, en mulig praktisk løsning på problemet. Jo flere ting eller livsmåder man kan afprøve igennem livet, des større chance har man for at finde frem til den sande autentiske livsform.

Intimitet og anerkendelse

For at vende tilbage til problemet om anerkendelse beskrevet ovenfor, er individet nødt til at være autentisk for at opnå anerkendelse og derfor skal man sikre sig altid at udtrykke sine indre følelser og ikke blot efterligne andre. Der kræves derfor en konstant selvransagelse, hvor man tvinges til at tage stilling til om hvad man giver udtryk for og fremviser til omverdenen, ”virkelig er mig, og er det virkelig sådan jeg føler?”¹²¹

”Expression is made contingent upon authentic feeling, but one is always plunged into the narcissistic problem of never being able to crystallize what is authentic in ones feelings.” – Sennett, R., (1974, 1976): s. 267

Som Sennett påpeger her, er man i den situation at man aldrig endeligt kan være sikker på hvad det er ved ens følelser, der er autentisk, og hvad det er der gør dem autentiske. Så selvom man opfylder målet i det moderne samfund og lever oplevelsesrigt, kan man aldrig være sikker på, selvom man tager bestik af sine følelser, om man rent faktisk lever og har levet et autentisk liv. Som nævnt ovenfor kan man ikke længere i samme omfang benytte sig af eksempelvis en profession, som grundlang for identitet, jf. accelerationen af samfundet og tendensen til at skifte retning oftere og oftere. Autenticitet bliver i stedet fundamentet for individets identitet i og med man lever et liv i kontakt med sig selv og sine følelser, og man opnår samtidig anerkendelse fra sin omverden herved. Autenticitet bliver individets mulighed for stabilitet i et senmoderne samfund der bærer præg af ustabilitet, usikkerhed og omskiftelighed, både hvad angår teknologi, det sociale og strukturelt. Men grundlaget er i bedste fald ustabil, fordi man netop aldrig kan være sikker på om man er autentisk eller hvad præcist det er der gør grundlaget for eksistensens mening autentisk, i følge Sennett. Individet tvinges med andre ord til at tvivle på sig selv, for

¹²¹ Sennett, R., (1974, 1976): s. 267

at sikre sig at være, og udtrykke sig selv, autentisk men denne tvivl kan aldrig lede til en endelig sikkerhed.

Et specifikt problem der opstår på baggrund af at man hele tiden er tvunget til at udtrykke sig autentisk er, at man herved mister en central mulighed for kommunikation. Tabet sker ved at individet mister muligheden for at benytte sig af forskellige masker, i forskellige situationer og herved mister man muligheden for at spille en rolle, uden at denne nødvendigvis må eller skal være et udtryk for ens personlighed.¹²² Sennett beskriver det som tabet af den offentlige maske. Problemet opstår fordi man netop ikke længere kan eller må være upersonlig i offentligheden, men i stedet skal være intim. Man kan ikke længere blot bære en maske hvormed man har mulighed for at interagere med andre med samme offentlige maske. Der opbygges en kultur baseret på individualitet og selvoverskridelse, hvori man hele tiden må søge at udtrykke sin personlighed. Men man må hele tiden sørge for at søge efter intimiteten, og nærheden til andre og kan derfor ikke længere bære en maske, da denne forhindrer én fra at udtrykke sin personlighed og dermed skabe mest muligt autentiske og nære relationer til andre. Hele tanken om en offentlig maske bliver som sådan meningsløs i senmoderniteten fordi der ikke er noget ønske om fælles kultur eller retningslinjer. I stedet er der fokus på at alle skal være enestående autentiske individer med fokus på personlig udvikling og skabelse af identitet. Denne bestræbelse handler om skabelsen og opretholdelsen af det intime liv uden nogen maske hvor man gør sig selv gennemsigtig og hvad fører til en ekstrem perfektionisme i selviscenesættelsen og æstetik bliver i denne henseende central for individet i det senmoderne samfund.

Sennett peger på at tabet her især er muligheden for en ren socialisering uden indblanding af magt, ubehag og personlige følelser.¹²³ Ultimativt resulterer det i tabet af høflighed. Høflighed defineres som den aktivitet, der beskytter andre fra hinanden men samtidig tillader dem at nyde hinandens selskab uden at skulle belemre andre med personlige problemer og traumer.¹²⁴ Tabet af høfligheden betyder at hvor man før kunne forvente at alle mere eller mindre opførte sig efter nogle overordnede generelle

¹²² Sennett, (1974, 1976): s. 266

¹²³ Sennett, (1974, 1976): s. 264

¹²⁴ Ibid

adfærdsnormer i offentligheden, er man nu i stedet nødt til at foreskrive den adfærd der ønskes indenfor specifikke områder, ved hjælp af skilte, forskrifter eller videoer for acceptabel opførsel.¹²⁵

Det er på denne baggrund ikke længere forventeligt at folk opfører sig på en særlig måde eller civiliseret, fordi der ikke i lige så høj grad findes anerkendte normer for hvad man kunne kalde civiliseret opførsel, fordi denne netop er gjort lovløs i et samfund der søger efter at udtrykke personligheden i alle relationer til andre individer. I stedet må virksomheder, organisationer og individer sørge for at foreskrive hvad der er normalt indenfor deres rammer. Det stiller også en række krav til individet i senmoderniteten. Individet må sørge for at have veludviklede sociale kompetencer, så de er i stand til at læse andre individer og lynhurtigt tilpasse sig den opførsel, som er acceptabel indenfor de rammer de befinder sig indenfor. Hermed skabes et paradoks for individet, mellem personlighed to tilpasning. Enten må individet vælge at udtrykke sin personlige autentiske livsmåde i alle livets sfærer, og hermed risikere at optræde uhøfligt, fordi man ikke følger de forskrifter der findes hvori man opererer. Eller også må individet opgive at udtrykke sin autenticitet og i stedet skabe et væld af personligheder, der tilpasses de situationer hvori vi må befinde os. Sennett understreger, at individet mister muligheden for at kunne lege og herved bliver fundamentalt frataget muligheden for at udtrykke sig i skuespillet, og man bliver i stedet hele tiden nødt til at spørge sig selv om man udtrykker sig, og sine følelser, autentisk.¹²⁶ Det har en række konsekvenser for individet, særligt kan det eksemplificeres på arbejdet.

Sennett udpeger i ”The Corrosion of Character”, at den moderne tids fleksibilitet i forhold til arbejdet er blevet af afgørende karakter for, hvordan vi bruger arbejdet til at definere vores identitet, en pointe som ligeledes gøres af Rosa.¹²⁷ Vores identitet er ikke længere bundet op på hvad vi arbejder med, fordi den moderne arbejder allerede ved at han eller hun ikke vil lave det samme hele livet. Sennett pointerer at en ung veluddannet amerikaner vil skifte job mindst elleve gange i løbet af et arbejdsliv og udskifte sine grundlæggende kompetencer mindst tre gange.¹²⁸ Identitet dekobles fra det arbejde der udføres, som nævnt tidligere, fordi en tilknytning vil betyde et identitetstab som følge af et af disse skift. Problemet som følge af Sennetts pointe, bliver, hvordan man som individ skal skabe en meningsfyldt

¹²⁵ Pedersen, L. F., (2010), ”Nye takter og toner i S-toget”, DSB: <http://www.dsb.dk/om-dsb/presse/nyheder/nye-takter-og-toner-i-s-toget/> set 11.01.2016

¹²⁶ Ibid. s. 40

¹²⁷ Sennett, (1999): s. 70-71

¹²⁸ Ibid. s. 22

fortælling om sig selv og sin identitet på arbejdet, når denne udgøres af en lang række skift mellem (potentielt) helt forskellige brancher.

Anerkendelse

Forholdet eller måske nærmere relationen til det andet menneske bliver særligt vigtigt for individet i senmoderniteten, fordi anerkendelsen er nødvendig for i praksis at sikre sin autenticitet. Det bliver problematisk i og med at man distancerer sig fra andre for at få de bedst mulige betingelser for ens personlige selvrealisering. Man befinder sig i en problematisk situation der består i at man har brug for intime relationer, hvorigennem man kan opnå den anerkendelse af ens livsmåde som er nødvendig for at sikre sig at være autentisk, samtidig med at man i videst mulig omfang må undgå at lade sig binde af intime forhold der kan holde en tilbage fra at realisere ens personlige potentiale. En løsning på denne problematik i senmoderniteten findes, ifølge Sennett, ved at gøre alle relationer til andre individer intime.¹²⁹ Richard Sennett beskriver det ved en fremkost i det moderne samfund, af en ideologi om intimitet. Denne ideologi består af henholdsvis, en herskende tro, aspiration og myte.¹³⁰ Den herskende tro er at nærhed mellem personer er moralsk godt. Den herskende aspiration er at udvikle sin personlighed gennem oplevelser af nærhed og varme med andre mennesker. Og til sidst er den herskende myte at samfundets under kan forstås som under af upersonlighed, fremmedgørelse og følelseskoldhed.

Resultatet af denne ideologi bliver blandt andet at forestillingen om at benytte sig af forskellige masker, når man agerer i forskellige sfærer, bliver moralsk dårligt, fordi det netop tillader individet at agerer upersonligt med andre.¹³¹ Forprogrammerede måder at udtrykke sig og agere bliver delegitimeret fordi de er programmerede, og derfor upersonlige. Man må i stedet bestræbe sig på altid at udtrykke sine indre følelser i samtlige af livets sfærer. Hvis denne bestræbelse og fremtræden resulterer i at relationerne til andre ikke kan bære denne bestræbelse dømmes at relationerne er dårlige og må i stedet forkastes.¹³² I stedet søger man at skabe mere intime relationer eller at gøre relationer som typisk ikke er det, intime, for at sikre mere autentiske relationer, hvori man som individ har mulighed for at få opfyldt kravet om anerkendelsen af sin livsmåde. Det bliver en søgen efter nærhed uden nærhed, og spørgsmålet er således om vores mellemmenneskelige relationer er i stand til at bære et krav om intimitet.

¹²⁹ Sennett, R., (1974, 1976): s. 259

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid. s. 315

¹³² Ibid. s. 260

En række relationer hvor vi vurderer at det kan blive problematisk, er i situationer hvor vores roller beskytter os fra at handlinger bliver personlige eller traumatiske. Rollerne af chef og medarbejder i virksomheder kan tjene til at eksemplificere dette. Hvis vi kræver at vi må opbygge intime relationer til andre kan det få konsekvenser for de roller man nødvendigvis må spille i forskellige situationer. Når chefer forsøger at blive venner med sine ansatte kan det skabe en række situationer hvor forholdet ikke kan bære ønsket om intimitet. Når der skal uddelegeres ordre, forhandles løn, omstruktureres eller hvis man skal fyre medarbejdere, kommer den intime relation i krise. Medarbejderen føler sig forrådt når chefen man troede var sin ven er tvunget til at degradere en, og chefen føler sig traumatiseret når de må udøve deres hierarkiske magt over medarbejderen. I et samfund findes en lang række roller som må påtages af individer, som ikke nødvendigvis altid kan være behagelige eller være et udtryk for vores personlige følelser. Uden muligheden for skuespillet kommer intentioner og motiver til at stå i centrum for handling og for det at udtrykke sig overhovedet. I og med at man ikke længere har mulighed for at spille en rolle bliver al udtrykkelse personlig, både egne og andres handlinger, og hermed bliver kritik af andres livsmåde altid personlig. Der findes ikke længere en distance mellem personlighed og fremtræden, fordi man netop i alle henseender skal præsentere sit ægte personlige autentiske jeg. Bestræbelser efter mere intime relationer for at sikre sin personlige udvikling resulterer ifølge Sennett i, at samfundet i stigende grad bliver mere uciviliseret.¹³³

Et område som særligt påvirkes af intimiteten i senmoderniteten er den politiske sfære. Med kravet om intimitet mister man samtidig muligheden for at diskutere en række problemstillinger, der relaterer sig til individuelle livsmåder. Særligt bliver moralske og etiske dilemmaer tabu at diskutere i det moderne samfund, fordi det ikke er legitimt at anfægte andres valg, en pointe som ligeledes findes hos Taylor, med neutralitetens liberalisme. At proklamere, at individer er blevet mere egoistiske og subjektivistiske i deres livsmåder, er ikke som sådan noget banebrydende. Men det interessante er at der i udpræget grad ikke længere diskuteres på baggrund af moral, men derimod typisk diskuteres på baggrund af faktuelle observationer. Massemedier skildrer ofte denne tendens ved at analysere skilsmissesrater eller forøgelsen af andelen af singler der bor i storbyer. Resultatet af disse analyser er aldrig at singlelivet er moralsk forkasteligt, men det bliver i stedet en samfundsmæssig analyse af hvilke, ofte, økonomiske konsekvenser det vil have for samfundet på længere sigt som følge af lavere fødselsrater eller stigende

¹³³ Ibid. s. 339f

priser på lejligheder. Men ikke alene konsekvenser, også årsager til disse tendenser fremvises også på baggrund af kvantitative ”fakta” f.eks. at flere vælger at bo alene fordi der herved er flere muligheder for individet til at udfolde sig.¹³⁴

Den moralsk/etiske diskussion udgås således fuldkomment pga. hvad Taylor identificerer som den bløde relativisme, der udelukker enhver dom af andres livsform og moral, som vi vil beskrive nærmere nedenfor. Taylor udlægger princippet således:

”Enhver bør have ret og evne til at være sig selv. Det er det, som ligger bag den bløde relativisme forstået som moralsk princip: ingen har ret til at kritisere andres værdier.” – Taylor (2002): s. 95

Med den bløde relativisme gøres individet til sin egen ekspert på hvordan det gode liv skal leves. Og det bliver ikke længere muligt for andre at kritisere den valgte position. Taylor peger på, at det yderligere forstærkes af at der, i det moderne samfund, findes en moralsk subjektivisme, hvor moral ikke længere behøves at baseres på fornuft.¹³⁵ Individet kan, i det moderne samfund tilslutte sig en hver moral der findes betydningsfuld eller meningsfuld og støtter individets søgen efter autenticitet eller selvrealisering og da det udelukkende tilfalder individet at definere denne bliver det kun individet selv der er i stand til at foretage domme om sit liv. Den moralske subjektivisme betyder at man ikke længere er i stand til at kritisere andres moral, men er i stedet overladt til at definere sin egen moral for sig selv.¹³⁶ Man er altid i stand til at kritisere en moralsk position ved hjælp af fornuften og påpege en række potentielt negative konsekvenser ved at følge denne, men hvis personen så herefter stadig ønsker at tilslutte sig det moralske princip, er der ikke længere noget man kan gøre ved det.¹³⁷

Som følge af det skabes et vakuum, hvor moralske dilemmaer og diskussioner forbliver udtalt og uprøvede. Modstandere af en position forbliver tavse og fortalere kan ikke diskutere, da der ingen position er at diskutere ud fra. For politikere får det den særlige konsekvens at de ikke længere er i stand til at tilslutte sig en moralsk position, da man herved giver afkast på sin neutralitet og miskender alles ret

¹³⁴ Taylor (2002): s. 76

¹³⁵ Ibid. s. 73-80

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

til at definere sin moral, som man selv finder for godt. Man tilslutter sig den moral som passer på ens personlige interesser og denne behøver ikke begrundes i fornuften.¹³⁸

For individet resulterer det, efter vores vurdering, i et problem om anerkendelse. Tidligere har man kunne finde og basere mening i tilværelsen ud fra sin sociale position.¹³⁹ Men, idealet om autenticitet udrydder muligheden for at finde mening på denne måde, fordi idealet byder individet at finde sin mening indefra og er dermed uafhængigt af sociale sammenhænge.¹⁴⁰

”Det specifikke ved den indefra afledte, personlige, originale identitet er, at den ikke a priori kan være sikker på anerkendelse. Den skal gøre sig fortjent til den i en udveksling med andre, og dette kan mislykkes for den.” – Taylor (2002): s. 98

Problemet med anerkendelsen opstår ikke nødvendigvis med autenticitetens ideal, men grundlaget for opnåelsen ændres i og med forskydningen af meningsskabelse, og den dertil knyttede anerkendelse, ikke længere er en indbygget del af samfundet som alle tager for givet, men i stedet står til forhandling og kan dermed mislykkes. Individet er overladt til sig selv til at skabe sine meninger og værdier, men han eller hun er ikke i stand til at diskutere dem med andre, fordi det er i konflikt med den bløde relativisme.

Den instrumentelle fornuft

Faren ved autenticitetsidealet opstår, ifølge Taylor, i det moment at selvet bliver omdrejningspunktet for individets selvrealisering, uden, eller kun med få, moralske krav til forholdet med omverdenen.¹⁴¹ Når dette er tilfældet resulterer det i sin yderste konsekvens i, at der skabes en selvcentreret narcissistisk kultur med individer, som bekymrer sig meget lidt om andet og andre end sig selv, og opfyldelsen af deres mål som er en realisering af selvet.¹⁴² Så længe individet har mulighed for at opnå sin selvudvikling, har han eller hun ikke nogen indsigelser omkring noget i samfundet. Forpligtelser overfor miljøet, menneskerettigheder, andre individer eller venskaber har ingen betydning, fordi disse kommer i

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid. s. 97

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Taylor, (2002): s. 63

¹⁴² Ibid.

konflikt med den personlige udvikling.¹⁴³ Med andre ord kan det lede til en social *atomisme*, hvor mellem menneskelige kontakter blive rent instrumentelle, og/eller en radikal *antropocentrisme* hvor alle andre krav end individets egne forkastes.¹⁴⁴

Formålet med den instrumentelle fornuft er at beregne den mest økonomiske anvendelse af midler til at opnå et givet mål.¹⁴⁵ Når målet bliver selvets realisering og personlig udvikling, handler det om at udnytte det råmateriale som man bliver stillet til rådighed på den bedst mulige og mindst omkostningsfulde måde. Det gør sig også gældende i relationer til andre, og spørgsmålet som det moderne individ må stille sig selv når man kommer i kontakt med en anden er, ”kan jeg bruge dig?”. Den instrumentelle fornuft på individplan, det vil sige individers mellem menneskelige forhold, påvirker måden hvorpå vi skaber og tænker forhold til andre mennesker. En instrumentel rationel tilgang til den anden, vil komme til udtryk som den før omtalte atomisme, hvor det andet menneske får karakter af værktøj eller midler til at opnå et mål i individets egen interesse. Hermed behøver det ikke nødvendigvis være således at én udnytter en anden, men der kan sagtens være tale om et gensidigt og accepteret udnyttelsesforhold.

For at vende tilbage til den sociale atomisme, finder denne en stærk opbakning i det moderne samfunds videnskabelige tilgang til, og forståelse af, verden.¹⁴⁶ Anskuelsen af verden sker oftest på baggrund af videnskabelige data, statistiker, formler osv. og denne anskuelse smitter af på individets mellem menneskelige forhold og sig selv. Individets valg skal kunne begrundes faktuel, før disse opnår legitimitet og det bidrager til den instrumentelle rationalitet, fordi denne smitter af på hvordan vi anskuer verden som sådan, og hermed påvirkes forholdet til andre individer således at de skal kunne begrundes instrumentelt, for at opnå legitimitet. Med andre ord skal andre bidrage til individets selvudvikling for at (for)blive værdifulde for individet.

Individets muligheder

På baggrund af de foregående afsnit vil vi argumentere for at en række særlige livsmåder bliver tilgængelige for individet i senmoderniteten. Pointen her er ikke at sige at man skal være videnskabsmand eller fodboldspiller, men i stedet at understrege, at uanset hvilken livsmåde man vælger, må forholde

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid. s. 105

¹⁴⁵ Ibid. s. 63-64

¹⁴⁶ Ibid. s. 64-65

sig en række centrale fordringer og vilkår i senmoderniteten. For at finde frem til det gode liv må man sørge for at afprøve så mange livsmåder som muligt, og det bliver i denne anledning essentielt for den enkelte at sørge for at opnå så mange muligheder som man herefter kan afprøve og udleve. Det sker fordi mulighederne repræsenterer potentielle livsmåder, der hver især kan være individets autentiske. Der skabes hermed et målrettet fokus for den enkelte på netop sikringen af individuelle muligheder.¹⁴⁷ Logikken er således at jo flere muligheder man har til sin rådighed des bedre, fordi man herved, såfremt hver mulighed har lige stor værdi, har større sandsynlighed for at få adgang til netop den eller de livsmåder som er de(n) autentiske. Samtidig med at skulle sørge for at sikre sig flere muligheder skal man også sørge for ikke at miste de muligheder man allerede har tilkæmpet sig. Resultatet af denne søgen efter muligheder bliver herefter, at det at vælge en af de muligheder man har opnået, bliver behæftet med en række problemer for individet. Der sker det som vi vil kalde en fortvivlelse forbundet med valget. Det giver sig udslag på en række forskellige måder.

For det første bliver det *at vælge en vej*, problematisk for individet. At vælge en vej betyder ofte at man i samme instans fravælger en lang række andre muligheder. Et moderne eksempel er hvis man skal vælge en uddannelse. Når man er færdig med gymnasiet og har arbejdet for at få et top gennemsnit for at sikre sine muligheder, står man overfor det praktiske problem at skulle vælge en videregående uddannelse, men i samme sekund man vælger én vej lukkes alle andre for en, hvilket leder os til det næste problem.

Det andet problem er en gentagelse af det problem som autenticiteten var den praktiske løsning for. Netop problemet om, hvad man så skal vælge ud fra de mange muligheder man har til sin rådighed. Man tvinges til at vælge en vej man ikke med sikkerhed kan vide er den rigtige, og, i og med denne vælges mister man en lang række andre. Det får den konsekvens at individet kan rammes af handlingslammelse, eller fortvivlelse som følge af at skulle træffe et valg. Man fortvivler i tilstanden og fortvivler efter man har truffet et valg. Grundlæggende står individet i den situation at skulle sikre en legitimering af det valg man har foretaget og denne synes grundlæggende at findes to steder. Den første er at finde i ekstern anerkendelse. En række valg bliver typisk anset som mere værd i forskellige kulturer, en kliché kunne være at det er mere prestigefyldt at vælge at uddanne sig til læge end buschauffør. En anden ekstern anerkendelse kan findes i, hvorvidt man er god til det man har valgt. Hvis man får gode

¹⁴⁷ Taylor, C., (2002): s. 62f

karakterer på det studium man har valgt at læse, må det være fordi det er det rigtige for en. Men denne form for anerkendelse kan resultere i at man vælger en vej som ikke er den rette, og autentiske, for en og i stedet vælger kulturelt betingede og anerkendte livsmåder. Den anden legitimering findes internt. At man må foretage en selvransagelse og sikre sig at den livsmåde man vælger er i overensstemmelse med ens følelser. Men resultatet bliver at man potentielt a) vælger en vej der ikke er acceptabel, og/eller b) at man aldrig kan være sikker på om det valg man har truffet er det autentiske, fordi man aldrig kan vide hvad der er eller gør ens følelser for en livsmåde autentisk.

Det tredje problem relaterer sig til tid. Hvis formålet med livet er at opleve så meget som muligt rent kvantitativt, men at det samtidig ikke er ligegyldigt, hvad man oplever kvalitativt, bliver hver enkelt oplevelse i sig selv problematisk, fordi de tager tid. Hver gang man vælger noget, tager det en del af den samlede pulje vi har til rådighed inden vores tilværelse ender. Resultatet bliver at de veje man vælger at gå, og afprøve, er de ”hurtige”, en form for fastfood mentalitet for oplevelser, hvor kvantiteten af oplevelser vejer tungere end kvaliteten. Incitamentet til fordybelse mister sin tiltrækningskraft på individet, der hellere vil prøve en masse forskelligt i stedet for at udforske noget til bunds og gøre sig selv til ekspert på et område. I stedet for selv at fordybe sig går man til en ekspert der allerede har gjort det man ønsker at afprøve, som kan dele ud af sin visdom, ofte for en pris.

Det fjerde kommer i forlængelse af tidsproblematikken ved at de veje man vælger, helst skal resultere i en udvidelse af ens pulje af muligheder. Således anses de veje, som resulterer i få muligheder, for at være mindre værd for individet. Men samtidig må individet løbe den risiko ved at fravælge disse, at man herved forbigår en eller flere veje der kunne have været mere værdifulde eller autentiske for individet. Men individet må hele tiden sørge for at holde kvantiteten af mulige nye veje i højsædet for ikke at male sig selv op i et hjørne. Sikringen af muligheder sker således for at man får et mere frit valg til at gå den vej man ønsker i ens søgen efter sin autentiske livsmåde.

Individet skal med andre ord sørge for at indrette livet på en sådan måde at man sikres flest muligheder. Det sker på baggrund af acceleration, ved at man må sikre sig ikke at falde bagud i forhold til andre individer, som konkurrerer om mange af de samme muligheder som man selv. Desuden sker det også fordi man i en søgen efter at leve så mange liv i et, må sørge for at opleve så meget som man kan på den tid man har til sin rådighed. På baggrund af autenticitet er sikringen af muligheder med til at man

får så mange chancer som man kan for at finde frem til sin autentiske livsmåde, og da man aldrig kan vide sig sikker på om den og de livsmåder man allerede har afprøvet er de(n) autentiske, må man hele tiden sørge for at afprøve nye i håbet om at finde en mere autentisk livsform. På baggrund af intimitet må individet sørge for at skabe mest mulige autentiske relationer til andre, og ved en nedbrydelse af masker, der ikke repræsenterer ens autentiske livsmåde. Formålet er at man ved at gøre alle relationer autentiske, får mulighed for at få anerkendelse for den livsmåde man vælger. Disse fordringer får i senmoderniteten et fælles udtryk, hvori alle er indeholdt, nemlig kravet om karrieren, som vi vil undersøge i den næste hoveddel.

2. del

Det gode liv og karrieren

Introduktion

I afsnittet undersøger vi de krav som individet underlægges som følge af kravet til karriere. Det vi vil forsøge at vise er, hvordan individets vilje og handlinger påvirkes eller formes, som følge af dette eller disse krav. I denne del vil vi besvare afhandlingens anden af tre forskningsspørgsmål:

2) Hvordan påvirker kravet om karriere individers vilje og handlinger?

Kravet til karriere er i denne henseende en overordnet tvang, hvormed en række krav eller underliggende krav medfølger. Vi vil i denne hoveddel analysere udvalgt karrierelitteratur, henholdsvis ”Tag magten over din karriere”¹⁴⁸ af Soulaïma Gourani og ”Din næste karriere – Headhunterens guide til livslang succes”¹⁴⁹ af Stephen Bryant-Langer og vi vil desuden inddrage ”Min passion for ledelse”¹⁵⁰ af Alfred Josefsen. Denne litteratur er udvalgt, fordi de er eksemplariske og repræsenterer udbredte forestillinger indenfor denne litteratur. De tre bøger suppleres løbende med artikler om karrieren. På baggrund af vores læsning af karrierelitteratur har vi udvalgt tre forestillinger, der er udbredt indenfor denne litteratur som nødvendige for skabelsen eller vedligeholdelsen af en karriere. Disse forestillinger er; tvang til autenticitet, netværk og passion. Vi vil desuden benytte Sennetts betragtninger om den fleksible kapitalisme med udgangspunkt i bogen ”The Corrosion of Character”¹⁵¹ til at belyse nogle af de udfordringer individet står overfor i senmoderniteten. Vi vil i det afsluttende afsnit af denne hoveddel, undersøge om eller hvordan karrieren som tvang opfylder Rosas fire kriterier for at kunne kaldes en totalitær kraft, som beskrives nedenfor.

Formålet med denne hoveddel er at foretage en kritik af karrieren. Men denne kritik foretages ikke for denne kritiks egen skyld, men fungerer som udgangspunktet for at kunne kritisere, *at* karrieren bliver et svar på det gode liv. Det er således ikke karrieren *som svar* der kritiseres, men nærmere det underliggende ideal om lykke, der giver karrieren mening *som svar* der kritiseres, og kritikken af karrieren bliver måden hvorpå vi får adgang til at kritisere det lykkeideal der findes i senmoderniteten. Vi undersøger her hvordan karrieren bliver et svar, og den specifikke kritik af lykkeidealet foretages videre i afhandlingens tredje hoveddel.

¹⁴⁸ Gourani, S., (2009)

¹⁴⁹ Bryant-Langer, S., (2012)

¹⁵⁰ Josefsen, A., (2011), ”Min passion for ledelse”, Gyldendal Business, København

¹⁵¹ Sennett, R., (1999)

Refleksion

I afsnittet vil vi dedikere lidt plads til en refleksion af den udvalgte karrierelitteratur som benyttes for analysen i afsnittene herunder. Vi vil kort reflektere over betydningen vi tillægger ordet tvang som benyttes gennemgående i afhandlingen, særligt i forbindelse med karrieren. Denne refleksion bliver dog kortfattet, da den udfoldes nærmere i afsnittet Tvang og Totalitær kraft nedenfor.

Til den analyse vi vil foretage i de følgende afsnit og kapitler, har vi udvalgt nogle bøger om karriere, karriereudvikling og -coaching som vil være fundamentet for denne analyse sammen med den teori som vi ligeledes skal se nærmere på i afsnittet. Men hvorfor er netop disse bøger udvalgt til at repræsentere en bred vifte af forskelligartet karrierelitteratur? Vi har som et led i vores forundersøgelser undersøgt et større udvalg af litteratur om karrieren. Herudover har vi i forbindelse med faget, *Managerial Challenges in Contemporary Worklife*,¹⁵² på andet semester af vores kandidatuddannelse studeret en række problematikker for den moderne arbejder og leder, hvor karriere og karrierelitteratur var et centralt element. Både indsigterne fra faget og den forundersøgelse af feltet vi har foretaget har ledt os til at inddrage netop disse to karrierebøger, som blev præsenteret i afsnittet før. Det er vores vurdering at disse bøger repræsenterer centrale standpunkter, som er gennemgående for karrierelitteraturen og vi vil benytte disse standpunkter som generelle betragtninger for litteraturen. Disse bøger er samtidig inddraget fordi forfatterne har stor autoritet indenfor netop denne litteratur og at bøgerne vi her har udvalgt ofte refereres til som kanoniske eller eksemplariske for hvordan man opnår en succesfuld karriere. Det betyder dog langt fra at der ikke kan findes litteratur om karrieren som divergerer markant fra de ellers udvalgte, men det er dog vores vurdering, på baggrund af vores læsning, at de repræsenterer generelle standpunkter for litteraturen. Karrierelitteraturen, som er udvalgt, bidrager således både med generelle pointer og specifikke eksempler, som analyseres.

Vi arbejder ud fra et kritisk teoretisk standpunkt og dermed er vores blik rettet på de kritisable momenter, som vi identificere og det betyder at vores læsning og analyse farves. Det betyder at den læsning vi foretager hovedsageligt vil fremhæve elementer af kritisabel karakter og pointen ved at gøre det på denne måde er ikke at miskreditere karrierelitteraturens positive potentiale, men i stedet at oplyse læseren om de grundlæggende misforståelser karrierelitteraturen bidrager til, især ved forståelsen af lykke

¹⁵² *Managerial Challenges in Contemporary Worklife* (LA) (CFILO1128U.LA)

og det gode liv. I forlængelse af det vil vi, når ordet tvang benyttes, forstå det som et forhold der, næsten er umulig at undgå, men dog altid vil være kontingent og kulturelt betinget, og det er på denne baggrund at vi får mulighed for at kritisere denne tvang til karriere. Hvis tvangen var uundgåelig, som en naturlov, ville kritik være redundant medmindre der var tale om vores forståelse af den.

Hvad er en karriere?

Vi har allerede igennem opgaven brugt begrebet karriere en mængde gange, men inden vi vil gå videre med at analysere denne er det på sin plads med en nærmere definition og udforskning af begrebet og fænomenet, således at der ikke hersker tvivl om hvad der refereres til. De fleste synes at have en forståelse for hvad det betyder at have en karriere, men lad os alligevel dykke ned i hvor det kommer fra i et ganske kort historisk rids og herefter hvad denne består af i nogle moderne definitioner.

Ifølge Edwin Herr stammer karriere historisk set fra, og er en videreudvikling af kaldet og kaldsvejledning, som tager sin begyndelse i starten af 1900-tallet, hvor man begyndte at vejlede individer til at vælge deres rette erhverv.¹⁵³ Kaldsvejledningen opstår som følge af en kritik af samtidens forhold i forbindelse med industrialiseringens (ringe) udnyttelse af arbejdskraften i USA. Den store migration fra landet til byerne og immigration fra Europa til USA, resulterede i at en stor gruppe mennesker skulle ud og finde et arbejde. Ofte var resultatet at man valgte det der lige var ved hånden eller blev presset til at tage fabriksarbejde og udfylde en tilfældig position på samlebåndet uden at tage hensyn til hvilke kvalifikationer man havde. Frank Parson, som var en af de grundlæggende tænkere indenfor kaldsvejledning, kritiserede denne situation på baggrund af argumentet, at dette var en ineffektiv måde at udnytte arbejdskraften og at samfundet tabte potentiel indtjening på baggrund af denne problematik.¹⁵⁴ Desuden påpegede Parson at der var en række sociale problemer relateret til at folk ikke fik mulighed for at træffe det rette valg.¹⁵⁵ Herr anser karrieudvikling som en evolution fremfor revolution af tanken om kaldsvejledning. Men i løbet af starten af 1900tallet frem til 1950'erne skifter denne vejledning karakter fra at handle om at vælge sit hverv, som en engangsbegivenhed, til at være en proces som gentages løbende igennem sit arbejdsliv, og hermed bliver noget som hele tiden må ligge i baghovedet af

¹⁵³ Herr, E., (2001) "Career Development and Its Practice: A Historical Perspective" Career Development Quarterly, marts 2001: s. 196-197

¹⁵⁴ Ibid. s. 200

¹⁵⁵ Ibid.

individet.¹⁵⁶ I starten var opmærksomheden på erhvervet og hvilke erhverv der var mulige for individet og som passede til individet. Men denne tanke udvikles over tid til den forståelse vi har i dag og til det fokus vi anlægger. I stedet for at se på hvilke jobs der er tilgængelige for os lige nu fokuserer vi i stedet på individet der vælger, og en maksimering af den individuelle mulighed for at kunne vælge.

I vores moderne forståelse må karriere siges at hænge tæt sammen med det at have et arbejde, men at have et arbejde er så absolut ikke ensbetydende med, at have en karriere. Med andre ord er arbejdet nødvendigt men ikke præcist det som kan siges at have betydningen 'karriere'. Hvis man slår op i den store danske encyklopædi findes definitionen af karriere således:

”**karriere**, (af fr. *carrière*, af lat. *carraria* 'væddeløbsbane', af *carrus* 'vogn, kærre'), løbebane inden for job og professioner, som fx kræver mere end en "normal" arbejdsindsats, et stort engagement og er udviklende. Karriere kan være udtryk for det forhold, at en person avancerer fra et trin til det næste. Karriereforløbet er knyttet til graden af social anerkendelse eller status i arbejdslivet eller andre dele af samfundslivet, fx politik. Karriere kan være en livsform, hvis tilværelsen indrettes efter karrierens krav”¹⁵⁷

Ligeledes finder vi en definition i Oxford Dictionaries, en definition som lyder på,

“An occupation undertaken for a significant period of a person’s life and with opportunities for progress”¹⁵⁸

I de to definitioner ovenfor er der en række forskellige elementer som vi kort vil se lidt nærmere på. I det første omtales karriere som en løbebane indenfor job og professioner, altså det indeholder et tidsligt aspekt, som kan indebære en række skift fra job til job. Men disse skifte skal ikke forstås som tilfældige men bliver både anskueliggjort og legitimeret med baggrund i at det sker som et led i en karriere. Herudover nævnes at det typisk vil kræve mere end en ”normal” indsats og et stort engagement for et individ at skabe en karriere. Hvad der så betegner en normal indsats vil vi lade stå hen i det uvisse men vi vil hæfte os ved pointen, at det at skabe en karriere kræver hårdt arbejde, arbejdet er nødvendigt gennemgående i forløbet. Det understreges også her ved at karrieren kan blive livsform i sig selv, altså

¹⁵⁶ Ibid. s. 201

¹⁵⁷ Due Billing, Y., Gyldendal, Den Store Danske, opslag: karriere, http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Organisationer_og_institutioner/karriere set 20.04.2016

¹⁵⁸ Oxford Dictionaries, opslag: career, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/career> set 20.04.2016

kravet til karriere eller kravene forbundet med karriere kan være så stærke og kræve et så stort engagement og arbejde at man nødvendigvis må gøre det til selve sit liv, at efterleve disse krav. En lille men vigtig pointe at understrege her er at skabelsen af og det at følge karrierevejen ikke er noget man "bare lige springer ud i" ej heller er det noget man hopper ind og ud af når ens interesse for det findes. Derimod er det en beskæftigelse der må foretages i en længere periode af livet førend det kan beskrives som karriere. Karrieren beskrives i denne forbindelse, som knyttet til social anerkendelse og, at man ved at følge denne vej får adgang til personlig udvikling hvor man rykker fra trin til trin i en opadgående bevægelse til hele tiden højere niveauer af anerkendelse, indflydelse, indtjening og lykke. Kerr Inkson understreger, at en væsentlig motiverende faktor for at følge karrierevejen nødvendigvis må være udsigten til lykke.¹⁵⁹

Tvang og totalitær kraft

I afsnittet vil vi nærmere beskrive hvad der menes når karrieren udlægges som en tvang eller et krav som individet skal efterleve i senmoderniteten. Den udlægning som præsenteres her vil vi applikere i undersøgelsen af nogle af de konsekvenser som følger med når karrieren bliver et uomgængeligt krav. Før vi kan begynde på en kritik af, at karrieren gives som et svar på det gode liv, er vi indledningsvis nødt til at forklare hvad der menes når karriere omtales som et krav eller en tvang i det senmoderne samfund.

Tvangen til karriere

At have en karriere skal forstås, som en betingelse for at operere i senmoderniteten og hermed bliver det en tvang. Vi forstår her tvang meget lig den måde Ole Thyssen beskriver tvangsformer i bogen "Værdiledelse" dog udenfor en systemteoretisk forståelse.¹⁶⁰ Blot at betragte at der findes krav til individet, forklarer ikke nødvendigvis noget særligt i sig selv, men når disse krav derimod forstås som betingelser for at kunne begå sig eller operere i senmoderniteten, får de en specifik betydning for individets mulighed for at udtale eller udfolde sig. Denne forståelse af tvang bliver produktivt for afhandlingen ved netop at give en bedre og mere nuanceret indsigt i de specifikke krav der stilles til individet og hvordan de betinger mulighederne for at operere i senmoderniteten. I vores undersøgelse vil det gøre

¹⁵⁹ Inkson, K. et. al., (5. udgave 2015) "*Understanding Careers*", SAGE publications, Thousand Oaks, California: s. 14

¹⁶⁰ Thyssen, O., (2005), "*Værdiledelse – Om organisationer og etik*", 4. udgave, Nordisk Forlag A/S, København: s. 41

sig gældende i forbindelse med kravene man må underlægge sig for at skabe en karriere, og vil videre være grundlaget for en etisk kritik af karrieren som udføres både i denne- og afhandlingens tredje hoveddel. Med kravet til karriere bliver en række livsmåder reelt tilgængelige for individet i senmoderniteten og det er disse som vi vil analysere os frem til i afsnittene herunder, ved nærmere at undersøge hvordan individets vilje og handlinger påvirkes.

Når kravet om karrieren bliver et uomgængeligt vilkår i senmoderniteten bliver individet samtidig henvist til at acceptere forskellige medfølgende krav, som markerer en række værdier og giver anledning til hvordan man kan vælge eller handle. Hvis man således skal begå sig indenfor karrieren må man nødvendigvis opføre sig på en særlig måde, som vi skal se nærmere på. Indenfor den forståelseshorisont vi anvender, forstås disse krav til individet som kulturgivne og resultatet af en historisk udvikling. Kritisk refleksion over disse krav er hermed på sin plads for at sikre at de netop ikke resulterer i en undertrykkelse og være medskabende for, eller et produkt af, en falsk bevidsthed.

Totalitær kraft og tyranni

Spørgsmålet i forlængelse heraf, er hvor vidtrækkende konsekvenser kravet om karriere har for individer i senmoderniteten. Det er spørgsmålet, vi vil forsøge at besvare som følge af en undersøgelse af udvalgte krav karrieren stiller individet. Vi vil lave en afsluttende opsummering og undersøgelse af hvordan individet påvirkes ved at anvende Hartmut Rosas forståelse af en totalitær magt/kraft og det suppleres med Richard Sennetts betragtninger om tyranni som en forførelse. Med disse to forsøger vi at spørge nærmere ind til hvor meget individer påvirkes af kravet om karriere og i hvilket omfang kravet udelukkende påvirker individets valg og handlinger indenfor arbejdslivets grænser.

Hartmut Rosa beskriver i ”Fremmedgørelse og Acceleration” kriterierne for at et princip kan få karakter af at være en totalitær magt, og hvordan en totalitær magt kan forstås som ”[...]et abstrakt princip, som påtvinges alle, der lever under dens herredømme.”¹⁶¹ Rosa understreger at han ikke med betegnelsen totalitær refererer til en politisk diktator eller bestemte grupper, klasser eller partier og påpeger at disse regimer meget sjældent overholder kriterierne for, hvornår en magt kan kaldes totalitær.¹⁶² En magt eller kraft kan kaldes totalitær hvis det overholder fire bestemmelser:

¹⁶¹ Rosa (2012): s. 71

¹⁶² Ibid.

”[...]når a) den udøver et pres på subjekters viljer og handlinger, når b) den er uundgåelig, idet alle subjekter er påvirket af den, når c) den er altgennemtrængende, idet dens indflydelse ikke indskrænker sig til enkelte områder af samfundslivet, men omfatter alle aspekter af det, og når d) den er vanskelig eller nærmest umulig at kritisere eller bekæmpe.” Rosa (2014): s. 71

I citatet beskrives de fire kriterier som må overholdes førend et princip kan kaldes en totalitær magt. Vi vil anvende kriterierne for at analysere karrieren for at give et indblik i omfanget af karrierens påvirkning af individets liv. Vi vil således undersøge om karrieren opfylder kravene til at kunne kaldes totalitær. Det vil vi gøre ved at se hvordan karrieren udøver et pres på individets vilje og i hvilket omfang alle kan siges at være påvirket af kravene. Vi vil også se på hvilke andre områder af individets liv karrieren gennemtrænger, for at vise at det ikke kun forbeholder sig arbejdslivet. Til sidst vil vi også reflektere over hvorfor karrieren i det senmoderne er blevet vanskelig at kritisere.

Udover Rosas forståelse af en totalitær magt vil vi inddrage Sennets begreb om tyranni, fordi det kan bidrage med uddybende betragtninger om karrieren, påvirkninger af individets liv. Sennett definerer tyranni, som:

”[...]”tyranny” in political thought is a synonym for sovereignty. When all matters are referred to a common, sovereign principle or person, that principle or person tyrannizes the life of a society.” Sennett (1974, 1976): s. 337

Sennets beskrivelse af tyranni deler lighedstegn med Rosas totalitære magt, idet det også kan referere til et princip og ikke nødvendigvis en person, diktator eller regime. For at et princip kan være et tyranni må alle aktiviteter og tanker refereres til et suverænt princip, ifølge Sennett.¹⁶³ Det behøver ifølge Sennett ikke nødvendigvis være et produkt af voldelig undertrykkelse og tvang af individer til at handle og udtrykke sig på en given måde.¹⁶⁴ Derimod kan et tyranni af denne slags opstå som et produkt af en forførelse, hvor individer frivilligt underlægger sig et princip på baggrund af de løfter der synes at følge med en sådan underkastelse.¹⁶⁵

¹⁶³ Sennett (1974, 1976): s. 337-338

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

”it is not the forcing, but the arousing of a belief in one standard of truth to measure the complexities of social reality.” Sennett (1974, 1976): s. 338

Et abstract princip eller en tro af denne karakter, udmønter sig hermed som målestokken for sandhed og strukturerer måden hvorpå man betragter og begriber verden i sin kompleksitet. Vi vil bruge denne forståelse og indsigt til at undersøge, hvilke løfter karrieren giver for at underkaste sig princippet og for at se i hvilket omfang man vil være i stand til at karakteriserer karrieren som tyrannisk eller totalitær.

Tvang til autenticitet

I afsnittet undersøges det første af tre udvalgte krav til karrieren, tvangen til autenticitet. Det vi skal se nærmere på i afsnittet er hvilken personlighed eller type menneske der bliver i stand til at fungere i senmoderniteten hvis tvangen til karriere skal opfyldes. Hvilke personligheder og handlinger bliver reelt tilgængelige for individet i senmoderniteten, som følge af kravet om karriere, og kravet om autenticitet. Først vil vi beskrive hvordan autenticitet indenfor karrierelitteraturen adskiller sig fra den beskrivelse vi har foretaget på baggrund af Taylor i den forgangne hoveddel. Dernæst vil vi med udgangspunkt i eksempler fra den udvalgte karrierelitteratur diskutere, hvordan karrierelitteraturens autenticitetskrav påvirker individet ved at stille bestemte personlighedstyper op som ideal for karrieresucces.

Autenticitet og autenticitet

En af de underliggende krav der medfølger tvangen til karriere er et krav om at skulle være autentisk ifølge Gourani. Autenticitet har vi nærmere bearbejdet i afhandlingens første del, men den udlægning af autenticitet vi finder i karrierelitteraturen, som vi her vil inddrage, er af en anderledes beskaffenhed. Men en del af de karakteristika som kan findes ved karrierelitteraturens autenticitetsideal kan finde lighedspunkter med det autenticitetsideal der findes hos Taylor, blot i en deformeret form. Autenticitetsidealet som beskrevet af Taylor, handler om at finde sin egen originalitet og, at individet har et indbygget personligt potentiale som er helt dets eget. Autenticitetsidealet hos Gourani og Bryant-Langer har til forskel fra Taylor en bestemt, specifik udlægning, der handler om hvilken personlighed der sikrer de bedste muligheder for den succesfulde karriere. Med dette argument bliver autenticitet et krav som følge af tvangen til karriere, fordi man uden den specifikke udlægning som vi skal se på nedenunder ikke vil være i stand til at skabe en succesfuld karriere.

Kravet om autenticitet bliver først et problem hvis den udlægning som vi finder netop ikke stemmer overens med det, af Taylor, fremlagte autenticitetsideal. Det bliver problematisk når individer, hvis autentiske jeg *ikke* er at være karrieremenneske, eller har de kvaliteter som beskrives i karrierelitteraturen (eksemplificeret herunder med Gourani og Bryant-Langer), tvinges til at påtage sig disse fremlagte måder at tænke og handle, og i denne henseende tvinges til at opgive deres autenticitet. Disse individer der tvinges til autenticitet i Gouranis udlægning, stilles i et prækært dilemma. Tvangen til autenticitet kan føre individer til at skulle være uautentiske, og de må som følge heraf kæmpe for at overtale andre og sig selv om at de netop ikke er uautentiske. Individet splittes potentielt med kravet om autenticitet, mellem den udlægning som kræves for karrieren og deres autentiske jeg.

Forskellen mellem de to former for autenticitet, gør sig gældende særligt i de specifikke krav som stilles i karrierelitteraturen for at kunne kaldes sig autentisk. Idet der opstilles specifikke krav mister autenticitetsbegrebet sin fleksibilitet og mulighed for at indfange alle tænkelige måder at leve sit liv, jf. Taylor. En række krav forbliver ens i de to fremstillinger, idét begge opfordrer individet til at finde frem til hvad man brænder for via sine følelser. Endnu en interessant forskel i de to er motivationen for at skulle blive autentisk. Hos Taylor fremstilles idealet som vejen til at skabe mening for sit liv, mens det i karrierelitteraturen fungerer som et middel til målet om at opnå karrieren.

Autenticitet som troværdighed og ærlighed

I afsnittet skal vi se nærmere på hvordan de udvalgte bøger indenfor karrierelitteraturen fremlægger autenticitet og hvad kravet har af betydning for individet i senmoderniteten. Kravet om at være autentisk har en særlig betydning i karrierelitteraturen og et særligt formål i forhold til at skulle skabe en succesfuld karriere. Det beskrives nærmere af Gourani:

”Hvorfor er det relevant for dig [at] være autentisk? [...] Årsagen skal findes i, at tillid og fortrolighed mellem mennesker er en knap og efterspurgt ressource, især i erhvervslivet. Din evne til at vække tillid er grundsten for, at du kan opbygge relationer til andre mennesker og derved tiltrække viden, som er nutidens guld.”¹⁶⁶

¹⁶⁶ Gourani, S., (2009), *”Tag magten over din karriere – 10 trin til et succesfuldt arbejdsliv”*, 1. udgave, Politikens Forlag, København: s. 13-14

Her beskriver Gourani formålet med at skulle være autentisk, og at man ved at være det bliver i stand til at skabe et netværk til andre individer, som kan hjælpe en til at opnå succes. *At være autentisk bliver i denne udlægning det samme som at være troværdig.* Med andre ord er man nødt til at stille sig selv til skue for at blive tillidsvækkende. Hvis man derimod påtager sig en rolle eller en maske for at beskytte ens egen personlighed og, som Sennett påpeger, hermed ikke belemrer andre med sine følelser, intentioner og motiver, risikerer man at fremstå som utroværdig eller distanceret til sit arbejde. At blive autentisk i Gouranis udlægning må derfor betyde at mindske denne distance og være i stand til at vise, at man har noget på spil og derfor er villig til at yde en ekstra indsats for sin sag.

Troværdighed kobles af Bryant-Langer til ærlighed og ægthed, og peger på at man ved at optræde ærligt får bedre mulighed for at skabe forbindelser og relationer til andre.¹⁶⁷

”[...] en leder [opnår aldrig] flydende opmærksomhed, hvis han eller hun spiller en rolle. Selvbevidsthed dræner dig for energi og gør dig ude af stand til at føle, registrere og kommunikere præcist. Derfor er ærlighed så vigtigt.” Bryant-Langer, (2012): s. 60

I citatet ovenfor ses tydeligt hvorfor ærlighed bliver en essentiel del af karrierens succes. Bryant-Langer peger her på, at konsekvenserne ved uærlighed er at man bliver drænet for energi og at man ikke bliver i stand til at kommunikere præcist, fordi man spiller en rolle og er nødt til at være konstant selvbevidst om sin fremtoning. Man vil ifølge Bryant-Langer, som følge af at skulle spille en rolle, ikke i lige så høj grad være i sandt til at skabe ægte forbindelser til andre, fordi ens fremtoning vil være falsk.

Ærligheden, i udlægningen ovenfor, bliver også metoden med hvilken individet bliver i stand til at sikre energi, og også at opnå en mere sand erkendelse af verden. At være ægte bliver som følge af denne udlægning en vej til at erkende verden mere ægte. Som følge af det synes forståelsen af verden at kobles sammen med hvordan vi føler for verden, en pointe som ligeledes observeres af Sennett. Som vi har beskrevet i første hoveddel bliver resultatet af denne ærlighed eller autenticitet blot en forskydning af selvbevidstheden, ifølge Sennett, fra at handle om den specifikke rolle man skal spille til at man i stedet må undersøge om man virkelig er autentisk i sin væremåde. Problemet om energi løses på denne vis ikke, men kravet til autenticitet mister ikke sin styrke af denne grund. Det hænger sammen med formå-

¹⁶⁷ Bryant-Langer (2012): s. 205

let med at skulle være autentisk og ærlig. Kravet om autenticitet og ærlighed som et gode bliver ikke fremhævet fordi det er et mål i sig selv, men i stedet, fordi det er et potent middel til at opnå succes, man kan sige at det bliver begrundet med økonomiske effektivitetsargumenter, både for én selv men også omverdenen.

Det ideelle karrieremenneske

Der er med andre ord tale om en særlig væremåde når der opfordres til at være autentisk:

”Den autentiske person har en stor følelsesmæssig selvindsigt og stærke, veludviklede sociale evner. Som autentisk person opererer du på baggrund af selverkendelse og selvværd, og du mestrer at udtrykke dig selv og dine holdninger på en klar og letforståelig måde.” Gourani, (2009): s. 15

At være autentisk er, i Gouranis optik, ensbetydende med en form for udadvendthed, og en særlig egenskab til at kunne kommunikere sin identitet, følelser og holdninger. Hvis vi kort skal vende tilbage til vores tidligere udlægning af autenticiteten synes disse to at divergere noget, men det synes nærmere at være på baggrund af et mere praksisorienteret problem.

Følgelig kunne man stille spørgsmålet, er det ikke muligt at være autentisk uden at være i stand til at formidle det? Svaret på det er klart ja, men i dette tilfælde vil det være ligegyldigt for individet. Hvis ikke man er i stand til at formidle sin autenticitet på en måde som fremstår troværdigt vil man ikke være i stand til at opnå den nødvendige anerkendelse og legitimeringen af sine handlinger. Kravet om udadvendthed, i forbindelse med autenticiteten, bliver derfor en nødvendighed for at individet overhovedet bliver i stand til at kunne formidle denne til andre og på baggrund af denne opnå den troværdighed der er nødvendig for at skabe relationer til andre individer og herved sikre sine muligheder. Formålet med denne udadvendthed er også at man kan sikre sig legitimering og anerkendelse:

”Du skal være indstillet på, at det er dine omgivelser, der kan vurdere, om du er autentisk, og ikke dig selv, så dommen om, hvorvidt du lykkes, kommer udefra.” Gourani, (2009): s. 17

Dommen, anerkendelse og legitimering af sin livsmåde bliver hermed ikke noget man selv er i stand til at give eller sikre, ifølge Gourani. Man må i stedet lade sig blive afhængig af andres domme om en selv, og opnåelsen af en autentisk livsform bliver hermed truet. Autenticitetskravet indenfor karrieren bliver hermed et paradoks. Anerkendelsen af sine valg og handlinger, som i denne henseende må over-

lades til andre, kommer til at stå i klar modsætning til autenticitetsidealet, som beskrevet af Taylor. Ifølge Taylor, handler autenticitetens ideal om at være tro mod sin egen originalitet, som findes dybt inde i os selv og er netop noget man kun selv kan opdage og give udtryk for. I stedet for at søge en dybere mening inden i os selv, søger vi den nu ude for os selv i andres domme og anerkendelse. Man bliver afhængig af andres forståelse af sig selv, og den identitet man skaber, må medtænke måden hvorpå andre forstår én, således at den identitet man har, kan anerkendes som autentisk. Princippet om autenticitet undermineres i praksis af denne afhængighed af andre, fordi den livsmåde som kan komme til udtryk, som følge af det, må være i stand til at opnå anerkendelse for at individet skal undgå fortvivlelse om hvorvidt man er autentisk. En anden løsning kan findes i manipulation. Hvis man vil udtrykke en særlig form for autenticitet må man tvinge eller manipulere andre til at anerkender den. Men, man står stadig med det eksistentielle eller narcissistiske problem, at man ikke kan være sikker på om man er autentisk, fordi den heraf opnåede anerkendelse er falsk.

Problemet er, at selvom man er i kontakt med sine følelser og har fundet frem til det som er ens autentiske livsmåde, kan man blive opfattet forkert af andre. Altså, der sker en misforståelse mellem ens autentiske jeg og det jeg som fremstår for andre. For at rette op på denne misforståelse er man derfor nødt til at skabe sig en maske som fremstiller det billede af sig selv, som man mener, er et udtryk for sit autentiske jeg og kan accepteres af andre. Spørgsmålet her er hvor misforståelsen finder sted? Er det den anden der misforstår budskabet eller er det en selv der har misforstået sit autentiske jeg? Hvis svaret er det første er skabelsen af et image en praktisk om end paradoksal løsning på problemet, fordi man skaber en maske som fremstiller, hvordan man føler man er. Men hvis svaret derimod er det sidste, er det image man skaber en forvrænget version af sit autentiske jeg, og derfor en perverteret version af denne, og står herved i modsætning til idealet, og man vil derfor ikke være autentisk. Et problem der kan være svært at løse i denne optik er, hvis ens autentiske livsmåde ikke kan anerkendes af andre. Det vil sige at man med andre ord kun er i stand til at være autentisk hvis ens autentiske jeg falder indenfor karrierens normer for opførsel der kan anerkendes som sådan.

Tvangen til netværk

I afsnittet vil vi se nærmere på det andet af tre udvalgte krav som er nødvendige for sikre sig den succesfulde karriere; tvangen til netværk. Som vi skal se er netværket en særlige måde at forstå og opfatte relationer til andre individer, og på baggrund af det vil vi diskutere konsekvenserne ved denne tilgang for individets mulige måder at skabe og være i relation til andre mennesker. Med udgangspunkt i denne fremstilling vil vi vise hvordan individet påvirkes af kravet om netværk. Afsnittet afsluttes med en diskussion af splittelsen individet kan finde sig i, i takt med at netværket udbredes til flere eller alle livets sfærer, og hvordan det kan blive problematisk at vide hvornår nogen kan kaldes ”ven”. Netværket er, som vi skal se, på mange måder løsningen på et problem om sikkerhed, forsikring og risiko og det vil vi i det følgende relatere til den fleksible kapitalisme som beskrives af Sennett i ”The Corrosion of Character”¹⁶⁸ og vi vil supplere med indsigter og pointer af Anders Fogh Jensen fra bogen ”Projektsamfundet”.¹⁶⁹

Som vi viste i første hoveddel, med afsæt i Rosas begreb om acceleration, er individets muligheder kommet i fokus i senmoderniteten. Det gode liv forstås som det oplevelsesrige liv, som Rosa udpegede, og for at sikre sig at man opnår flest mulige oplevelser må man herefter sikre sine muligheder. En måde hvorpå man kan gøre det, er at øve sig, dygtiggøre sig, uddanne sig eller træne, så man selv er i stand til at stå i mod livets strabadser. Men med accelerationen af vores livsverden, teknologien og den sociale forandring, er det efter vores vurdering ikke længere tilstrækkeligt at individet kun selv dygtiggør sig. Man kan nå langt selv, med hårdt arbejde, som det gamle ordsprog siger, men ligeledes siger man at vi er stærkest, når vi løfter i flok. Denne tanke replikeres i karrierelitteraturen, om end med endnu større vægt på at man ikke selv er i stand til at klare verdens forhindringer selv, netværket bliver nødvendigt for at kunne klare sig, og bliver hermed en tvang.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Sennett, R., (1999)

¹⁶⁹ Fogh Jensen, (2009)

¹⁷⁰ Se f.eks.: Iværksætteren, (2007), ”*Et godt netværk er nødvendigt for en god iværksætter*”:

<http://www.ivaerksaetteren.dk/flx/artikler/15/et-godt-netvaerk-er-noedvendigt-for-en-god-ivaerksaetter-716/> set d.

20.05.2016; Hornsleth Eshøj, I & Johannesen, T., ”*Dit netværk er din store mulighed*”, Arbejdsløshedskassen for journalistik kommunikation og sprog: <http://ajks.dk/Karriere/Dit-netvaerk-er-din-store-mulighed/> set d. 20.05.2016

Strategiske relationer

Men hvad betyder det at have et netværk? Her menes, at man skal opbygge en særlig type relation til en række individer, der sidder i positioner af strategisk værdi, som man via relationen kan få adgang til, en pointe der ligeledes fremstilles af Anders Fogh Jensen.¹⁷¹ Der er altså tale om (i det mindste) strategisk motiverede bekendtskaber med det formål at give individet flere muligheder for sin karriere. Netværket er også en måde at håndtere den usikkerhed der findes i den fleksible kapitalisme, i henhold til Sennets *Corrosion Of Character*. Ligesom virksomheden ikke længere kan regne med medarbejderens loyalitet, kan medarbejderen ikke regne med virksomhedens.¹⁷² I den fleksible kapitalisme er individets position ikke sikret på samme måde som tidligere og man søger ikke længere efter stabilitet, men muligheder.¹⁷³

Indenfor karrierelitteraturen, fremhæves netværket som måden at sikre sine muligheder.¹⁷⁴ Gourani understreger netværkets betydning for at opnå disse muligheder:

”Hvorfor skal jeg netværke? Spørger mange. Det oplagte svar er, at det siges at over 70 procent af alle jobs findes gennem netværk. Men at netværke er meget mere end at finde dit næste job. Du skal netværke, fordi det udvikler dig at kortlægge, pleje og udvide relationer.” Gourani, (2009): s. 88

Her beskrives tydeligt værdien af netværk i forhold til at finde arbejde, hvor det postuleres at mere en syv ud af ti finder sit næste arbejde gennem deres netværk. Der er en bevidsthed om hvor vigtigt netværket er for individet i forbindelse med at skulle skabe og vedligeholde sin karriere og -muligheder. Netværket har fået en så afgørende betydning hos Soulaïma, som påpeger: ”[...] du [kan] ikke længere [...] fravælge at netværke professionelt. ”Not networking” bliver lig med ”not working”.¹⁷⁵ Her bliver tvangen tydeliggjort, det er ikke muligt at arbejde hvis man ikke netværker og har et netværk. Bryant-Langer understreger også denne tendens,

¹⁷¹ Fogh Jensen, A., (2009): s. 175

¹⁷² Sennett, R., (1999): s. 48

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Se f.eks.: Børsen, (2014), ”*Hvad er dit netværk værd?*”, Børsen.dk: http://borsen.dk/opinion/blogs/view/17/2693/hvad_er_dit_netvaerk_vaerd.html set d. 20.05.2016; Arre, M., (2013), *Djøfbladet.dk*: <http://www.djoefbladet.dk/nyheder/2012/12/flere-finder-job-via-netv-aer-rk.aspx> set d. 20.05.2016

¹⁷⁵ Gourani, S., (2009): s. 89

”Husk på at dit netværk udgør en selvstændig værdi. [...] virksomheder [...] ansætter [ikke] en person i lige så høj grad, som de *ansætter et netværk*. Et kredsløb af professionelle mennesker, som skaber værdi” Bryant-Langer, (2012): s. 216, (original kursivering)

Netværket bliver i denne forståelse til en værdi, og en form for valuta, der består af potentielle fremtidige muligheder, som skabes og gives af netværket. Netværksmentaliteten også blevet en del af virksomhedsstrategien, som i høj grad også udnytter medarbejders personlige netværk til at skabe forbindelse til andre virksomheder/personer der kan generere omsætning. I øvrigt påpeger Sennet, at netværket også påvirker virksomheders struktur i senmoderniteten ved at gøre forbindelser i virksomheden mere løse og nemmere at revidere og udskifte. Ifølge Sennet, så svækkes medarbejderens position, som følge af netværksstrukturen og medarbejderen må sikre sine muligheder for en anden position via netværket.¹⁷⁶ Det betyder ikke at man hele tiden behøver at skifte arbejdsplads, men at man skal være fleksibel og villig til at skifte position og muligheden for det skabes gennem det netværk man har opbygget.¹⁷⁷ For medarbejderen bliver vedligeholdelsen og opbygning af et stærkt netværk hermed en værdi på linje med mere traditionelle faglige kompetencer. Som Gourani ligeledes bemærker:

”Flere steder anser man [netværksskabelse] som en kompetence på lige fod med det at kunne regne eller stove.” Gourani, (2009): s. 89

Netværket er blevet en så basal del af det at være karriereorienteret at virksomheder opfatter det som en basiskundskab på niveau med at læse, noget som vi nogen steder allerede lærer vores børn i børnehaven.

Sikringen af fremtiden

Hvis ikke en netværksrelation kan bidrage positivt til karrieren er han eller hun ikke værd at bibeholde i netværket og bør udfases og udskiftes med andre som er i stand til at give de muligheder man har brug for, for at sikre sin fremtid, ifølge Gourani. Netop denne betragtning bliver i særlig grad essentiel når det sammenstilles med accelerationen af det sociale og nuets sammentrækning. Nuets sammentrækkes i stadig højere hastighed og hvis vi ikke selv er hurtige til at opfatte forandringen i betydning, så kan netværket benyttes til at sikre dette. Netværket fungerer her som en forsikring mod nuets sammentræk-

¹⁷⁶ Sennet, (1999): s. 85-86

¹⁷⁷ Ibid.

ning og tvangen til netværket sker på baggrund af sikringen af fremtidig muligheder. Men man er nødt til at kunne give sit netværk noget, man må så at sige gøre sig attraktiv, for ikke selv at risikere at blive glemt eller forbigået, når medlemmer i ens netværk har interessante muligheder eller opfatter subtile eller store forandringer i verden. Sennett bemærker også risikoen ved ikke at blive bemærket, men også hvordan accelerationen i forandringen påvirker individet på arbejdet, der hele tiden skal sørge for at blive bemærket ved at bevise sit værd, som ikke længere kan baseres på fortidens bedrifter, men må lige så meget baseres på fremtidige muligheder.¹⁷⁸ En pointe der ligeledes gøres af Fogh Jensen.¹⁷⁹

Netværket handler også om at sikre sig en gensidighed hvor begge parter for noget til gengæld som Gourani understreger ved at adressere en gængs bekymring om det at netværke:

”[...] Det er vigtigt at gøre sig klart, at netværk aldrig kan blive ufint, misbrug eller spild af tid [...] forholdet er baseret på en ligelig udveksling mellem det at give og det at modtage.” Gourani, (2009): s. 96

Her fremstilles det, at netværket ikke er et misbrug af andres og deres position, i stil med nepotisme, tværtimod er der tale om et gensidigt udnyttelsesforhold og netværket bliver således et marked for udveksling af (karriere)muligheder. Man kan tænke netværket lidt med en bank-mentalitet, det handler om at skabe positive tal på bundlinjen forstået på den måde at man helst skal have givet flere muligheder og tjenester væk til sit netværk, som man så senere kan få betalt tilbage med renter. Hvis man derimod skylder flere tjenester til alle i sit netværk, er der en risiko for at bliver udfaset eller udskiftet og tvangen til netværket indeholder hermed en tvang til at gøre sig selv relevant og attraktiv for andre. På samme vis er det meningsfyldt at have et større netværk, så man er i stand til at risikosprede sine investeringer på mange. Således, at hvis en eller flere i netværket mister deres strategiske position i forhold til udviklingen af sin karriere, har man andre personer som er i stand til at give én muligheder.

”Dit netværk er også din sociale kapital, som sikrer din succes og fremtid. Dit netværk er din bedste pension og forsikring, du kan tegne. Din investerede tid i netværk er den bedste forrentede investering, du på nogen måde kan foretage.” Gourani, (2009): s. 90

¹⁷⁸ Ibid., s. 84

¹⁷⁹ Fogh Jensen (2009): s. 176

Netværket, som set i citatet, er stedet hvori man investere muligheder i andre som man senere kan trække på, hvis man står i en usikker position eller hvis man er på udkig efter sit næste karrieretrin. Måden hvorpå man har mulighed for at tackle en usikker fremtid, i en verden hvor den sociale acceleration sammentrækker nuet og giver vores forståelse af verden kortere gyldighed, sikres på baggrund af et stærkt netværk. Inden for rammerne af karrieren er netværket en af de væsentlige årsager og krav for at kunne blive succesfuld, og skabe en karriere. Med succesfuld menes her at man opnår en bedre position og man får mere ”indflydelse, magt, glæde og personlig udvikling”¹⁸⁰ Sennett påpeger dog at denne forståelse af en opadgående bevægelse mod noget bedre faktisk i mange henseende blot er horisontal bevægelse i virksomhedens flade hierarki dog med en ny titel.¹⁸¹

Relationer som værktøj

De relationer som skabes via og ryger under kategorien netværksrelationer, er alle nogen som har ét specifikt formål: at styrke ens muligheder for karriere. Forholdet som skabes bliver hermed kraftigt styret af tanken om at andre skal være, eller er, midler til at opfylde det specifikke mål som her er karriere.¹⁸² De krav man stiller til andre vil derfor også være anderledes fra hvad man forventer af en venskabsrelation. Forhold af denne karakter opbygges omkring den snæversynede nærmest binære forskel, der går ud på: ’kan du bidrage positivt til min karriere, ja eller nej?’ Hvis det første er tilfældet kan de få lov at blive, hvis det andet må de forkastes. Forholdet til den anden er hermed instrumentelt og som Gourani påpeger, er formålet heller ikke selve netværket:

”Hver enkel relation er som et stykke værktøj, som skal komplementere det du i forvejen har i din værktøjskasse. [...] Netværk er et middel, og det må ikke være et mål i sig selv. Gourani (2009), s. 100

Man tvinges til at anse andre som værktøj til at realisere sit projekt, og netværkets opbygning i sig selv er end ikke formålet, da det ellers kan komme ud af kontrol og den tid der må bruges på at vedligeholde netværket vil overstige den værdi det har for ens karriere.¹⁸³ Som følge af fremstillingen af netværket ovenfor, sker der med forsøget på at opbygge denne, en markant forskydning i hvordan vi beskuer andre mennesker og hvilke krav vi stiller til dem, som vi i det følgende vil undersøge nedenfor.

¹⁸⁰ Gourani, (2009): s. 6

¹⁸¹ Sennet, (1999): s. 85

¹⁸² Gourani (2009): s. 100

¹⁸³ Ibid. s. 87

Individer der er socialt udadvendte, har høj social intelligens vil bliver beskuet favorabelt, mens den stille indadvendte type vil blive beskuet, som en der ikke søger karrierens muligheder. Den første vil klart favoriseres af konstruktionen af karrieren som vi har skildret og det observeres ligeledes af Gourani:

”[...] meget indadvendte personer tenderer til at stagnere i deres job. De kan arbejde hårdt og levere det, som forventes, men det ser ikke ud, som om de i samme grad som de, der netværker, bliver belønnet med forfremmelser, højere lønninger og mere ansvar.” Gourani (2009): s. 88

Med andre ord har udadvendte personer en medfødt konkurrencefordel ved den måde hvorpå det forventes at man skal skabe sin succes gennem netværket, og tvangen har hermed en medfølgende uretfærdighed.

Relationer til andre mennesker bliver med tvangen til at skabe et netværk instrumentelle og det forventes at man benytter mennesker som værktøj for at fremme sin karriere og samtidig forventes det at man selv ladet sig udnytte.¹⁸⁴ I forlængelse af det kan man måske fristes til at spørge, ’og hvad så?’ Gør det rent faktisk så meget at forhold til andre i sit netværk bliver instrumentelt rationelle, så længe alle er bevidst om det og kan acceptere forholdene? Den situation hvor man ikke er i stand til at vælge andre formål end sit eget beskriver Taylor som en af de mest fornedrede former for selvcentrering som findes i senmoderniteten og som ”forfladiger og indskrænker vore liv og gør os fattigere på mening og mindre opmærksomme på andre eller samfundet”¹⁸⁵. Søgen efter karrieren kan hermed have den negative konsekvens at individet tvinges til at vælge mellem sig selv og samfundet, et valg som kun kan have negativt udkom. Lige meget hvad man vælger i denne situation ender man med at skade sig selv, fordi man som individ altid vil være en del af samfundet og samtidig står overfor kravet om at skulle realisere sig selv og sin karriere som det gode liv.

Er du min ven?

Spørgsmålet i overskriften her fanger endnu et af de problemer som man må finde sig selv i når man har eller skal opbygge sit netværk. Spørgsmålet må nødvendigvis blive et centralt problem for individet i det senmoderne hvor grænserne mellem de forskellige typer relationer udviskes og distinktionen mel-

¹⁸⁴ Fogh Jensen (2009): s. 176

¹⁸⁵ Taylor, (2002): s. 63

lem venskab og netværksrelation bliver besværlig at identificere. Venner eller familie kan fungere som netværksrelationer ved at give en mulighed for karriereudvikling, og netværksrelationer kan begynde at udvikle sig til venskaber over tid, fordi man hele tiden har kontakt.¹⁸⁶ Igen har det stor betydning for en række områder og situationer. Hvis man starter med den sidste har overgangen fra en netværksrelation til mere venskabskarakter betydning for individets muligheder i en række tilfælde som vi skal se nærmere på. Så længe netværksrelationen har noget at byde ind med i forbindelse med karrieren er det ikke nødvendigvis problematisk for forholdet, at det får venskabskarakter. Men forholdet kan komme i problemer fordi grænserne mellem netværk og venskab er blevet overskredet. Hvis den ene eller den anden part ikke længere byder ind med noget positivt, i en netværks eller karriereoptik er forventningen klar; når en netværksrelation ikke byder ind med noget bør den elimineres (altså relationen til den anden, ikke bogstaveligt).

”Jeg plejer også at anbefale til at fjerne dem, som skuffer dig [...] eller som ikke længere bidrager positivt.” Gourani, (2009): s. 95

Når grænsen udviskes mellem venskab og netværk opstår det problem for individet at man må splittes mellem to forskellige positioner, der hvert har forskellige formål. Med sammenblandingen af de to bliver relationen problematisk fordi begge fordringer på en gang må overholdes, for at relationen kan opretholdes. Bidrager en person ikke længere positivt som netværksrelation, kan han eller hun så ikke længere være ens ven? Spørgsmålet er, om det er muligt at overgå fra netværksrelation til venskab når venskabet netop i første omgang blev muligt, som følge af at være netværksrelation. Grundlaget for venskabet undermineres og man må enten fundere venskabet på noget andet eller acceptere at venskabet må ende med netværksrelationens dekobling. Gourani synes at være opmærksom på netop denne problemstilling ved netværket og hendes løsning på problemet er at indgå en kontrakt med klart definerede rammer og betingelser som forholdet må baseres på.¹⁸⁷

Sammenfiltreringen af netværk og venskab har således en række problematiske konsekvenser for individet når netværksrelationer får venskabskarakter. Det er ligeledes tilfældet når overgangen sker fra venskab til netværk. Hvis man træder et skridt tilbage, er det interessant for individet at undersøge, hvem man skal have med i netværket og ligeledes hvem der kan være med. Bryant-Langer og Gourani opfor-

¹⁸⁶ Bryant-Langer (2012): s. 233

¹⁸⁷ Se også Gourani citat s. 72

drer begge til at man udvider og inddrager alle sociale sfærer i netværket og det indebærer at man kategoriserer alle relationer overhovedet, for at blotlægge om disse vil være i stand til at bidrage til ens karriere.¹⁸⁸ Det man må være opmærksom på er, at netværket og venskab er to radikalt anderledes former for relationer til andre individer, og spørgsmålet er hvordan sammenblandingen af de to, som antydtes ovenfor, gensidigt påvirker hinanden og især om hvorvidt venskabs relationer kan bære denne sammenblanding uden at ændre karakter til noget andet. Fogh Jensen påpeger at individet i senmoderniteten ønsker at ”få relationer lagt på mellemdistancen. De må ikke være så fjerne at man ikke kan konnekttere, og ikke så tætte, at man ikke kan dekonnekttere.”¹⁸⁹ Det gælder, ifølge Fogh Jensen, om at skabe relationer der kan trækkes på, når man har brug for det, men ikke er så nære at man ikke er i stand til at løsrive sig fra dem.¹⁹⁰ Denne tendens kan ses eksemplificeret hos Bryant-Langer:

”Husk også at tænke din udvidede familie igennem. Måske du har en onkel eller tante, som har haft succes som direktør eller konsulent eller selvstændig. Dertil kommer foreninger, du har været involveret i, og hvis du har børn: forældre til dine børns klassekammerater. Kollegaer fra de sidste tre-fem arbejdspladser. Folk du har mødt på ferier. Venners venner du har planlagt polterabend med etc., etc.” Bryant-Langer (2012): s. 233

Citatet indkapsler netop hvordan netværksoptikken inddrager alt og alle tænkelige former for relationer, og møder med andre, ind i en tankegang der omhandler, hvorvidt denne relation kan bidrage til ens karriereprojekt. Synet på andre individer ændrer hermed karakter og bliver nyttefixeret og instrumentelt. Som individ der ønsker at forfølge en karriere og vil forstås som karrieremenneske må man betragte andre individer på denne måde. Det udfordrer ultimativt individets mulighed for at opbygge venskaber til andre. Forholdet til venner overgår til at være en del af et netværk, og vil ikke længere kunne kaldes en venskabsrelation, fordi der kommer noget helt andet på spil, og en række andre regler for forholdet træder i kraft. Der skabes en distance til alle sociale relationer der nødvendigvis må medieres af karriere- og netværksblikket, hvor der skabes en forventning om udveksling af muligheder og et krav om at relationen skal vedligeholdes, hvis det forhold kan give noget til ens karriere. Forholdet bliver i denne henseende strategisk, og et middel, og ikke længere et mål i sig selv. Venskabet skal bidrage til ens personlige udvikling eller muligheder generelt og hvis ikke de er i stand til at gøre det så udskiftes

¹⁸⁸ Bryant-Langer, (2012): s. 233; Gourani (2009): s. 91-93

¹⁸⁹ Fogh Jensen (2009): s. 183

¹⁹⁰ Ibid.

de. Accelerationen af det teknologiske bidrager her i særlig grad til muligheden for at finde, vedligeholde og udvide ens netværk og vennekreds, og nytteblikket på venskabet bliver måden hvorpå det kan afgøres, hvem der skal forblive en del af ens vennekreds.

Et interessant aspekt af netværksrelationer, og en forskel mellem venner og netværk, er kravet om at man vedligeholder sine forbindelser. Hermed ikke sagt at det ikke har betydning om man taler med sine venner eller ej, men der hvor forskellen bliver tydelig er, at manglen på vedligehold i en netværksrelation leder til dennes opløsning. Hvis man ikke hører noget fra en gammel skolekammerat i en årrække betyder det ikke nødvendigvis at man ikke længere er venner, derimod, hvis man ikke hører noget fra en netværksrelation i længere tid, vil denne ikke længere anses som medlem. Netværket kræver derfor en høj grad af vedligehold:

”Hvis du synes det lyder tidskrævende at pleje en [netværks]relation, har du helt ret.” Gourani, (2009): s. 101

Som det ses ovenfor kræver netværket både energi, strategisk planlægning og tid at opretholde, og det sætter en mere eller mindre fysisk begrænsning for størrelsen af et funktionelt netværk. Hvis netværket bliver for omfangsrigt vil det tage for meget af ens tid at vedligeholde og man risikere ikke at være i stand til at udnytte de muligheder som netværket kan tilbyde en, og kan lede til det Gourani betegner som netværksstress.¹⁹¹ Hvis netværket på den anden side bliver for lille, vil det ikke bidrage med tilstrækkeligt mange muligheder for karrieren og man opnår ikke den nødvendige sikkerhed for fremtiden som netværket skal have, for at være brugbart.

Netværket skal således bidrage til at sikre muligheder og at minimere ens fremtidige risiko, og det gøres ved at trække på andre individers strategiske position i virksomheder eller samfundet. Men, et problem der eksisterer ved netværket, er vilkårligheden af de muligheder der bliver tilgængelige heraf. Det er umuligt at sige hvornår nye muligheder bliver tilgængelige for individet via netværket, og man må derfor hele tiden være klar til at gribe en sådan mulighed når chancen byder sig. Samtidig undermineres en del af den sikkerhed som netværket skal give herved. Hvis man mister sit arbejde og har brug for en ny mulighed, er det ikke sikkert at netværket har nogle muligheder at tilbyde, og det er hermed ikke sikkert at netværket reelt kan bidrage til sikringen af fremtidige muligheder for individet.

¹⁹¹ Gourani, (2009): s. 87

Tvungen til passion

I det følgende afsnit vil vi se på det sidste udvalgte krav som er nødvendig for at sikre sig den succesfulde karriere; tvungen til passion. Her vil vi se nærmere på hvordan passion italesættes i karrierelitteraturen og hvorfor den har så stor betydning. Vi vil endvidere se på passion som en form for energi og hvordan denne kommer til udtryk.

Passion og lykke

En af de mest fremtrædende afledte krav af karrieren er netop tvungen til passion. Kravet til passion er særlig interessant, fordi det netop er denne som beskrives som nøglen til lykken indenfor karrierens rammer, både hos Soulaïma og Bryant-Langer. De to forgangne krav, som vi har beskrevet, har til formål at tjene karrieren, som værktøjer, men til forskel fra disse har tvungen til passion en anderledes karakter. Passion anses som kilden til lykkefølelsen på arbejdet, og karrieren bliver således på en gang målet men også midlet til at kunne sikre udlevelsen af denne passion, som vi her skal se nærmere på.¹⁹²

Passion på arbejdsmarkedet er et emne som bliver og har været flittigt diskuteret i en årrække i vores moderne samfund.¹⁹³ Én fortæller for passion i arbejdslivet og for karrieren, som vi her vil inddrage, er Alfred Josefsen som i bogen ”Min passion for ledelse”¹⁹⁴, beskriver hvordan passionerede medarbejdere på en gang er virksomheders fremtidige idealmedarbejdere og samtidig garant for sin egen søgen efter, og opnåelse af, det gode liv. Karrieremennesker i det moderne samfund beskrives af Josefsen som:

”Det handler om at give medarbejderne mulighed for at arbejde med det, de interesserer sig mest for, for herudaf vokser den passionerede tilgang til opgaver, hvor resultaterne automatisk opstår. Glæden ved arbejdet stiger. Energiniveauet øges. Resultaterne forbedres. Lysten øges. Tingene lykkes. Lykke-niveauet stiger – arbejdslivet er i flow.” – Josefsen, (2011): s. 92

Her beskrives nogle af de positive konsekvenser passion synes at have for medarbejdere og virksomheder. Samtidig bliver det et krav som det moderne karrieremenneske stiller til sin arbejdsplads og som det er virksomhedens opgave at give medarbejdere mulighed for at kunne opnå. Denne betragtning af

¹⁹² Bryant-Langer, (2012): s. 164, Gourani (2009): s. 44, Josefsen, A., (2011): s. 91-92

¹⁹³ Perrewé, P. L., et al. (2014) ”Developing a passion for work passion: Future directions on an emerging construct”, Journal of Organizational Behavior, 2014, Vol.35(1), pp.145-150

¹⁹⁴ Josefsen, A., (2011), ”Min passion for ledelse”, Gyldendal A/S, København

medarbejderen sker ud fra et ledelsesperspektiv, som man må være opmærksom på, og det fokus som Josefsen tager, er således hvordan udviklingen af den passionerede medarbejder har potentialet for at skabe højeffektive, dedikerede medarbejdere, i en tid der ellers synes at være præget af megen omskiftelighed og personaleudskiftning.¹⁹⁵ Fokus her er netop på hvordan man fastholder medarbejdere i en position eller virksomhed i længere tid, og svaret bliver at sørge for at udvikle eller ansætte passionerede medarbejdere.¹⁹⁶ Vigtigt at bemærke i forbindelse med det er at passionen også anses som gavnlig eller nødvendig for medarbejderen selv, fordi passionen er vejen til lykke, og hvis denne ikke får mulighed for udfoldelse vil man blive ulykkelig, ifølge Josefsen.¹⁹⁷ Denne tankegang om den passionerede medarbejder er ligeledes noget vi ser gengivet både hos Gourani og Bryant-Langer, men fokus på passion hos disse er anderledes tænkt, ud fra karrierens succes.¹⁹⁸ For at blive i stand til at opnå den succesfulde karriere er man i det moderne samfund nødt til at være eller blive passioneret for sin karriere. Denne form for passion har intet med loyalitet over for en virksomhed eller arbejdsplads, men er derimod snarere at forstå som en loyalitet overfor sig selv og udviklingen af sin karriere. Her kan vi ane en svag nuanceforskel i forhold til udlægning af Josefsen, en forskel som kommer til at betyde meget både for individet men også for virksomheder og samfundet. Josefsen er bevidst om denne forskel og peger på at en virksomhedsleder må søge at udvikle medarbejderes passion for selve virksomheden de arbejder for og dennes værdier således at virksomhedens succes gøres til medarbejderens succes.¹⁹⁹

Passion for karrieren

Josefsen er hermed bevidst om det problem, som passion kan betyde for en virksomheds mulighed for at fastholde passionerede individer. Hvis ikke virksomheden formår at give individet mulighed for at følge passionen vil man skifte arbejdsplads til et sted hvor man har muligheden for det. Forskellen som findes her, mellem passion for karrieren og passion for virksomheden, får afgørende betydning både for individet men også for virksomheden. I udlægningen af Josefsen findes fordringen om at blive passioneret for sit arbejde, dog med den ledelsespåse at hvis passionen kan drejes over på en passion for den virksomhed man arbejder for, vil det producere de førnævnte effektive og dedikerede medarbejde-

¹⁹⁵ Ibid. s. 72 f

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid. s. 99

¹⁹⁸ Gourani (2009): s. 33, Bryant-Langer, (2012): s. 164

¹⁹⁹ Josefsen, (2011): s. 93-95

re, som er nødvendige for at kunne begå sig i fremtiden.²⁰⁰ Hos Gourani og Bryant-Langer er centrum derimod på selve karrieren, og bliver hermed en særlig form for passion for selvet. Det er netop det fokus som Taylor advarer imod, idet han understreger, at når individets selvrealisering og autenticitetsprojekt bliver selvreferentielt får det karakter af autenticitetsidealets mest fornedrede former, da der med det medfølger den instrumentelle fornuft hvor verden reduceres til midler for at opnå selvets egoistiske formål. Det leder til den førmtalte sociale atomisme og/eller antropocentrisme.

Men spørgsmålet er hvordan passionen er blevet en nødvendighed i forbindelse med karrieren? Passionen synes at være drivkraften for karrieren, fordi karrieren netop er hvad man brænder for og er villig til at gøre en ekstraordinær stor indsats for at sikre videreudviklingen af. Men samtidig er der en række andre grunde til at passionen bliver nødvendig for karrieren. Gourani understreger netop at passionen er måden hvorpå man bliver i stand til at vise overfor andre at man er villig til at gøre en ekstra indsats for arbejdet, men også at man, via denne, bliver i stand til at fremstå som autentisk.²⁰¹ Endvidere foreslår Gourani at man skal fokusere på det der giver én, en brændende følelse for det man laver. Hun, mener bestemt at man skal sigte efter det og kvitte alt der ikke vækker denne følelse:

“Hvis du laver det du er passioneret af, så kan folk se at du brænder for det, folk vil gerne være sammen med folk der brænder for noget og du bliver også dygtigere til det, hvis du brænder for noget. For at finde ud af hvad du er dygtigst til skal du finde ud af hvad du brænder for. Hvad er din lidenskab?[...] Du skal finde frem til det I verden du finder at det mest fantastiske at bruge din tid på [...] er det chokolade smagning, porcelænsmaling, er det ridning?”²⁰²

Gourani, mener, at hvis man ikke udviser denne passion for sit arbejde lever man ikke op til sit fulde potentiale og vil derfor leve et utroværdigt og uautentisk liv.²⁰³ Passionen bliver, på arbejdet, ifølge Gourani, nøglen til troværdighed og hvis man ikke kan fremvise en passion er folk ikke villige til at stole på én, fordi man på grund af denne mangel ikke udviser det engagement og villigheden til at yde den ekstraordinære indsats. Denne pointe gøres ligeledes af Fogh Jensen; ”det er attraktivt at have noget på spil”.²⁰⁴ En måde, ifølge Fogh Jensen, at blive tillidsvækkende er ved at kunne vise at en aktivi-

²⁰⁰ Ibid. s. 98

²⁰¹ Gourani, (2009): s. 33

²⁰² Gourani, interview: <https://www.youtube.com/watch?v=HVzqyeCfGIg> – set d. 19.05.2016

²⁰³ Gourani, (2009): s. 27

²⁰⁴ Fogh Jensen, (2009): s. 176

tet eller projekt har betydning, og han forsætter: ”den, der er ligeglad med sine projekter, udgør en risiko ved påkobling, fordi det fælles projekt risikere at løbe ud i sandet.”²⁰⁵ Hvis man ikke kan udvise passionen for arbejdet eller karrieren fremstår man samtidig som ikke-lykkelig²⁰⁶ eller uautentisk, og måden hvorpå passionen kommer til syne er særligt i form af energi:

”Tænk på hvordan du selv reagerer, når du møder et menneske som er, engageret, energisk, oplyst og opstemt? Det smitter, og du husker vedkommende bedre end den stille, forsagte mand.” Gourani, (2009): s. 31

Hvis vi skal se lidt nærmere på citatet bliver det tydeligt, at der er mere på spil end som så, når vi taler om passion for karriere. Passionen bliver måden hvorpå man bliver husket og bliver på denne måde også vejen til at skabe forbindelser til andre, som er en central betingelse for at kunne skabe netværket, som vi har set på ovenfor. I citatet kommer det tydeligt til udtryk, hvad der bliver anset for godt og dårligt. Den udadvendte, passionerede, engagerede og energiske person fremhæves her og anerkendes, i modsætning til den stille, specialiserede og indadvendte da den centrale pointe er at man skal bemærkes og huskes.²⁰⁷ I det følgende afsnit vil vi se nærmere på betydningen af energi i forhold til passion som tvang, idet det, som det ses af citatet ovenfor, er en central del af måden hvorpå passion begribes og vises i praksis.

Energi

Måden hvorpå passion forstås og udtrykkes sker i de bøger vi her har fremhævet, via eller på baggrund af en tanke om energi og følelser. Passion, energi og lykkefølelse bliver i denne henseende ubrydeligt sammenkoblet med hinanden. Både Josefsen, Gourani og Bryant-Langer fremlægger en forståelse af energi som en størrelse vi er i stand til at observere og måle.²⁰⁸ Vi bliver på denne baggrund indirekte bekendt med vores passioner ved at kunne føle mængden af energi vi får ud af at udføre forskellige opgaver.²⁰⁹ Gourani præsenterer en model for at synliggøre sit energiniveau som hun kalder et energibarometer, som består af en skala med tre referencemarkører der går fra ”Karklud – Mediumenergizer –

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Det betyder ikke nødvendigvis at man er ulykkelig, hvis man ikke kan fremvise passionen, det er nærmere et udtryk for en nærmest nihilistisk ligegyldighed overfor livet hvis man ikke har passion for noget. Se f.eks. Fogh Jensen, (2009): s. 196-197

²⁰⁷ Gourani, (2009): s. 31

²⁰⁸ Gourani, (2009): s. 32, Bryant-Langer, (2012): s. 131-134

²⁰⁹ Gourani, (2009): s. 31-32

Supermaks”.²¹⁰ Ikke overraskende er målet at flest mulige af de aktiviteter man udfører, skal krybe nærmere kategorien eller punktet ”supermaks” og væk fra ”karklud”. Energibarometeret er også et værktøj til at blive bekendt med hvilke type opgaver der dræner ens energi og følgelig må undgå i videst muligt omfang. Det giver således individet mulighed for at indkredse sin passion, som vil ligge under kategorien supermaks. Konsekvensen af anvendelsen af denne model til at identificere sine passioner i arbejdslivet (eller andre områder) er, at det er en særlig type passioner der bliver synlige, fremhævet og prises. Samtidig bliver det, der ikke giver energi eller ligger lavt på barometeret stemplet som dårligt eller uønskeligt. Energi bliver på denne baggrund en vigtig ressource for individet i senmoderniteten, da det giver mulighed for at blive bemærket af andre, mulighed for bedre at kunne løse sine opgaver, og det bliver samtidig den indirekte indikator for aktiviteter man er passioneret for og bør forfølge. En interessant tendens er ligeledes, at der i de seneste år er sket en voldsom stigning i forbruget af energi drikke, der også i selve deres reklamation viser denne passionerede rus-følelse som beskrives af Gourani som ”supermaks”, og virksomhederne der producerer disse energidrikke er typisk også sponsorer for forskellige ekstremsports-aktiviteter.²¹¹

Det bliver rus-passioner som fremhæves og mere rolige passioner underkendes i denne specifikke begribelse af fænomenet. Ikke overraskende bemærker Bryant-Langer at der er sket en opblomstring i interessen for ekstremsport hos de individer han headhunter, og at de fleste topchefer som han møder, har løbet maratonløb.²¹² Den type passion som skal udstråles og får karakter af en tvang er den brændende passion og følelser af ekstase eller rus. Det er også en særlig form for glæde som opnår anerkendelse i denne forståelse. Det er netop fokuseret mere på ekstatiske oplevelser, og der drages analogi til at stå på ski ned af et bjerg eller hænge frit i luften ud fra en klippevæg, og det er denne type følelse man må stræbe efter at opnå, og opleve, i forbindelse med arbejde og karriere.²¹³ Tesen er herudfra, at man vil blive en langt mere værdifuld medarbejder og at man vil blive lykkelig. Bryant-Langer påpeger her det samme som vi tidligere beskrev med Josefsen, at passionen på en gang synes at bidrage både til

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Se f.eks.: Christensen, F., (2016), ”Forskere advarer mod stærkt stigende forbrug af energidrikke”, TV Midtvest: <http://www.tvmidtvest.dk/artikel/forskere-advarer-mod-staerkt-stigende-forbrug-af-energidrikke> set. d. 21.05.2016 ; Sindal, H., (2013), ”Salget af usunde energidrikke stiger kraftigt”, Politiken.dk: <http://politiken.dk/forbrugogliv/forbrug/tjekmad/ECE1879680/salget-af-usunde-energidrikke-stiger-kraftigt/> set d. 21.05.2016; Ho, M., (2006), ”For Red Bull, It’s Here, There and Everywhere”, Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/22/AR2006082201516.html> set d. 21.05.2016

²¹² Bryant-Langer, (2012): s. 163

²¹³ Ibid. s. 163-164

selvet men også til den virksomhed man arbejder i, om end ikke i anden grad, så ved at smitte andre med den energi man udstråler.²¹⁴ Bryant-Langer beder læseren i hans bog om at reflektere over hvornår man føler dette rus af energi, når man f.eks. står på ski eller en anden form for fritidsaktivitet og beder læseren om at tænke og reflektere over hvordan denne rus-følelse kan integreres i arbejdet.²¹⁵ Passion bliver også forstået af Bryant-Langer og Josefsen, som en energi der kan forflyttes fra f.eks. ens fritidsaktivitet til ens arbejde.²¹⁶ Passion, som energi, bliver her forstået som et fænomen der kan skabes, vedligeholdes og udnyttes.²¹⁷ Det er interessant at observere at begreberne passion, energi og lykke nærmest bruges synonymt i karrierelitteraturen. Passionen bliver hermed måden hvorpå man sikrer sin lykke, særligt gennem karrieren, men samtidig også det der sikrer energien til at kapere senmodernitetens acceleration og stresset forbundet netop med karrieren og arbejdet.

Karrierens påvirkning af individet

Vi har i de foregående analyseret tre udvalgte former for tvang, som man må underlægges, såfremt man ønsker at opnå en succesfuld karriere. Vi vil her se nærmere på i hvilket omfang det kan siges, at karriere og dets medfølgende krav får karakter af hvad Rosa kalder totalitær kraft som suppleres med Sennett indsigter om tyranni. I det forgangne har vi i særdeleshed beskæftiget sig med det vi fremlagde som første af fire kriterier, der må overholdes hvis en kraft kan kaldes totalitær jævnfør Rosa, beskrevet i afsnittet ”Tvang til karriere”. Det første kriterium omhandler hvordan karrieren udøver pres på subjektets vilje og handlinger. Som vi har set udøver karrieren pres på individet på en række forskellige områder via krav om, autenticitet, netværk og passion, som vi kort vil opridses her.

Første kriterium

Med kravet om autenticitet skabes der et pres på individet for at fremtræde og udtrykke sig på en særlig måde. Denne måde er, at man er nødsaget til at være udadvendt for at kunne fungere og for at kunne skabe relationer til andre individer. Udgangspunktet er at man er uautentisk til at begynde med, men at man er i stand til at blive autentisk, hvis blot man indretter sit liv på denne foreskrevne måde. Her lægges der et særligt pres på at individet må opføre sig på den foreskrevne måde, fordi man netop både øn-

²¹⁴ Ibid. s.92

²¹⁵ Ibid. s. 164

²¹⁶ Josefsen (2011): s. 97

²¹⁷ Bryant-Langer, (2012): s. 92

sker at opnå succes men også fordi man ønsker og har brug for anerkendelsen af andre for at sikre legitimering af sin vilje og handlinger, som vi beskrev på baggrund af Taylor i første hoveddel. Samtidig med det bliver autenticiteten, som vi har vist, en måde hvorpå individet kan vise sit engagement for det arbejde der udføres og for karrieren. Det sker fordi karrieren er et udtryk for sin autentiske livsmåde og med det sættes hele individets liv og mening på spil. Via det bliver andre i stand til at anerkende individets indsats for arbejdet men også måden hvorpå man sikre tillid. Som vi viste med Fogh Jensen, er det attraktivt i senmoderniteten at vise at man har noget på spil. Individet presses til hele tiden at spørge ind til og betvivle sin autenticitet for at sikre at denne er ægte. Og samtidig med denne tvivl skabes endnu en forvrængning i og med at det netop er en *særlig* form for autenticitet der skal komme til udtryk førend man kan opnå succes og anerkendelse. Individet tvinges med andre ord potentielt til at udleve et ”falsk” jeg som ikke er autentisk, men skal fremstå autentisk for alle og sig selv.

Med tvangen til netværk undertrykkes individers vilje og handlinger ligeledes. Det gør sig særligt gældende hvad angår måden hvorpå individet skaber og opretholder relationer til andre individer. For at opnå den succesfulde karriere er det, som vi har vist, nødvendigt for individet at have et netværk, som både fungerer som sikkerhed, men også muligheder for individet. Det bliver især essentielt, sammenholdt med den fleksibilitet som findes på arbejdsmarkedet, som Sennett pointerer i *The Corrosion of Character*. Presset på subjektet ses tydeligt i udlægningen af Gourani, som vi har vist ovenfor, at, not networking = not working. Her ses præsenteret at netværket er en bydende nødvendighed for at fungere på arbejdet som sådan, og især når man skal skabe en karriere. Resultatet af tvangen er at relationer ændres fra nære til mellemdistance forhold, som vi argumenterede med udgangs punkt i Fogh Jensen. Individet tvinges hermed til at se andre som midler til at opnå den succesfulde karriere, og især venskabet kommer til at lide under skiftet, hvor det bliver umuligt at fastholde rene venskaber især over længere tid, fordi alle bliver en del af netværket og netværket skal bidrage for, at en relation kan bibeholdes.

Sidst har vi i afsnittet om tvangen til passion vist at man ligesom det var tilfældet med autenticitet er nødt til at vise at man er passioneret for at blive tillidsvækkende som medarbejder og kollega. Presset er at man skal finde det man er passioneret for, men den type passion som kommer til udtryk i karrierelitteraturen, er særligt rus-lignende passioner, som sammenlignes med den følelse man får når man dyrker ekstremsport. Passionen bliver en tvang, samtidig, fordi den sammenkobles med energi, og energi

er en nødvendig faktor, for at blive i stand til at skabe relationer og netværksforbindelse til andre individer. Samtidig med det bliver passion kædet sammen muligheden for opnåelsen af lykke.

Andet kriterium

Karrieren udøver med disse forskellige elementer pres på subjekters vilje og handlinger, men i hvilket omfang kan det siges at karrieren overholder de resterende kriterier for at kunne kaldes totalitære? Det andet kriterie omhandlede, hvorvidt alle kan siges at være påvirket af kravet om karriere. Kriteriet vurderer vi ikke at karrieren overholder fuldkomment. Vi vil klart argumentere for at karrieren har fået vidtrækkende konsekvenser for alle på arbejdsmarkedet, idet måden hvorpå man forstår og taler om arbejdet i høj grad er blevet centreret om en karrierelogik. Tendenser på det kan man se i fordringen om netværket, og en stigende tendens til at man finder sit ”næste arbejde” gennem netværket. Det kan desuden ses i måden hvorpå individer opfatter deres arbejde. En undersøgelse foretaget af Det Nationale Forskningscenter for Velfærd viser, at 95% af danskerne opfatter at de har en karriereorienteret livsform.²¹⁸ Man ville også kunne argumentere at selv små børn i nogen grad underlægges en karrierelogik idet der er et stigende pres især på forældre om at lære dem basale færdigheder hurtigere, så de får en tempofordel på et arbejdsmarked i fremtiden og denne fordring fortsætter børn og unge videre gennem gymnasiet eller lignende.²¹⁹ Derimod er det svært at argumentere for at pensionister skulle være altoverskyggende påvirket af en karrierelogik, da denne netop er afsluttet. Men der kan anes at karrieren fortsætter sit pres på individet selv efter endt karriere, f.eks. søger et stigende antal ældre om at udføre frivilligt arbejde eller endda at træde tilbage på arbejdsmarkedet efter en ellers afsluttet karriere.²²⁰

Tredje kriterium

Det tredje kriterium som Rosa opstiller for totalitær kraft, er at ”den er altgennemtrængende, idet dens indflydelse ikke indskrænker sig til enkelte områder men omfatter alle aspekter af det [...]”²²¹ Vi finder tendenser til karrierens altgennemtrængende indflydelse i netværket, hvor alle individets relationer omformes til netværksrelationer der har til formål at sikre karrieren. Desuden har karrieren gennemtrængt

²¹⁸ Holm, A., og Jæger, M. M., (2008): ”Livsformer i Danmark: Udbredelse og udviklingstendenser 1981-2005”. Dansk Sociologi, 19(1): 31-53., i: Social Forskning (2008), ”Karrierelivsformen vinder frem”, oktober, nr. 3: s. 12

²¹⁹ Hjortdal, M., (2015), ”12-tals piger knækker på universitetet” Politiken, <http://politiken.dk/indland/uddannelse/ECE2677706/12-tals-piger-knaekker-paa-universitetet/> set d. 21.05.2016

²²⁰ Se f.eks.: Mørkbak Bruun, A., (2014), Jyllands Posten, <http://www.en3karriere.dk/flere-arbejder-efter-karrierens-afslutning/> set d. 21.05.2016

²²¹ Rosa (2014): s. 71

sig til fritidsinteresse, som nu bruges som midler til at differentiere sig fra andre kandidater på arbejdsmarkedet, eller at de fritidsinteresser som overhovedet bliver tilgængelige for individet og acceptable, bliver typen som gør individet i stand til at differentiere sig, eller i stedet fungerer som et funktionelt decelerationsmiddel, som vi beskrev i afhandlingens første hoveddel. Der findes stadig en lang række områder som ikke påvirkes af karrieren, men det er interessant at se hvordan karrieren har bredt sig videre til områder der strengt taget ikke burde have noget med det at gøre. Grunden til at vi netop vælger at sige at noget ”ikke burde” have noget at gøre med karriere, er fordi at karrieren oftest tænkes ud fra arbejdet. Men det behøver ikke længere være tilfældet.

Som vi indledte denne hoveddel med, kan karrieren få karakter af en livsform, og behøver som sådan ikke handle om arbejde i en klassisk forstand, hvor man laver et stykke arbejde og får penge for det. Et eksempel herpå findes både hos ungdommen der endnu ikke er på arbejdsmarkedet og hos ældre som er færdige på arbejdsmarkedet.²²² Som vi allerede har argumenteret ovenfor påvirkes unge i høj grad til at tænke karrieren ind tidligt i livet, især kan det eksemplificeres med tolvtales-ræset, hvor et stigende antal unge arbejder for at opnå topkarakterer i næsten alle fag for at kunne sikres en plads på de mest prestigefyldte uddannelser.²²³ Det udmønter sig til et pres på individet i en sådan grad at man ligger søvnløs om natten og fortvivler over udsigten til ikke at kunne få arbejde og tabet af muligheden for en succesfuld karriere.²²⁴ Rosa udpeger et af kendetegnene ved en totalitær kraft ved; at individet fortvivles over tilværelsen i en sådan grad at man ligger søvnløs eller vågner op midt om natten grebet af angst.²²⁵

En anden konsekvens af karrierens påvirkning af unge studerende, kan desuden anes både i antallet, og typen af studerende, der søger psykologhjælp, særligt på de første år af deres uddannelsesforløb.²²⁶ Paradoksalt nok er den type studerende der søger hjælp den dygtige studerende, der har klaret sig godt, og som ellers kunne forventes at være glad og tilfreds. Karrierens pres gennemtrænger på denne vis

²²² Santesson, T., (2013), ”Presset til karriere?” Djøf, <http://www.djoefbladet.dk/nyheder/2013/5/preset-til-karriere.aspx>, set 22.05.2016; Restrup, A. K., (2014), ”Ældre skal lægge karriereplaner for tiden efter arbejdslivet”, Kristligt Dagblad, <http://www.kristeligt-dagblad.dk/liv-sj%C3%A6l/%C3%A6ldre-skal-l%C3%A6gge-karriereplaner-tiden-efter-arbejdslivet>, set 22.05.2016

²²³ Hjortdal, M., (2015)

²²⁴ Hachem, F., (2015), ”Den dovne studerende har aldrig været flittigere” Politiken, <http://politiken.dk/debat/profiler/fatihahachem/ECE2504037/den-dovne-studerende-har-aldrig-vaeret-flittigere/>, set 22.05.2016

²²⁵ Rosa, (2014): s. 71

²²⁶ Siegumfeldt, P. & Elkjær, J., (2015), ”Dygtige studerende søger psykologhjælp”, Magister Bladet, <http://magisterbladet.dk/news/2015/maj/dygtigestuderendesoeogerpsykologhjælp>, set 22.05.2016

unges liv og strukturerer måden hvorpå det er muligt at leve, og udøver et pres, der resulterer i fortvivelse, på trods af at man faktisk har klaret sig bedre end gennemsnittet. Det gode bliver en toppræstation der skal sikre fremtidige muligheder og presset som følge af det har således stor påvirkning på de unge studerende. Også hos ældre har karrierens logik gennemtrængt måden hvorpå man tænker livet efter endt karriere. Hvor man i bund og grund skulle tro at denne logik ikke længere ville give mening, tales der nu om at man skal tilgå sit otium som en ”tredje karriere”, lægge mål og planer for hvordan den skal udnyttes og tilrettelægges.²²⁷ Som nævnt indledningsvis mener vi stadig at der findes områder hvor karrierens logik endnu ikke er trængt ind, der er stadig individer der går på arbejde for at kunne leve og ikke omvendt, men karrieren påvirker i stigende grad alle og alle områder af livet.

Fjerde kriterium

Det fjerde og sidste kriterium som Rosa opstiller for at en kraft kan kaldes totalitær er at den er svær eller umulig at kritisere. Der findes meget kritik omkring de konsekvenser karrieren kan have, især stressproblematikken, men kritikken går ikke på karrierens bagvedliggende logik. Med det menes at der findes megen kritik af de værktøjer eller de metoder som kræves for at opnå karrieren, men selve det forhold at karrieren bliver et fornuftigt svar på det gode liv bliver ikke kritiseret. Der tales altså om hvordan du kan nedsætte stress, men stadig forsætte din karriere fordi karrieren vil gøre dig lykkelig. En lignende pointe, gøres af Michael Pedersen i *The Coping Machine*²²⁸, hvor selve personlige nedbrud bliver medtænkt i karrierens logik: Sammenbruddet og stress bliver en væsentlig del af hvordan karrieren fungerer og det leder ikke til en radikal gentænkning af livet, men forstærker fordringen om karrieren fordi man med sammenbruddet kan komme endnu stærkere igen. I stedet for at indse og kritisere at karrieren har gjort en ulykkelig, rettes kritikken indad og det er i stedet ens manglende evner eller indsats der har ledt til ulykken. Dermed forbliver logikken om at karrieren gør en lykkelig på sin plads og kritiseres ikke.

Karrierens forførende kraft

Udsigten til lykke er også det forførende ved karrieren, nemlig at den lover at give dig det gode liv og det er på denne baggrund at individet synes at underlægge sig karrierens krav og logik. Sennett påpe-

²²⁷ Restrup, A. K., (2014)

²²⁸ Pedersen, M., (2008), “Tune in, break down, and reboot – new machines for coping with the stress of commitment”, *Culture and Organization*, 14:2, 171-185, DOI: 10.1080/14759550802079317

ger, at et tyrannisk princip netop sagtens kan opstå som følge af en sådan forførelse, og behøver ikke at være resultatet af en voldelig undertrykkelse af individer. Individet vælger frivilligt at lade sig lede af en karrierelogik, fordi lykken er i udsigt. Hos Gourani er løftet, at hvis man følger hendes ti principper og tager magten over sin karriere, er løftet det gode liv. Det samme argument finder vi hos Bryant-Langer, der mener, at efter man har læst hans bog vil man kunne trække vejret dybt og være glad for at man enten er lykkelig, eller hvis man følger hans karriererådgivning nu har mulighed for at blive lykkelig.²²⁹

Det interessante ved udlægningerne som vi finder i begge udvalgte karrierebøger, og som er gennemgående i litteraturen, er at sammenhængen mellem lykken og den succesfulde karriere forbliver ureflekteret, og tages for givet. Der findes et ambivalent forhold til lykken i de udvalgte bøger. På den ene side synes lykken at være et formål, men på den anden side fremstilles den som et middel til karrieren. Det er usikkert hvorvidt karrieren overhovedet kan føre til lykken og det gode liv, selvom denne forbindelse ivrigt forsøges at skabes. Både Bryant-Langer og Gourani understreges det, at man ikke skal forsøge at finde lykken i penge, titler, magt eller forfremmelser. Men på den anden side fremhæves at man gennem karrieren kan blive lykkelig, fordi man netop får adgang til de førnævnte resultater som følge af den succesfulde karriere. Der findes med andre ord en selvmodsigelse i argumentet for at karrieren skal lede til lykken og det gode liv, som ikke løses.

²²⁹ Gourani, (2009): s. 6 & Bryant-Langer, (2012): s. 243

3. del

Karriere og stoicisme

Introduktion

I de kommende afsnit vil vi beskæftige os med det sidste af opgavens tre forskningsspørgsmål. Denne del af opgaven vil beskæftige sig nærmere med en stoisk kritik af det lykkeideal der findes i senmoderniteten, som netop gør at karrieren bliver et troværdigt svar på det gode liv. Formålet med denne tredje og sidste hoveddel er, at bidrage til en oplysning af den falske bevidsthed der eksisterer om det gode liv i senmoderniteten. Med Egon Gubas ord, skal det bidrage til en ”erosion of ignorance and misapprehensions”.²³⁰ I denne del vil vi besvare forskningsspørgsmålet;

3) Hvordan bidrager karrieren til en falsk bevidsthed om det gode liv, ud fra et stoisk perspektiv, og hvordan er det ellers muligt at leve?

For at besvare spørgsmålet vil vi, med udgangspunkt i pointerne fra anden hoveddel, analysere og kritisere karrieren fra et stoisk standpunkt. Vi vil tage afsæt i de tre udvalgte krav karrieren stiller individet for opnåelsen af den succesfulde karriere og herudfra vil vi udkrystallisere og kritisere det lykkeideal som giver karrieren legitimitet, som svar på det gode liv. Denne hoveddel indledes med en refleksion over valget af den stoiske teori og en kort introduktion til den stoiske filosofi.

Formålet med denne del er ikke at kritisere om man kan få en succesfuld karriere ved at følge rådene som set i anden del, men at karrieren bliver set som et troværdigt svar på opnåelsen af det gode liv. Hvis man følger disse råd om autenticitet, netværk og passion vil det givet være muligt at få en succesfuld karriere, men vi vil i de følgende afsnit vise at det ikke hænger sammen med det gode liv. William Irvine beskriver i bogen ”A Guide to the Good Life”²³¹ at hvis man ønsker at undgå at spille sin rigdom kan man let finde økonomiske eksperter der kan hjælpe en til at opnå målet, men man går ikke til en yoga-instruktør i håbet om at de kan legitimt svare på det.²³² Han peger på, at hvis man derimod ønsker at undgå at spille sit liv er det mere problematisk og besværligt at finde frem til en ekspert i dette i senmoderniteten.²³³ Som vi har vist med den bløde relativisme har alle fået karakter af at være en sådan ekspert og ingen kan tage fuldt patent på en titel som en ekspert på det gode liv. Men det betyder ikke nødvendigvis at de svar som individet tilslutter sig vil lede til et godt liv. I forlængelse af det

²³⁰ Guba (2005): s. 196

²³¹ Irvine, W.B., (2009) *“A Guide to the Good Life”*, Oxford University Press, New York

²³² Ibid. s. 2

²³³ Ibid. s. 3

er det heller ikke overraskende at observere hvordan eksperter på karrieren er begyndt at reklamere med at de også har svaret på opnåelsen af det gode liv, via karrieren. Via en stoisk kritik vil vi lave en adskillelse af begreberne, således at der undgås en sammenblanding af karriere og det gode liv, og vi vil vise at disse er uafhængige, og at en sammenblanding vil være et udtryk for en falsk bevidsthed.

Refleksion

I de følgende kapitler udlægger vi en stoisk kritik af karrieren med udgangspunkt i de tre udvalgt krav som vi fremlagde i anden hoveddel. Vi benytter stoikerne på baggrund af vores kritisk teoretiske fundament og formål for opgaven og det vil afspejles i den tilgang og udprægede kritiske vinkel der i det følgende tillægges. Stoikerne og kritisk teori har sammenfaldende formål, i ønsket om at opnå en sandhed om verden, og give mennesket mulighed for det gode liv. Det udmøntes ofte i kritik af samtidens fænomener og forståelser. Stoikerne tager på samme vis som kritisk teori udgangspunkt i udlægninger som er udbredte i tiden og foretager en kritisk undersøgelse af disse for at finde frem til deres bagvedliggende logik og hvad der leder til at disse udlægninger forstås som sandheder. Oftest, som vi skal se, vil det resultere i en kritik og forkastelse med udgangspunkt i deres forståelse af verden. Den stoiske filosofi baseres på en række simple principper, som har universel gyldighed uanset omstændigheder, og som herefter overføres på en lang række forskellige områder og fænomener af livet. Fokusområdet for denne afhandling er det gode liv, og det fokus påvirker de områder af den stoiske filosofi, som udvælges til brug for analysen herunder.

Hensigten danner også grundlaget for valget af filosoffer og værker som er udvalgt til denne afhandling. Vi benytter hovedsageligt den senstoiske filosofi, da dennes fokusområde er etik og det gode liv.

²³⁴ I den senstoiske skole findes en række teologiske elementer, som påvirker den forståelse som tillægges universet. Stoikerne forstår verden som skabt af Gud/Zeus, og det er herfra at mennesket er givet fornuften. Fornuften er det fakultet som skiller os fra dyrene og via fornuften er vi i stand til at blive et med Zeus eller Naturen, (som beskrives mere indgående i det kommende afsnit). Det betyder dog ikke at de argumenter stoikerne fremstiller er teologiske, men baseres i stedet på fornuften. Der findes dog stadig en række områder som influeres af denne teologiske fundering, herunder forståelsen af hvor-

²³⁴ For en uddybning af forskelle på de stoiske tænkere og filosofiens fokus og udvikling, se f.eks., *"Politikkens Filosofileksikon"* (2010): s. 664-665

for dårlige ting sker for gode mennesker.²³⁵ Men denne teologiske fundering betyder ikke at vi ikke er i stand til at benytte de indsigter stoikerne fremsiger om det gode liv og vi vil i det følgende benytte os af disse for at kunne fremsige en kritik af karrieren som et troværdigt bud på det gode liv.

Stoikerne

I det følgende afsnit vil vi præsentere og introducere Stoikerne og Stoicismen, som vil fungere som vores modstrategi og kritiske teori i analysen af karrieren og karrierementaliteten, i lyset af en række forskellige emner (se nedenfor). Formålet med afsnittet er kort at præsentere den stoiske filosofi, for at give læseren et indblik i fokusområder, mål, metode samt forståelse af verden. Vi vil introducere en række nøglebegreber således at der skabes et fundament og en forståelse af filosofien. I afsnittet foretages ikke længere teoretiske udlægninger af de forskellige begreber, det gøres i stedet løbende hvor disse er relevante at benytte i og til analysen. Grundlaget for denne fremgangsmåde er at vi i videst muligt omfang vil undgå at gentage længere teoretiske beskrivelser senere og løbende i opgaven, men i stedet foretage disse hvor det er mest relevant.

Stoikerne opfatter verden som skabt af Gud, Zeus eller Jupiter og refereres også til som naturens eller universets vilje, alle disse betegnelser er for stoikerne synonyme for et og det samme. Vi vil i denne afhandling holde os til begrebet naturen og naturens vilje for at undgå forvirring, også fordi der, i og med vi lever i et kristent samfund, er en række konnotationer ved begrebet Gud som vi ikke ønsker sammenblandet med det stoiske begreb. Verden forstås af stoikerne som rationel og fornuftig, og hvad der er fornuftigt forstås som hjælpsomt og hvad der er hjælpsomt er godt.²³⁶ Hermed forstås verden som værende god og naturens vilje ligeledes som god. Stoikerne afviser tanken om livet efter døden og målet med at leve livet er således ikke for at opnå en højere tilværelse efter døden, men derimod er målet at leve sit liv, så meget som muligt i harmoni med naturens vilje, med andre ord fornuftigt.²³⁷ For at være i stand til at leve i harmoni med naturens vilje er man nødt til at opnå en erkendelse af hvad eller hvordan verden er, hvilke elementer i verden man skal forholde sig til og hvordan man skal forholde

²³⁵²³⁵ For stoikerne er forståelsen at dette netop sker fordi universet (Gud) tester de gode og stærke individer som har en stærk fornuft. Derimod kan dårlige mennesker opleve gode ting. Forståelsen her er at Universet ikke behøver at teste disse mennesker, fordi det ikke er nødvendigt og Gud ved at de ville knække. Som en sidepointe kan det noteres at Stoikerne ikke mener at der findes dårlige omstændigheder men kun dårlige domme om verden og ens omstændigheder – se f.eks.: Seneca, (2008): s. 4-5

²³⁶ Epictetus, (2008) "Discourses and Selected Writings" Penguin Classics, London: s. 92

²³⁷ Irwine, (2009): s. 210

sig til dem. Formålet med livet bliver således at opnå erkendelse om verden, og gennem denne erkendelse får man adgang til det gode liv, indre ro og herudfra, den stoiske glæde. Nogle af de begreber, som er essentielle i den stoiske filosofi er, viljen, fornuften, indtryk, det eksterne eller indifferente, Fortuna, samt det gode og det dårlige. I det følgende vil vi kort behandle disse begreber hver især.

Stoikerne forstår verden, set fra menneskets synsvinkel, således at den består af tre niveauer, hhv. det eksterne, indtrykkene og viljen.²³⁸ Under det eksterne hører alt undtaget fornuften, og består i det, som i en moderne almen forståelse kunne kaldes det objektive. Med andre ord alt hvad der kan høres, ses, måles osv. I den stoiske forståelse får det eksterne dog yderligere en dimension end den moderne forståelse, netop jf. at det er alt undtaget fornuften.²³⁹ Under det eksterne hører også indtrykkene, som kan forstås som vores opfattelse af det objektive, der påvirker os i forskellig grad. Vi har muligheden for at reflektere over indtrykkene og vi har mulighed for at vælge vores tilgang til dem, dette benævnes viljen.²⁴⁰ Det vil sige at selv tanker og følelser vil være eksternt viljen, og således ikke tilhørende fornuften.

Fornuften er det værktøj, og den gave vi har fået af naturen, der gør os i stand til at reflektere over indtryk og giver os muligheden for at bringe os i harmoni med, eller tilbage til, naturens vilje.²⁴¹ Viljen derimod, når der ikke refereres til naturens vilje, omhandler vores tilgang til verden, og især underforstået hvordan vi *vælger* at tilgå verden. Når der tales om viljen til verden betyder det, at der aktivt er foretaget et valg til at se verden og de indtryk vi oplever på en særlig måde og denne måde kan enten være fornuftig eller ufornuftig, eller med andre ord i harmoni med naturens vilje eller ej. Målet er således at bringe vores vilje i harmoni med naturens vilje for at opnå indre ro og glæde.

Viljen og fornuften er det eneste der er under ens fulde kontrol. Et eksempel der ofte fremhæves af stoikerne er kroppen, som ellers ofte anses som værende i vores kontrol. Pointen er at selvom vi dog har nogen eller megen kontrol over kroppen, vil vi aldrig være i fuld kontrol, vi bestemmer ikke selv om vi vil blive eller være syge, eller om kroppen ældes med tiden.²⁴² Viljen er også det fakultet i mennesket der bestemmer hvad man giver magt til. Viljen kan hvis den ikke trænes ordentligt give magt til ind-

²³⁸ Ibid. s. 112-117

²³⁹ Ibid

²⁴⁰ Epictetus (2008): s. 152-153

²⁴¹ Marcus Aurelius (2006), "*Meditations*", Penguin Classics, Penguin Books, London: s. 120

²⁴² Epictetus (2008): s. 112

tryk, der dermed bestemmer hvordan man agerer. Magtafgivelse sker når man giver værdi til indtryk eksternt ens vilje.²⁴³ Vigtigt at notere sig, er at formålet ikke er at mindske antallet af indtryk således at man fjerner sig fra verden. Tværtimod for stoikerne er indtryk livsnødvendige, da det er via de indtryk man møder gennem livet at man får trænet sin fornuft og ens forhold til, og den opmærksomhed man giver, indtrykkene.²⁴⁴

Stoikerne påmindrer os om at ens fornuft ikke er noget man som sådan skal opfinde, men man har den allerede og dermed har man valget til at bruge den eller ej.²⁴⁵ Hvori man giver sin værdier deri styres man fra, men hos stoikerne består det gode liv i et fornuftigt liv i harmoni med naturens vilje, og i ikke at afgive sin magt til indtryk der mødes gennem livet.²⁴⁶ Ens opmærksomhed skal i stedet være på ens vilje og hvis opmærksomheden fraviger, dvs. tillægger værdi til noget eksternt naturens vilje, er man ifølge stoikerne sindssyg.²⁴⁷ Stoikerne trækker en hård linje mellem at være mentalt rask og sindssyg. Hvis man følger fornuften og forsøger at leve i harmoni med naturens vilje, er man rask, hvis man derimod giver magt til indtryk, der er ude af ens kontrol og fraviger naturens vilje, er man sindssyg. Der refereres hermed ikke som sådan til psykologiske sindstilstande, men derimod til at være ufornuftig, og at være ufornuftig er ifølge stoikerne ensbetydende med at være sindssyg.

Indtryk er i sig selv hverken gode eller onde, men det som stoikerne kalder indifferente.²⁴⁸ Godt og ondt er ikke en del af verden, men udspringer af vores vilje til verden og til det eksterne eller indifferente. Det gode og det dårlige har ikke rod i hverken ting eller indtryk, men derimod i den værdi vi selv vælger at tillægge disse.²⁴⁹ Det handler om at være indifferent overfor indifferente objekter og hændelser man ikke kan kontrollere, og det essentielle bliver således at vide hvad der er indifferent.²⁵⁰ Det får den interessante betydning at andre mennesker ikke kan være hverken gode eller onde overfor andre, de kan udelukkende være gode eller onde ved sig selv, ved at leve (eller ikke), i harmoni med naturens vilje. Hvordan andre mennesker taler og tænker om en selv er ikke under vores kontrol, og hermed er det indifferent for ens vilje. Det betyder at mennesker der begår forbrydelser udelukkende skader sig

²⁴³ Ibid. s. 198

²⁴⁴ Seneca (2008), *“Dialogues and Essays”*, Oxford World’s Classics, Oxford University Press, Oxford New York: s. 10ff

²⁴⁵ Epictetus (2008): s. 218

²⁴⁶ Marcus Aurelius (2006): s. 47

²⁴⁷ Ibid. s. 218

²⁴⁸ Ibid. s. 112

²⁴⁹ Marcus Aurelius (2006): s. 109

²⁵⁰ Ibid.

selv og ikke dem de forbryder sig imod. Det er klart at man i praksis vil være i stand til at påvirke andre mennesker i forskellig grad, men man vil aldrig kunne være i fuld kontrol over dem, og deres tanker, og det er herigennem at de bliver en eksternalitet til en selv. Indifferente indtryk, selvom disse har rod i andre mennesker og deres handling, og de indtryk de producerer for os har ikke deres egen individuelle vilje, som i sig selv har en intention om at gøre noget godt eller ondt for en. Indifferente indtryk har i deres natur en ukontrollerbar tilfældighed omkring dem, som stoikerne tilskriver Fortuna.

Fortuna er et centralt begreb i den stoiske filosofi, som ofte også fremstilles eller personificeres som en gudinde.²⁵¹ Fortuna har flere betydninger i den stoiske filosofi, mest fremtrædende er det verdens og hændelsers vilkårlighed. Det bruges også som held, retfærdighed eller i nogen form som skæbnen.²⁵² Fortuna er for filosofien indbegrebet af alt det der påvirker individet. Jævnfør betydningen af Fortuna som held oplever et hvert menneske (formentlig) held i den ene eller den anden form, hvad enten det har en positiv eller negativ indflydelse på et individ. Man falder og slår sig, får tilbudt jobs, vinder i lotto, finder en kæreste eller hvad det nu kan være. Denne tilværelsens vilkårlighed, hvad enten det har positiv eller negativ indvirkning på ens liv er Fortunas fortjeneste.

Hvis man ikke følger fornuften, men derimod lade sin lykke eller ulykke basere sig på baggrund af hændelser i livet, giver man netop magten til Fortuna. Ifølge stoikerne er det en sikker vej til et ulykkeligt liv at give Fortuna magten. Men samtidig med denne forståelse, er der via Fortuna en udtømmelig kilde til test af ens vilje(styrke).²⁵³ Alle disse hændelser som vi måtte komme ud for er alle muligheder for at blive stærkere og mere fornuftig og modstandsdygtig. Fortuna er derfor den indirekte kilde til styrke, såfremt man følger fornuften. Forståelsen af mennesket bliver i forlængelse af det meget lig en atlet, der har brug for vægte for at blive stærkere, men er nødt til at bruge dem rigtigt for ikke at ødelægge kroppen. Ligesom atleten har mennesket brug for ”vægte” for at blive stærkere og disse gives af Fortuna, men man er nødt til at benytte disse korrekt for ikke at ende med et ulykkeligt liv og metoden til det gives ved den stoiske livsstil og tilgang til verden.²⁵⁴ Fortuna kan for en stoiker hverken være god eller ond, hun frembringer blot forandringer i vores tilværelse, en forståelse af, eller domme om

²⁵¹ Seneca (2008): s. 102

²⁵² Ibid. s. 101; Seneca refererer til Epikur, I forbindelse med skæbnen, “My life is o’er; Fortune’s course I now have run.” Fortuna lægger en kurs for mennesket, som man løber eller lever, og Fortuna får i denne betydning skæbnekarakter.

²⁵³ Ibid. s. 103

²⁵⁴ Ibid. s. 5

godt eller ondt ligger alene i vores vilje og fornuft, og de der anklager Fortuna for at være uretfærdig, har misforstået hendes og universets natur.²⁵⁵ Det eneste vi kan være sikre på i livet er at vi skal dø en dag, alt andet er i Fortunas hænder og for stoikerne er kontrol af verden en illusion, eller i bedste fald midlertidig.²⁵⁶ Det eneste der er i vores kontrol er vores fornuft og viljen til, eller valget, at bruge den.

Kritik af karrieren

”Don’t let the force of the impression when first it hits you knock you off your feet; just say to it, ’Hold on a moment; let me see who you are and what you represent. Let me put you to the test.’” – Epiktet: (2008): s. 123

Autenticitet

I den foregående hoveddel behandlede vi kravet til autenticitet, og vi viste i forbindelse med denne undersøgelse, at autenticitet bliver et krav for at kunne opnå den succesfulde karriere. Men netop hvad er det, at være autentisk, og hvordan bliver det et bidrag til karrieren? Vi vil i afsnittet foretage en stoisk refleksion over begrebet for at finde frem til, hvad det består af, hvad kravet om autenticitet gør ved individet, og om det kan siges at være fornuftigt at følge et sådant krav.

Autenticitetens ideal og den stoiske filosofi

Autenticitetens ideal handler om at være tro mod sin egen originalitet; det er noget der findes dybt inde i os selv og er netop noget man kun selv kan opdage og give udtryk for.²⁵⁷ Herigennem realiseres et potentiale som er helt igennem ens eget og når der gives udtryk for denne autenticitet, definerer man samtidig også sig selv.²⁵⁸ Der er altså et fokus på indtryk i denne udlægning. Det handler om at komme i kontakt med sine følelser således at man bliver mere bevidst om hvad man føler for verden, og hvilke elementer i verden man føler for. Med andre ord er fordringen om autenticitet at finde frem til hvilke elementer i verden man finder værdifulde og hvilke man ikke gør. Det gør os i stand til at realisere et indre potentiale som er helt vores eget og udelukkende kan tilskrives os, såfremt det lykkes. Men idea-

²⁵⁵ Marcus Aurelius, (2006): s. 31

²⁵⁶ Ibid. s. 91

²⁵⁷ Ibid

²⁵⁸ Se afsnittet om autenticitet i første hoveddel

let bliver i mange udlægninger problematisk i en stoisk optik. At tillægge eksterne elementer en værdi er ifølge stoikerne dårligt:

”The essence of good and evil consists in the condition of our character. And externals are the means by which our character finds its particular good and evil. It finds its good by not attaching value to the means. Correct judgements about externals makes our character good, as perverse and distorted ones makes it bad.” – Epiktet, (2008), s. 69

Det er igennem den rette dom om verden og det eksterne at vores karakter bliver god, og et ideal der fordrer at finde frem til hvilke elementer i verden der har værdi for os, kan aldrig være fornuftigt. Hvis autenticitetsidealet således udelukkende fordrer at finde frem til hvilke midler i verden, eller med andre ord eksternaliteter, der har værdi for os bliver idealet ufornuftigt. Spørgsmålet er om dette udelukkende kan være tilfældet? Kan vi tænke os at målet for vores tilværelse og det der bliver målet for autenticiteten kan være at leve i overensstemmelse med naturens vilje? Vi vurderer at det godt kan være tilfældet, og en lignende pointe peger Taylor selv på.²⁵⁹ Men det skal understreges at det er udelukkende når det bliver målet at autenticitetsidealet kan siges at bidrage til fornuften, i en stoisk optik.

At leve i overensstemmelse med naturens vilje betyder dog ikke at vi skal vælge en specifik vej at gå, en specifik livsstil eller profession. Det stoiske fornuftige liv og tilgangen til verden er tilgængelig for alle, ligegyldigt hvilke omstændigheder man kunne tænkes at leve under:

”For the body needs many things to be strong, whereas the mind grows from itself, feeds itself, and exercises itself. They need great quantities of food and drink and great quantities of oil and finally prolonged effort. Virtue will come to you without equipment or expense. Whatever can make you a good man is there in you.” – Seneca, (2010), *“Selected letters”*, Oxford University Press, New York: s. 142

Seneca udlægger herover alle individers mulighed for at opnå dyden. Det er ikke noget der kræver hverken penge eller udstyr af nogen art at praktisere, hvorimod hvis man basere sin lykke i kroppen, bliver man afhæng af en mængde forskellige ting. Når stoikerne refererer til dyden sådan som det gøres af Seneca her, bruges det som et udtryk for at man leve i harmoni med naturens vilje.²⁶⁰ De to er ikke synonymmer, men det dydige liv opstår, ifølge stoikerne, som en automatisk konsekvens af at leve i har-

²⁵⁹ Taylor (2002): s. 78

²⁶⁰ Reinhardt, i: Seneca, (2008): s. xii

moni med naturens vilje. Hvis autenticitetens ideal handler om at finde frem til hvilken profession man er bedst til, kan det sagtens kombineres med en stoisk praksis. Ligesom tilfældet er med autenticitetens ideal, har det ikke den specifikke betydning, at man skal være videnskabsmand eller fodboldspiller for at kunne opnå det gode liv. Det gode liv er tilgængeligt for alle, der bruger deres fornuft. Men det er vigtigt at man ikke tillægger en særlig livsvej, profession eller livsstil værdi:

”If you hanker after externals you are going to be twirled round and round at the will of your master. Who’s my “master”? Whoever control what you desire or dislike.” Epiktet (2008): s. 83

Hvis vi tilknytter nogen form for værdi til eksternaliteter, som at have en karriere, vil vi hermed gøre os til undersætter for den som har kontrollen med eksternaliteten.²⁶¹ Hvis vi mister vores karriere mister vi herved vores lykke, og det kan derfor ikke blive et grundlag for det gode liv. En profession kan hermed ikke blive grundlaget for lykke, men det er stadig muligt at søge efter den profession man er bedst til eller har en præference for. Men det skal dog gøres på baggrund af noget andet end udsigten til lykke og grundlaget for det finder vi i det mål, som vi skal sætte for os selv, som beskrives af Marcus Aurelius som:

”[...] the aim we should set ourselves is a social aim, the benefit of our fellow citizens. A man directing all his own impulses to this end will be consistent in all his actions, and therefore the same man throughout.” Marcus Aurelius, (2006): s. 112

Det mål som bør lede os, er sikringen af fællesskabets gavn, og hvis det bliver målet for ens tilværelse vil man være den samme igennem hele ens tilværelse. Det skal understreges at der ikke er tale om afgrænsede geografiske eller etnografiske grupper, men derimod hele menneskeheden, hvis fælles grundlag kan findes i fornuften, og muligheden for at opnå en sand erkendelse om verden og herigennem det gode liv.²⁶² Målet for vore bestræbelser skal være at gavne menneskeheden og alle vores anstrengelser skal ledes i denne retning, og det vil, som Marcus Aurelius herover udlægger, føre til at man er den samme person hele livet. Bestræbelsen findes ligeledes hos Taylor der anbefaler netop menneskehedens gavn som en mulig positiv måde at benytte autenticitetens ideal, så man ikke forfalder til de fornedrede former, som vi beskrev i første og anden hoveddel.

²⁶¹ Seneca (2008): s. 108

²⁶² Marcus Aurelius, (2006): s. 120

Stoisk kritik af karrierens autenticitet

Den stoiske filosofi kan hermed fungere sammen med et ideal om autenticitet, men spørgsmålet er således om det også kan være tilfældet, når udlægningen af autenticitet antager den specifikke form som vi fandt i karrierelitteraturen? Det er anderledes problematisk, end tilfældet var ved autenticitetens ideal.

Gourani beskriver autenticitet som et middel til at tiltrække viden og tillid, og det kan kun ske på baggrund af veludviklede sociale evner, udadvendthed og passion.²⁶³ Hvis man ikke har disse egenskaber er man ikke autentisk og man bør søge at få disse evner udviklet, så man kan blive, og særligt vigtigt, udtrykke sig autentisk. For Gourani handler autenticitet om at være sig selv, original og at ”skille sig ud fra leverpostejsmængden”.²⁶⁴ Autenticitet bliver i denne udlægning, en form for personlig branding og image som må skabes og opretholdes. Hvis ikke man formår at gøre dette, vil man blive misforstået og man vil i stedet tvinges ned i en selvbeskrivelse som ikke er korrekt og Ifølge Gourani er ”konsekvensen [...] at de tillader sig at leve et liv, de ikke er lykkelige i”.²⁶⁵ Den måde, det er nødvendigt at fremstå, er især betinget af at man skal fremstå ægte og som en troværdig person, og netop ikke som en der spiller en rolle. Det så vi ligeledes Sennett pointere, i henhold til intimitetens tyranni i senmoderniteten, hvor individet tvinges til at udtrykke sin personlighed, sine holdninger og følelser overfor alle, for at kunne opnå legitimitet, og samtidig gøre sig selv gennemsigtig og forståelig. Inden for karrieren er formålet, for det første at man ved at synliggøre sig selv, og lægger sine motiver til skue, giver andre mulighed for at analysere ens intentioner.

Den udlægning som vi finder ovenfor vidner om at der i karrierelitteraturen lægges op til et karriereideal hvor der lægges værdi på elementer der er eksternt vores kontrol. På denne baggrund gøres individets lykke til slave for karrieren og i denne henseende underlægges man Fortunas tilfældige luner. Autenticiteten bliver tillagt værdidommen ”god” og som følge af det bliver det problematisk, hvordan andre anser én. Man må således pleje sit image for at sikre sig at andre forstår den autenticitet man forsøger at udtrykke. Gourani udtrykker det ved; ”det er dine omgivelser, der kan vurdere, om du er autentisk, og ikke dig selv, så dommen om hvorvidt du lykkes, kommer udefra”. Gourani udlægger her et fundamentalt problem ved opnåelsen af autenticitet. Man baserer på denne måde sin lykke på hvorvidt

²⁶³ Gourani (2009): s. 13-15

²⁶⁴ Ibid. s. 14

²⁶⁵ Ibid. s. 15

man er autentisk og hvorvidt man er i stand til at formidle den til andre og hvordan andre dømmer én. Men hvordan andre anser én vil aldrig være i vores kontrol:

”If you are referring to other people’s [opinions, red.], how can *their* wrong opinions pose any danger to you [...] There is only one thing you need to remember, the rule that distinguishes what is yours and what isn’t. Don’t ever lay claim to anything belonging to others.” – Epiktet, (2008): s. 91 (original kursivering)

I det tilfælde får karrierens krav om autenticitet en ekstrem konsekvens, man overgiver kontrollen med sin egen autenticitet eller ægthed til den som har muligheden og magten til at skænke og dømme om den. Hvad bliver man ikke villig til at gøre som følge af dette? Taylor observerede at man er ”[...] rede til at ofre kærlighed, børn, demokratisk solidaritet for karrierens skyld”.²⁶⁶

Det problematiske er ligeledes at man søger en anerkendelse fra folk som end ikke selv har potentialet til at vide om de selv er autentiske. Selve autenticitetsbegrebet bliver flygtigt. Man er ikke i stand til at vide hvornår man selv er autentisk, men kan dømme om andre er det. Således bliver spørgsmålet; hvordan kan man dømme om noget man ikke ved hvad er? Sennett pointerer ligeledes paradokset, at vi er kastet ind i det narcissistiske problem at vi aldrig bliver i stand til at vide hvornår vi er autentiske og hvad det er ved vores følelser (eller hvilke følelser det er) der er autentisk. Problemet er således at man ikke selv har kapaciteten til at vide hvornår man er autentisk og hermed bliver fundamentet ustabilt.

”When someone is properly grounded in life, they shouldn’t have to look outside themselves for approval.” Epiktet (2008): s. 52

Folk der kræver andres anerkendelse vil i et stoisk perspektiv ikke have en ordentlig forståelse for verden og hvorledes den hænger sammen. Hvis man således kan opnå en sand erkendelse om verden vil andres anerkendelse ikke betyde noget, og man vil i så fald være fri for bekymringen om at skulle opnå denne og være fri for tvivlen om hvorvidt man lever korrekt. Epiktet fortsætter videre:

”And is this your life ambition, then – to win the approval of lunatics?” Epiktet (2008): s. 53

²⁶⁶ Taylor, C., (2002): s. 85

Problemet sættes her på spidsen af Epiktet, at hvis man basere sin autenticitet på domme fra folk der ikke ved hvad det betyder at være autentisk, vil man basere sin livsambition på opnåelsen af anerkendelse fra vanvittige.

Netværket

I afsnittet vil vi foretage en stoisk undersøgelse og kritik af netværket. Formålet med det er at se nærmere på hvad det betyder når man følger kravet til netværk, både i forhold til relationer til andre men også i selve den værdi og betydning der lægges i netværket.

For at blive en succes på arbejdsmarkedet og opnå den succesfulde karriere er det, som vi har vist i anden hoveddel, nødvendigt at opbygge og vedligeholde et netværk. Netværket er en opbygning af strategiske relationer til andre, i positioner hvor disse individet er i stand til potentielt at gavne ens karriere ved at give muligheder. Som vi ligeledes har vist er resultatet af disse former for relationer at andre individer får karakter af midler til at opnå ens personlige mål, og man gøres ligeledes selv til middel for andres mål. På baggrund af den stoiske filosofi, vil der som følge af vores undersøgelser af netværket, (herover ganske kort opridset), være anledning til en del forskellige problematikker, som vi skal se nærmere på.

I selve forståelsen af netværket som et krav, har individet i senmoderniteten valgt at underlægge sig en eksternalitet, som nødvendig for at opnå lykke. Ligesom vi så ovenfor med autenticiteten, bliver resultatet, at den som kontrollerer det vil være ens herre og man må evigt stå i skyggen af hans eller hendes vilje. Logikken følger den samme vej, som vi har udlagt nærmere ovenfor med autenticiteten. Resultatet bliver, lig ovenfor, at ens lykke gøres afhængig af hvorvidt man er i stand til at opnå og vedligeholde et netværk og tabet vil gøre en ulykkelig da man tillægger det værdi.

Men det er langt fra det eneste problem. Som vi viste i afsnittet Tvungen til netværk er et af resultaterne, at andre individer bliver gjort til et middel for at opnå ens selviske mål. Det bliver en central problematik i et stoisk perspektiv, fordi man hermed ikke lever op til sine forpligtelser overfor andre individer i verden. I det forgående afsnit beskrev vi med Marcus Aurelius at ens højeste formål var at sikre sig velstanden for ens medmennesker. Når man i stedet søger sine egne mål bliver relationen ifølge stoikerne baseret på en eksternalitet og denne type relationer bør undgås.

"[...] no doubt you have seen dogs playing with, and fawning before, each other, and thought, 'Nothing could be friendlier.' But just throw some meat in the middle, and then you'll know what friendship amounts to." Epiktet, (2008): s. 136-137

Epiktet beskriver, med denne analogi om hunde der leger, hvad et venskab betyder når parterne lægger værdi på eksterne ting, her vist med et stykke kød. Hvis logikken overføres på netværket, vil vi se præcist hvad der er på spil. Så længe det går alle godt i netværket, fungerer det fint, og man er i stand til at "lege" sammen på lige fod, men hvis der opstår en mulighed som en eller flere parter ønsker, vil man hurtigt indse hvad disse typer af relationer virkelig betyder for en og hvor langt man er villig til at gå. Netop betydningen af venskabet ses tydeligt beskrevet hos Gourani, som udlægger at:

"De har kun fortjent at være i din indercirkel, hvis de kan udvikle og udfordre dig. Det er vigtigt, at de kender til dine ønsker til fremtiden og dine vigtigste behov lige nu." Gourani, (2009): s. 93

Det understreges her hvad betydningen af venskabet har, her beskrevet som "indercirklen", som følge af tvangen til karriere og et krav om netværk. Hvis ikke man udvikler eller udfordrer hinanden vil man ikke kunne have et nært venskab. Der bliver her tale om en ekstrem form for kalkuleret tilgang til andre, hvor formålet udelukkende er en selv og ens egne behov. Med det mister man muligheden for den gavn man kan have af venskabet med andre individer, når ens egne og den andens behov ikke står i centrum for relationen, netop venskab af denne type beskrives af Seneca:

"How great a blessing it is to have those whose hearts are ready to receive every secret in confidence, whose knowledge of you, causes you less fear than your knowledge of yourself, whose conversation relieves your anxiety, whose opinion facilitates your decision, whose cheerfulness scatters your gloomy thoughts, whose very appearance makes you joyful!" Seneca, (2008): s. 123-124

Et venskab som baseres på en netværksmentalitet vil ifølge stoikerne aldrig være i stand til at give os den glæde, som her beskrives af Seneca, fordi man evigt må være på vagt overfor sine egne og den andens begær efter at styrke karrieren. Og man må i stedet stå alene med sine byrder overladt til sig selv og sin egen vilje og styrke til at løfte disse. Man mister også herved muligheden for at dedikere sin formåen til verden og et forsøg på at gavne alle, frem for en selv. Relationer af netværkskarakter vil have en meget forskellig effekt i forhold til venskaber, som beskrevet af Seneca herover. Hvor venska-

bet har den effekt at man går fra et møde løftet af bekymringer og gladere end man kom, vil man som følge af et netværksmøde gå fra med en byrde. Denne byrde kan udmønte sig på tre forskellige måder, den første er ved at give en mulighed man må arbejde for at realisere, den anden er at der ikke sker noget og byrden vil bestå i at man står stille, her kan drages en parallel til Rosa, der beskriver stilstand som døden, fordi vi er tvunget til at løbe blot for at følge med.²⁶⁷ Den tredje og sidste mulighed er at man får at vide at man har mistet en mulighed eller at man er ved at blive ekskluderet fra netværket. Den type venskab som bliver mulig i senmoderniteten, som følge af kravet om netværket, vil ikke reelt være venskaber ifølge stoikerne men vil i stedet være ”forretningsrelationer” og som Marcus Aurelius pointerer:

”There is nothing more degrading than the friendship of wolves: avoid that above all.” Marcus Aurelius (2006): s. 109

Man må som det her udlægges af Marcus Aurelius undgå venskab med ulve. Den stoiske pointe som følge af det bliver at det er nødvendigt at skille venskab og netværk ad, fordi en sammenblanding leder til en perverteret form for venskab, hvor man ikke bliver i stand til at give hinanden den glæde som er mulig ved venskabsrelationen. Det betyder ikke nødvendigvis at man fundamental afskæres muligheden for at kunne skabe et netværk eller at søge en succesfuld karriere. Men hvis man skal gøre det og leve efter den stoiske doktrin må det gøres på andre præmisser end, den der præsenteres i karrierelitteraturen. Egennytighed og selvished kan ikke være en del af formålet, hvis man ønsker samtidig at leve det gode liv. Formålet må i stedet blive at gøre en forskel for fælleskabet:

”[...] it is my intention to attain public office and the consulship, not because I am attracted by the purple or the lictors’ rods, but so that I may be of greater service and usefulness to my friends and relatives and to all my fellow citizens, and then to all men.” Seneca (2008): s. 113

Hvis man skal dykke ned i karrieren skal det ikke gøres for at opnå succes, magt, rigdom eller anerkendelse men må i stedet baseres på at gøre noget godt for alle mennesker. Karriere og netværk bliver i denne henseende ikke en umulighed, men man må skille disse ad fra muligheden om det gode liv, da disse ikke har noget med hinanden at gøre. Karriere og netværk er begge indifferente eksternaliteter og

²⁶⁷ Rosa, H., (2010), “*Full Speed Burnout?*” International Journal of Motorcycle Studies, Vol. 6, Issue 1: Spring 2010

kan aldrig blive grundlaget for vores lykke, men må i stedet anses som foretrukne.²⁶⁸ En interessant pointe er at selve netværket ville ændre sin karakter som følge af en stoisk attitude til dette, hvor man i stedet for at forvente et gensidigt udbytningsforhold, vil man i stedet ikke forvente at få noget til gengæld, men give det man har mulighed for. Selve netværket ændrer med det karakter og relationerne bliver mindre instrumentelle som følge af denne attitudeændring.

Passion

Karriere og passion er et felt, som har tiltrukket sig en del opmærksomhed både i forbindelse med forskning men også i ledelseslitteratur, i de seneste år.²⁶⁹ Det finder vi også repræsenteret i karrierelitteraturen, som vi analyserede i anden hoveddel. Vi skal i afsnittet se nærmere på den passion som kræves førend man kan opnå den succesfulde karriere. Til dette formål benytter vi os af stoikernes filosofi og indsigter om passionerne, og herved vil vi foretage en kritik af passion i forbindelse med karriere. Vi vil indlede afsnittet med en udlægning af passion i den stoiske forståelse og det vil således være fundamentet for afsnittets videre udfoldelse. Vi vil vise nogle af de problemer der kan følge ved at give sig hen til en passion for karriere, i et stoisk perspektiv.

Grundlæggende forstår stoikerne passion som forskelligartede indtryk, som vi igennem livet kommer til at opleve i forskellig styrke og udstrækning.²⁷⁰ Cicero udlægger passion i den stoiske forståelse som:

”Zeno's definition of disorder which he terms passion, that it is an agitation of the soul alien from right reason and contrary to nature.” – Cicero (1945): IV.VI²⁷¹

Passion skal i en stoisk optik, som det her udlægges af Cicero, forstås som en irritation af sjælen, som vil være fremmed for fornuften og som resulterer i at vi fjerner os fra naturens vilje. Hvis man giver efter for passion vil man blive vildledt fra fornuften og hvis man gribes af indtryk, som stærke følelser, vil man handle på måder der sikrer sig at man opnår disse oplevelser og indtryk. Man underlægger sig en eksternalitet, hvis man lever for passion. Passionen skiller sig ud fra de rene indtryk, idet det gives

²⁶⁸ Seneca, (2008): s. 107

²⁶⁹ Se f.eks.: Burke, R. J., Fiksenbaum, L., (2009) “*Work Motivations, Work Outcomes, and Health: Passion Versus Addiction*” *Journal of Business Ethics* 84:257–263

²⁷⁰ Seneca, (2008): s. 157-158

²⁷¹ Cicero, Marcus Tullius (1945 c.1927). *Cicero : Tusculan Disputations* (Loeb Classical Library, No. 141) 2nd Ed. trans. by J. E. King. Cambridge, Mass.: Harvard UP.

en kraftig værdi, og godt eller dårligt baseres på dennes opnåelse (eller undvigelse). Er man blevet passioneret om noget har man glemt at det blot er et indifferent indtryk man har tillagt stor værdi, hvad enten det er frygt, nydelse, begær, eller fortvivlelse.²⁷² Et vigtigt karakteristika ved passion er ifølge stoikerne, at der med denne følger en glemsel af sig selv.²⁷³ Når passionen tager rod i en og man tillader den at løbe frit vil man give efter de krav som følger med denne, og man vil søge at få passionen opfyldt med alle tænkelige midler.²⁷⁴ Jo mere man giver efter for og følger en passion, er forståelsen ifølge stoikerne, at den over tid, vil udvikle sig i styrke og i kraften hvormed den er i stand til at påvirke vores vilje og handlinger. Passionen kan i sidste ende opsluge én, forstået på den måde at alle ens handlinger og tanker vil refereres til denne passion, og vil få en karakter der minder om Rosas udlægning af en totalitær magt for individet:

”When [the mind] is inflamed by an impression, it will yield to passion more quickly the next time. [...] the passions of the soul; they leave certain scars and blisters behind. And unless you remove them well, the next time you are flogged on the same spot those blisters will be open wounds.” – Epiktet (2008): s. 122

Hvis man ikke formår at behandle sine passioner, på same vis som man ville et sår, som det her udlægges af Epiktet, vil såret vokse sig større i takt med at man giver efter for disse igen og igen. Man lægger sin værdi på det eksterne, som udgør sin passion og det vil være hvorfra ens lykke udspringer og i denne henseende bliver man en slave for passionen.

Vi har allerede i længere omfang behandlet passion som dette forstås i karrierelitteraturen, så vi vil her nøjes med en kort udlægning af Josefsen, som fanger denne forståelse udemærket:

”Passion er det, man brænder for. Det, man engagerer sig dybt i. Det, der får tiden til at stå stille. Der, hvor man oplever en tilstand af flow. Passion er, når man følelsesmæssigt involverer sig med hele sig selv. Ikke enkeltdelen som hjerne eller hjerte eller hænder. Men alle dele: hjerne og hjerte og hænder. Med hud og hår. Med tanker, følelser, interesser, kompetencer og personlighed. Der, hvor man er dedikeret, kompromisløs og entusiastisk.” – Josefsen (2011): s. 91

²⁷² Ibid.

²⁷³ Epiktet, (2008): s. 123

²⁷⁴ Ibid. s. 122

Som det udlægges her af Josefsen, er passionen det man gribes af, føres med, man engagerer sig i det, det optager en væsentlig del af ens tid, og det gør en kompromisløs. Interessant at bemærke er at udlægningen eller definitionen vi finder her, ikke afviger meget fra udlægningen som vi finder hos stoikerne. Men, der hvor forskellen mellem de to befinder sig, er i den forståelse de tilskrives passioner hver i sær. I karrierelitteraturen er passion udpræget positivt, og udlægges endda som et krav for at kunne opnå det gode liv, forstået som den succesfulde karriere. Mens hos stoikerne er forståelsen negativ, fordi passion bringer os i ubalance med fornuften, og naturens vilje. I karrierelitteraturen er udlægningen at vi, via passion, får adgang til lykke, fordi man beskæftiger sig med noget man brænder for og vil gøre alt for at opleve mere af. Hvis ikke man har passionen for arbejdet, vil man risikere blot at gå på arbejde fordi det er en sur pligt, og man vil ikke opnå det potentiale for lykke, som findes i at blive passioneret.²⁷⁵ Passion er dog ikke noget som nødvendigvis er lige til at finde frem til:

”Jeg kender, folk som har søgt efter deres passion i årevis. Den store barriere er, hvis du går og tror, at arbejde ikke kan være sjovt, eller at din passion ikke kan blive til en karriere.” – Gourani (2009): s. 44-45

Her forklares tilfældigheden der omgiver passionens natur. Det ikke er givet, hvad man er eller kan være passioneret for og det kan være mere eller mindre tilfældigt om man finder frem til sin passion. Men barrieren er, her udlagt af Gourani, hvis man ikke tror at arbejde kan være sjovt, eller med andre ord noget man kan være passioneret for, vil man gå glip af den mulighed der findes som følge af at blive passioneret for sit arbejde og karriere. Passionen er en væsentlig faktor for motivation for den succesfulde karriere, og hermed for det gode liv og lykke.

Forskellen mellem de to finder vi i attituden til passionerne. Stoikerne pointerer at vi igennem livet på forskellig vis vil rammes af passion, som forsøger at bringe os i ubalance med naturens vilje, men, at vi via fornuften kan bringe os selv i balance igen. Hos karrieren finder vi en lignende forståelse, at passion er noget som kan ramme os, men at det ikke er sikkert at det sker, derfor skal passion opsøges aktivt. Med andre ord findes der med kravet til passion en fordring om at opsøge ubalance, en ubalance, som leder os til at blive kompromisløse og vi gør os selv villige til at pådrage os og andre væsentlig

²⁷⁵ Bryant-Langer (2012): s. 164

smerte for at kunne tilfredsstille sit behov for passion. Konsekvenserne ved at forfølge passionerne er ikke uvæsentlige ifølge stoikerne:

”Those people whose dull nature and lack of self-awareness have brought them down to the level of beasts of the field and animals. There is no difference between these people and those creatures, since the latter have no reason, while the former have reason that is warped, and, because it expends its energy in the wrong direction, detrimental to themselves; for no one can be called happy if he has been cast beyond the border of truth.” – Seneca, (2008): s. 89

Seneca stiller her skarpt på konsekvensen af passion for individet. For det første vil man ikke være i stand til at blive lykkelig, fordi man lever i usandhed. Man synker i stedet ned på niveau med dyr, der ingen fornuft har, fordi man vælger ikke at leve med fornuften og i stedet bruger sin energi på passioner. Det helt centrale problem er at lykken i denne udlægning vil baseres på oplevelser, fænomener og indtryk der ikke er varige. Den stoiske pointe er at intet universelt begreb om lykke kan basere sig på et grundlag der ikke også har karakter af noget universelt og varigt, men i stedet flygtigt. Hvis det gode liv baseres på noget varigt, opstår der en række problemer. Lykken kan i denne forståelse i værste tilfælde slet ikke være tilgængeligt for nogen, fordi man ikke vil kunne skabe de rette (tilfældige) omstændigheder for lykken. En anden udlægning er at lykken kun ville være tilgængeligt for en kort periode i menneskets historie, fordi omstændighederne tillod det, og alle andre mennesker i alle andre tider vil ikke kunne opnå lykke da disse omstændigheder ikke længere er til stede. Hvis ikke vi benytter en forståelse af universalitet i de omstændigheder der må være til stede for lykke, må det universelle baseres på noget andet. I senmoderniteten løses dette ved autenticitetsidealet, men som vi har vist, bringer et universelt fundament opbygget omkring unikhed og forskellighed en række nye problemer på banen som bliver problematiske at løse. Hvis man lever i forventningen om at lykken ligger i fremtiden, som følge af en forbedring, vil man basere sin lykke på tilfældighed:

”The greatest obstacle to living is expectation, which depends on tomorrow and wastes today. What lies in the hands of Fortune you deal with, what lies in your own hands you let slip. Where are you looking? Where are you bending your aim? All that is still to come lies in doubt: live here now!” – Seneca, (2008) s. 148

Fornuften er den eneste sikre vej vi har til at opnå det gode liv, i følge stoikerne, og som Seneca her udlægger; lev her og nu, alt der endnu ikke er, er usikkert og vi kan ikke basere lykke på fremtidens udsigter.

Hvis man lever efter passionerne får det ydermere den konsekvens at man bliver henvist til sin egennyt-tighed og sætter sig selv før det fælles bedste. Man bliver i denne henseende ikke længere i stand til at se væk fra sig selv og sine egne behov og man vil basere sin tilværelse på behov på linje med dyr. Vi finder netop denne udlægning hos Bryant-Langer som proklamerer:

”Som mennesker er vi drevet af egeninteresser – alle, der siger andet, lyver. [...] den menneskelige psyke [er] præget af drifter, der direkte eller indirekte drejer sig om overlevelse og forplantning.” – Bryant-Langer, (2012): s. 165

Det er netop den udlægning af mennesket som stoikerne med deres filosofi og udlægning af fornuften forsøger at transcendere. Ved at give kontrollen med vores eget liv tilbage til os selv, og væk fra Fortu-nas tilfældige luner og de dyriske drifter, får vi mulighed for at opnå den sande erkendelse om verden og får herigennem adgangen til det gode liv.

Det gode liv og karrieren?

De foregående tre afsnit har beskæftiget sig med de tre krav, som blev udvalgt for analyse i afhandlin-gens anden hoveddel. Formålet med at genbehandle dem i denne hoveddel med stoisk filosofi, er for at få mulighed for at forstå disse ud fra et nyt perspektiv. Desuden er formålet at bidrage til en forståelse af hvordan sammenblanding af karrieren og det gode liv bliver udtryk for en falsk bevidsthed. I afsnit-tet vil vi udlægge hvordan det bliver tilfældet, så begreberne kan adskilles, så *både* det gode liv og kar-rieren får mulighed for at kunne blomstre. Det er på ingen måde vores intention at forkaste karrieren og afvise en hver mulighed for at tænke det sammen med en stoisk praksis og vi vil herunder udlægge hvordan det kan blive tilfældet.

Karrieren og det gode liv kan ikke sammentænkes indenfor en stoisk optik, forstået på den måde at de ikke kan være afhængige af hinanden. Karrieren kan altid kun være en eksternalitet og i denne hen-seende vil den aldrig kunne være et stabilt fundament for det gode liv. En bevidsthed om at det gode liv automatisk medfølger den succesfulde karriere vil på denne måde være et udtryk for en falsk be-

vidsthed. Det gode liv må i stedet funderes i fornuften, fordi denne vil være tilgængelig for alle og kræver hverken penge eller position for at kunne opnås. Fornuften er noget vi allerede har i vores besiddelse og måden hvorpå vi kan opnå det gode liv er at indse det og benytte den til at foretage korrekte domme om verden. Det betyder dog på ingen måde at man ikke kan arbejde for at opnå en karriere, men ens lykke kan ikke være baseret hverken på dennes opfyldelse eller fiasko. Formålet med karrieren må i stedet blive noget andet, og grundlaget finder vi både hos Marcus Aurelius, Epiktet og Seneca, ved at man må rette alle sine bestræbelser efter at gavne menneskeheden.²⁷⁶

Bestræbelse efter at leve i harmoni med naturens vilje betyder dog ikke at man nødvendigvis skal søge en særlig position i samfundet. Man har altså selvom man arbejder for at leve op til det, mulighed for at tage en hvilken som helst position, som man har en præference for eller er dygtig til. En søgen efter autenticitet kan på denne baggrund sagtens være fornuftig, hvis det betyder at man leder efter den position man har mulighed for at gøre mest muligt gavn i. Men det gode liv vil ikke kunne tilskrives hverken en succes eller fiasko i at finde frem til det og karrierens formål vil også være ændret, hvis denne skal søges, i en stoisk forstand. Karrieren ændrer karakter som følge af en stoisk tilgang og bliver ikke i samme grad funderet på en selvisk fordring om personlig udvikling og man vil heller ikke lægge en særlig stor værdi til karrierelitteraturens krav om autenticitet, netværk eller passion. Der er med andre ord ingen hindring for det gode liv om man så end er statsminister eller skraldemand, men det gode liv medfølger ikke automatisk en succesfuld karriere.

²⁷⁶ Seneca, (2008): s.113; Epiktet, (2008): s. 171; Marcus Aurelius, (2006): s. 120

Konklusion

Karrieren og det gode liv er to begreber som ofte forstås som sammenhængende eller gensidigt afhængige i vores moderne samfund. Det er særligt tilfældet i karrierelitteraturen, hvor lykke eller det gode liv anvendes som et argument, for at arbejde hårdt og skabe en succesfuld karriere. Vi har i denne afhandling forsøgt at skille de to begreber ad, og vi har argumenteret for at de ikke har den sammenhæng som ellers antages. For at sikre at individet får mulighed for at kunne opnå det gode liv, er konklusionen for denne afhandling, at de to begreber må skilles ad, således at både karriere og det gode liv får muligheden for at kunne udfoldes, uden en sammenblanding der underminerer muligheden for begge. Det kræver dog at karrieren og det gode liv tænkes på nye måder, og til det formål har vi benyttet stoikerne, der giver os et sådant nødvendigt nyt perspektiv på begge.

Vi har i denne afhandling sat os for at undersøge hvordan karriere og det gode liv tænkes at være sammenhængende, som det udlægges i karrierelitteraturen. Fremgangsmåden var en kritisk teoretisk undersøgelse af i hvilket omfang det kan siges at være sandt og i hvilket omfang dette resulterer i en systematisk undertrykkelse af individers mulighed for at kunne opnå det gode liv. For at kunne besvare afhandlingens problemstilling opstillede vi tre forskningsspørgsmål som vi herefter dedikerede hver en hoveddel af afhandlingen til at udlægge, undersøge og besvare. Disse forskningsspørgsmål var: Hvordan er det muligt at leve i senmoderniteten? Hvordan påvirker kravet om karriere individers vilje og handlinger? Hvordan bidrager karrieren til en falsk bevidsthed om det gode liv, ud fra et stoisk perspektiv, og hvordan er det ellers muligt at leve?

Første hoveddel

I afhandlingens første hoveddel beskæftigede vi os med første forskningsspørgsmål, og for at besvare dette, udlagde vi en samtidsdiagnose. Med Rosa undersøgte vi nærmere hvordan en dominerende fordring om acceleration påvirker individet i senmoderniteten og hvordan særligt tiden er blevet en afgørende faktor for hvordan livet indrettes. Når samfundet accelereres, bliver vores liv i stigende grad baseret på mere midlertidige strukturer, og måden hvorpå vi er i stand til at begribe verden ændrer karakter. Det afgørende for individet i senmoderniteten, som følge af denne acceleration af vores tilværelse, er at skulle sikre sine muligheder for ikke at gro fast eller blive efterladt. Livet får på baggrund af det, en karakter af et hamsterhjul, hvor individet tvinges til at løbe evigt hurtigere, og på trods af det, aldrig

er i stand til at komme foran sine konkurrenter eller sine egne opgaver; altså ligegyldigt hvor hurtigt vi løber, når vi aldrig til bunden af vores to-do lister. Det medfører samtidig til en sammentrækning af nuet, hvor den forståelse vi har for verden får kortere gyldighed, og hvor individet tvinges til altid at være varsom overfor forandringer, der kan ændrer hvordan verden skal opfattes. Metoden til at opnå det gode liv, når accelerationslogikken anvendes, hvor man lever flere liv i et, er ved at fylde livet med så mange oplevelser som muligt.

Med afsæt i Taylor viste vi, hvordan individet i senmoderniteten søger efter meningen med tilværelsen og lykke, hvilket har resulteret i en fordring om autenticitet, som særligt har materialiseret sig i en række selvcentrerede og narcissistiske former. Når individets selvrealisering bliver centrum for sin egen autenticitet er resultatet en social atomisme og antropocentrisme, som påvirker individets tilgang til verden og andre individer. Forholdet til andre individer bliver på baggrund af selvcentreringen instrumentel, og individet må hele tiden overveje, hvordan man kan bruge andre som midler til at opnå sit eget mål. Det forstærkes af, at der i senmoderniteten er kommet et fokus på at alle har lige ret til at udleve deres autenticitet på den måde som de føler for, så længe de ikke dømmer andre. Som følge af den bløde relativisme bliver diskussioner om det gode liv et tabu, fordi alle, som følge af idealet, har lige ret til deres unikke tilgang til at opnå det gode liv. Resultatet er at ingen bliver i stand til at kritisere andres holdninger og moral, og ligeledes resulterer det i at moral ikke længere behøver at begrundes i fornuften. I stedet er det op til den enkelte hvilken moral der passer til ens personlige interesser og bedst muligt kan støtte op om dem.

Med afsæt i Sennett undersøgte vi, hvordan individet søger at skabe relationer til andre individer i senmoderniteten. I senmoderniteten er der opstået et tyranni af intimitet, hvor individet er tvunget til at udtrykke sin personlighed, følelser, motiver og holdninger i alle sociale relationer. Ovennævnte tyranni har medført at upersonlighed er gjort til et samfundsonde, og at alle dårligheder i samfundet kan relateres til ondt af fremmedgørelse, upersonlighed og følelseskoldhed. Ved intimitetens tyranni mister individet muligheden for at spille en rolle og muligheden for at bære en maske, som giver individet mulighed til at opholde sig i en offentlighed uden at skulle indblande personlige følelser i dette. Kritik af individer bliver altså personligt, fordi man altid udelukkende bliver i stand til at kritisere den personlighed som kommer til udtryk. Individet i senmoderniteten mister derfor en fundamental mulighed for

at kunne kommunikere og diskutere med andre, uden at der i sådan en diskussion skal iblandes motivationer, magt, personlighed og følelser.

Anden hoveddel

I afhandlingens anden hoveddel undersøgte og diskuterede vi hvordan individers vilje og handlinger påvirkes af kravet om karriere. Til undersøgelsen af karrierelitteratur udvalgte vi to karrierebøger, som udgjorde en baggrund for en diskussion af tre udvalgte krav, som bliver nødvendige for at individet kan opnå en succesfuld karriere. Hensigten var samtidig at finde ud af, hvordan det gode liv og lykke opnås, som følge af den succesfulde karriere. Afslutningsvis diskuterede vi i hvilket omfang kravet om karriere kan betegnes som en totalitær magt.

Kravet om autenticitet i karrierelitteraturen bliver anderledes specifikt, end den udlægning vi fandt hos Taylor. Karrierelitteraturens mere specifikke udlægning kan særlig relateres til hvordan vi opnår og får legitimering af vores autentiske livsmåde. Karrieren er blevet en så vigtig del i senmoderniteten, fordi det er vejen til det gode liv og derfor skal vi være sikre på, at når vi sætter vores lid til andre, at de gør det de lover. Troværdighed er blevet et problem og autenticiteten er måden hvorpå vi bliver troværdige, fordi vi kan vise at vi også har noget på spil; altså gøres sårbarhed, og det at kunne vise at man har noget på spil, attraktivt. Problemet opstår i måden hvorpå vi ved om vi er autentiske, hvilket i karrierelitteraturen afgøres udefra, og ikke af en selv. Dette medfører et paradoks; hvis man skal basere sin egen autenticitet på domme fra andre, så er man nød til at have veludviklede sociale færdigheder, for at kunne formidle sig selv, så misforståelser mindskes.

I kravet om netværket undersøgte vi karakteren af de relationer man skal skabe til andre individer for at få en succesfuld karriere. Formålet ved et netværk er at skabe strategiske relationer til andre der kan gavne ens egen karriere. Hermed bliver andre gjort til midler for at opfylde ens eget mål, og hvis de ikke bidrager positivt bliver konsekvensen en eksklusion fra netværket. Vi så også at netværket indtrænger alle sociale sfærer, og der opfordres i karrierelitteraturen til at alle relationer gøres til sådanne netværksrelationer. Da arbejde i det senmoderne får karakter af midlertidighed, bliver argumentet for at netværke at sikre ens fremtid. Når man investerer i netværket investerer man samtidig i sine fremtidige muligheder. Netværksmentaliteten bliver i særlig grad afgørende, når dennes logik bliver overført til

venskaber. Konsekvensen bliver at venskabet ændrer karakter, og vil nu baseres netværkets krav om at man skal være nyttige for hinanden, og bidrage til at fremme karrieren.

Det sidste udvalgte krav vi undersøgte var passionen for karrieren. Passionen blev her set som nøglen til det gode liv indenfor karrieren, hvis man altså blot er i stand til at blive passioneret for sin karriere. Den bliver samtidig en stærk motiverende faktor, til at gøre en ekstra indsats for sin karriere, fordi den vil være noget man brænder for. Passion for karrieren er dog ikke givet, og noget man må arbejde hårdt for at kunne fremelske. Hvis man dog formår at fremelske passion for karriere, vil man blive dedikeret, motiveret, kompromisløs og tiden man må bruge på karrieren vil ikke være en sur pligt, men i stedet en glæde eller en rus. Med dette krav bliver den energiske, udadvendte, højrystede, opstemte medarbejder fremhævet og den mere stille type bliver set ned på. Passionen er endnu en måde hvorpå man kan blive tillidsvækkende, da man som følge af den bliver villig til at gøre en ekstra indsats, fordi det er noget man brænder for.

Afslutningsvis undersøgte vi rækkevidden af karrierens påvirkning af individer i senmoderniteten. Med udgangspunkt i Rosas kriterier om totalitær magt diskuterede vi i hvilket omfang karrieren har fået karakter af dette. Vi fandt at karrieren har fået en del totalitære karaktertræk, men vi fandt på baggrund af denne diskussion ikke grundlag for at karrieren kan kaldes fuldkomment totalitær. Karrieren påvirker individets vilje og handlinger på en lang række områder som vi har vist med de udvalgte krav. Desuden har karriere fået en større påvirkning af alle i senmoderniteten, og karrierens ideal og logik er blevet udbredt til en række områder der ikke tidligere har været påvirket af denne logik. Her så vi hvordan unge og ældre i stigende grad påvirkes af kravet om karriere og i stigende grad tvinges til at strukturere deres vilje og handlinger ud fra et sådant krav. Vi fandt desuden en række områder hvor karrieren er trængt ind, som ellers ikke synes at have noget med dette at gøre. Herunder så vi hvordan fritiden og fritidsinteresser er blevet måder hvorpå individer kan differentiere sig fra andre og måder hvorpå man kan foretage en funktionel deceleration, så man bliver i stand til at kapere karrierens stress bedre. Sidst undersøgte vi i hvilket omfang karrier er svært at kritisere. Selve karrieren og en række afledte fænomener, herunder stress, er ofte målet for kritik, men selve karriereidealet står ureflekteret tilbage. Kritikken bliver i stedet rettet mod individets manglende evne til at begribe og tilgå de udfordringer der følger med karrieren. Denne problematik understregede vi ligeledes ved hjælp af Sennetts forståelse af tyranni. Med udgangspunkt i den, viste vi hvordan karrierens forførende løfter om lykke og det gode liv

resulterer i at individet frivilligt underkaster sig karrierens krav, og resulterer i at virkeligheden må begribes ud fra en karriereetik.

Tredje hoveddel

I afhandlingens tredje hoveddel undersøgte vi, i hvilket omfang sammenblandingen af karriere og det gode liv er et udtryk for en falsk bevidsthed. Dette gjorde vi med udgangspunkt i de tre udvalgte krav til karrieren. Ud fra dem foretog vi en etisk kritik, på baggrund af den stoiske filosofi og udlægningen her af det gode liv.

Vi viste i denne hoveddel, hvordan alle de tre krav i en stoisk optik bliver et udtryk for eksternaliteter, der ligger udenfor vores kontrol. Den stoiske pointe som følge af det er, at intet der ligger uden for vores fulde kontrol, er i stand til at være fundamentet for det gode liv og vores lykke. Hvis man baserer det gode liv på et fundament, som ikke er universelt tilgængeligt for alle individer eller ikke er konstant og universelt, vil det have en række potentielt negative konsekvenser for individet og samfundet. Lykken hos stoikerne er at leve i overensstemmelse med naturens vilje, og når det opnås, vil man samtidig opnå glæde og blive dydig. Det gode liv kan således ikke funderes i et ideal om autenticitet, med mindre målet for vores autenticitet bliver at leve i harmoni med naturens vilje. Den udlægning af autenticitet, som vi fandt i karrierelitteraturen, vil derfor blive ufornuftig, fordi man tvinges til at afgive kontrollen med det gode liv til andre, fordi det kun er andre der kan dømme om man er autentisk. Med kravet til netværket fandt vi ligeledes intet fundament for det gode liv, og særligt blev det problematisk, fordi der i dette krav findes en opfordring til at gøre andre til midler for sine selvcentrerede mål. Hvilket vil være en ufornuftig tilgang, fordi man herved tillægger for stor værdi til sine mål. Hos passion fandt vi ligeledes intet stabilt fundament for det gode liv. Hvis man lader sig forføre og gribes af passionerne, vil man ultimativt afgive kontrollen med sin lykke til passionen for karriere, og man vil herved ikke selv være i kontrol over det gode liv.

Hvis det gode liv skal blive tilgængeligt, skal man i stedet skille begreberne om karriere og det gode liv fra hinanden. Men hvis det lykkes, er vores konklusion at begge får mulighed for at blomstre. Denne anden tilgang til karrieren vil dog betyde at den må skifte karakter. I stedet for at skulle baseres på sin egen lykke, må man i stedet basere sin formåen på at gavne hele menneskeheden. Vi viste desuden at dette ikke betyder at man skal udføre et særligt stykke arbejde eller have en særlig profession for at de

kan realiseres. Man kan arbejde for hele menneskeheden i alle tænkelige professioner, men man skal dog huske på, at end ikke dette skal være grundlaget for det gode liv. Det gode liv kan udelukkende finde sit grundlag i fornuften, og når den bliver grundlaget, bliver det gode liv tilgængeligt for alle individer i samfundet uanset hvilken position man end måtte have.

Litteraturliste

Bøger

Alvesson, M., & Skjöldberg, K., (2009): *"Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research"* SAGE Publications Ltd., London

Bryant-Langer, S., (2012), *"Din næste karriere – Headhunterens guide til livslang succes"*, Jakob Moll & Lindhardt og Ringhof Forlag A/S

Cicero, Marcus Tullius (1945 c.1927). Cicero : Tusculan Disputations (Loeb Classical Library, No. 141) 2nd Ed. trans. by J. E. King. Cambridge, Mass.: Harvard UP

Epicurus, (1940), *"Fragments: Remains Assigned to Certain Books."* i: *"The Stoic and Epicurean Philosophers"*. Edited by Whitney J. Oates., Modern Library, New York

Epictetus, (2008) *"Discourses and Selected Writings"* Penguin Classics, London

Fogh Jensen, A., (2009), *"Projektsamfundet"*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus

Gourani, S., (2009), *"Tag magten over din karriere – 10 trin til et succesfuldt arbejdsliv"*, 1. udgave, Politikens Forlag, København

Guba, E. & Lincoln, Y., *"Paradigmatic Controversies, Contradiction, and Emerging Confluences"* I, Denzin, N. & Lincoln, Y., (2005), *"The SAGE Handbook of Qualitative Research – Third Edition"* SAGE Publications, London

Inkson, K. et. al., (5. udgave 2015) *"Understanding Careers"*, SAGE publications, Thousand Oaks, California

Irvine, W.B., (2009) *"A Guide to the Good Life"*, Oxford University Press, New York

Josefsen, A., (2011), *"Min passion for ledelse"*, Gyldendal Business, København

Macintyre, A., (2007), *"After Virtue – A Study in Moral Theory"*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana

- Marcus Aurelius (2006), *"Meditations"*, Penguin Classics, Penguin Books, London
- Politikens Filosofileksikon (2010), 2. udgave, JP/Politikens Forlagshus A/S, København
- Reinhardt, T., (2007), *"Introduction – Stoic Philosophy"*, i: Seneca, (2008), *"Dialogues and Essays"*, Oxford World's Classics, New York
- Rosa, H., (2014) *"Fremmedgørelse og Acceleration"*, Hans Reitzels Forlag, København
- Seneca, (2008), *"Dialogues and Essays"*, Oxford World's Classics, New York
- Seneca, (2010), *"Selected letters"*, Oxford University Press, New York: s. 142
- Sennett, R., (1974, 1976), *"The Fall of Public Man"*, Faber and Faber Ltd., London
- Sennett, R., (1999), *"The Corrosion of Character"*, Norton & Company Ltd., New York
- Sørensen, A., *"Kritisk Teori"* i, Hviid Jacobsen, M., et. al., (2010), *"Videnskabsteori – I Statskundskab, Sociologi og Forvaltning"* Hans Reitzels Forlag, København: s. 168-169
- Taylor, C., (1991, 2002), *"Modernitetens Ubehag - Autenticitetens Etik"*, Forlaget Philosophia, Aarhus
- Thyssen, O., (2005), *"Værdiledelse – Om organisationer og etik"*, 4. udgave, Nordisk Forlag A/S, København

Artikler

- Burke, R. J., Fiksenbaum, L., (2009) *"Work Motivations, Work Outcomes, and Health: Passion Versus Addiction"* Journal of Business Ethics 84:257–263
- Herr, E., (2001) *"Career Development and Its Practice: A Historical Perspective"* Career Development Quarterly, marts 2001
- Holm, Anders og Jæger, Mads Meier (2008): *"Livsformer i Danmark: Udbredelse og udviklingstendenser 1981-2005"*. Dansk Sociologi, 19(1): 31-53., i: Social Forskning (2008), *"Karrierelivsformen vinder frem"*, oktober, nr. 3: s. 12
- Pedersen, M., (2008), *"Tune in, break down, and reboot – new machines"*

for coping with the stress of commitment", Culture and Organization, 14:2, 171-185, DOI: 10.1080/14759550802079317

Perrewé, P. L., et al. (2014) "*Developing a passion for work passion: Future directions on an emerging construct*", Journal of Organizational Behavior, 2014, Vol.35(1), pp.145-150

Rosa, H., (2003), "*Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society*" Constellations, 2003, Vol.10(1), pp.3-33, John Wiley & Sons, Inc.

Rosa, H., (2010), "*Full Speed Burnout?*" International Journal of Motorcycle Studies, Vol. 6, Issue 1: Spring 2010

Hjemmesider

Anderson, H., (2011): "*Never heard of Fomo? You're so missing out*" The Guardian, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/apr/17/hephzibah-anderson-fomo-new-acronym> set 07.04.2016

Djøfbladet.dk: <http://www.djoefbladet.dk/nyheder/2012/12/flere-finder-job-via-netv-ae-rk.aspx> set d. 20.05.2016

Børsen, (2014), "*Hvad er dit netværk værd?*", Børsen.dk: http://borsen.dk/opinion/blogs/view/17/2693/hvad_er_dit_netvaerk_vaerd.html set d. 20.05.2016

Christensen, F., (2016), "*Forskere advarer mod stærkt stigende forbrug af energidrikke*", TV Midt-vest: <http://www.tvmidtvest.dk/artikel/forskere-advarer-mod-staerkt-stigende-forbrug-af-energidrikke> set. d. 21.05.2016

Djøf (2016), "*Brug din (elite)sport som karrierefordel*", Djøf, <https://www.djoef.dk/studerende/aktuelt/elitesport-som-karrierefordel> set 27.04.2016

Due Billing, Y., Gyldendal, Den Store Danske, opslag: Karriere: http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Organisationer_og_institutioner/karriere set 20.04.2016

Gourani, interview: <https://www.youtube.com/watch?v=HVzqyeCfgIg> – set d. 19.05.2016

Green, S., (2013), "*Reduce Stress with Mindfulness*", Harvard Business Review, <https://hbr.org/2013/12/reduce-stress-with-mindfulness/> set 07.04.2016

Hachem, F., (2015), "*Den dovne studerende har aldrig været flittigere*" Politiken, <http://politiken.dk/debat/profiler/fatimahachem/ECE2504037/den-dovne-studerende-har-aldrig-vaeret-flittigere/>, set 22.05.2016

Hjortdal, M., (2015), "*12-tals piger knækker på universitetet*" Politiken, <http://politiken.dk/indland/uddannelse/ECE2677706/12-tals-piger-knaekker-paa-universitetet/> set d. 21.05.2016

Ho, M., (2006), "*For Red Bull, It's Here, There and Everywhere*", Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/22/AR2006082201516.html>

Hornsleth Eshøj, I & Johannesen, T., "*Dit netværk er din store mulighed*", Arbejdsløshedskassen for journalistik kommunikation og sprog: <http://ajks.dk/Karriere/Dit-netvark-er-din-store-mulighed/> set d. 20.05.2016

Mørkbak Bruun, A., (2014), Jyllands Posten, <http://www.en3karriere.dk/flere-arbejder-efter-karrierens-afslutning/> set d. 21.05.2016

Oxford Dictionaries, opslag: career, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/career> set 20.04.2016

Pedersen, L. F., (2010), "*Nye takter og toner i S-toget*", DSB: <http://www.dsb.dk/om-dsb/presse/nyheder/nye-takter-og-toner-i-s-toget/> set 11.01.2016

Restrup, A. K., (2014), "*Ældre skal lægge karriereplaner for tiden efter arbejdslivet*", Kristligt Dagblad, <http://www.kristeligt-dagblad.dk/liv-sj%C3%A6l/%C3%A6ldre-skal-l%C3%A6gge-karriereplaner-tiden-efter-arbejdslivet>, set 22.05.2016

Ringgaard, A., (2012), "*Mindfulness: Mirakelkur eller opium for folket?*", Videnskab dk,
<http://videnskab.dk/krop-sundhed/mindfulness-mirakelkur-eller-kortvarig-smertelindring> set
11.04.2016

Santesson, T., (2013), "*Presset til karriere?*" Djøf, <http://www.djoefbladet.dk/nyheder/2013/5/preset-til-karriere.aspx>, set 22.05.2016

Siegumfeldt, P. & Elkjær, J., (2015), "*Dygtige studerende søger psykologhjælp*", Magister Bladet,
<http://magisterbladet.dk/news/2015/maj/dygtigestuderendesoeerpsykologhjælp>, set 22.05.2016

Sindal, H., (2013), "*Salget af usunde energidrikke stiger kraftigt*", Politiken.dk:
<http://politiken.dk/forbrugogliv/forbrug/tjekmad/ECE1879680/salget-af-usunde-energidrikke-stiger-kraftigt/> set d. 21.05.2016

Iværksætteren, (2007), "*Et godt netværk er nødvendigt for en god iværksætter*":
<http://www.ivaerksaetteren.dk/flx/artikler/15/et-godt-netvaerk-er-noedvendigt-for-en-god-ivaerksaetter-716/> set d. 20.05.2016